

Ragnar Järhult

Nu eller aldrig

En bok om ”den nya strejkrörelsen”

Med inledning av Åke Olsson

Utgiven 1982 – Denna digitaliserade version publicerad med författarens tillstånd

Den som vill ha boken i tryckt form (med bl a bilder) kan beställa boken direkt från författaren via e-post: ragnar.jarhult@telia.com

Innehåll

Förord.....	1
Inledning: Den fördömda strejken av <i>Åke Olsson</i>	3
Arbetsfredskonferens redan 1929.....	3
Dödförklarad klasskamp	3
Den svenska modellen fungerade i tio år	4
Skyllde på Sara Lidman	5
Datorer som styrinstrument.....	6
Ideologiproduktionen ökar	6
Ändrad inställning 1974	6
Reglerna skärps	7
Strejker kan hota organisationen	8
Drömmen om det konfliktfria samhället	8
MBL tvingar fram samförstånd.....	9
Den solidariska lönepolitiken.....	9
Den osannolika lönesänkningen.....	10
Den vacklande storkonflikten.....	10
Normavtalet och Bodenstrejken	11
Den totala arbetsvärderingen.....	11
Förhandlingar som byråkratiskt system	12
Kampen om lokal förhandlingsrätt.....	12
Hamnarbetarstrejkerna 1969, 1974 och 1980	14
Strejkfakta	14
Bert Svensson.....	22
Lennart Johnsson.....	26
Gruvarbetarstrejken 1969-70.....	30
Strejkfakta	30
Harry Isaksson.....	36
Elof Luspa	41
Harry Holmlund	44
Hadar Sandberg	46
Städerskestrejkerne 1974-75	49
Strejkfakta	49
Ines Arnesson	56
Doris Björkman.....	59
Britt-Marie Johansson	61
Skogsarbetarstrejken 1975	64

Strejkfakta	64
Sverker Thyr.....	69
Gunnar Asplund	73
Karl-Axel Sandgren.....	76
Bil & Traktorstrejken 1978	79
Strejkfakta	79
Jörgen Lång.....	87
Öjebystrejken 1980	91
Strejkfakta	91
Jörgen Nordh.....	95
Mårten Lidström.....	98
Gunnar Nilsson.....	100
Statistik.....	105
Studiehandledning.....	107
Inledning.....	107
1. Från klasskamp till regeringsinnehav.....	107
2. Samförstånd och ökad välfärd.....	107
3. Hamnarna – förändringar och kampvilja	108
4. Gruvarbetarstrejken – en skiljelinje	108
5. Städskestrejkerna – kamp för människovärde och yrkesstolthet	109
6. Skogsarbetarstrejken – månadslön i centrum.....	110
7. Boden och Öjebyn – exempel statueras	110
8. Vilda strejker – incidenter eller klasskamp?	111
Förkortningar.....	112
Litteratur.....	113

Den största svagheten hos oss arbetare är att vi inte är medvetna om vår styrka. Tänk om alla jobbare kände det. För vi uträttar ju för fan mest när vi ingenting gör. Det är ju den största styrka vi har när vi ingenting gör.

Ur broschyren Strejk

Förord

Sverige av i dag är ett utpräglat klassamhälle. En mycket liten minoritet har, framför allt genom sitt ägande, makten över majoriteten. Den relativt utbyggda sociallagstiftningen, som ju är tänkt att lindra klassamhällets verkningar utan att angripa dess orsaker, ändrar inte på detta faktum.

Allt sedan industrialismen växte fram och det kapitalistiska produktionssättet blev förhärskande, har motsättningarna stått mellan arbete och kapital. Partier, fackföreningar och arbetsgivarorganisationer är uttryck för detta. Strejker och lockouter kan ses som olika stridsåtgärder för att driva igenom eller försvara respektive intressen. Under 1950- och 60-talen växte det fram en anda av samförstånd mellan parterna på arbetsmarknaden. ”Den svenska modellen”, där problemen löstes utan att man behövde tillgripa stridsåtgärder, blev något av ett igenkänningstecken för den nya tiden.

Den våg av vilda strejker som svepte fram över Sverige 1969-70 bröt denna utveckling. Uppenbarligen ansåg många arbetare att deras problem inte fått en tillfredsställande lösning. Vad som komplicerade bilden för de arbetare som gick ut i kamp var att man ofta hade två fiender att slåss emot, dvs arbetsgivaren och fackföreningen. Den här boken vill ge röst åt några av alla de tusentals arbetare som gick ut i strejk under 1970-talet.

Det finns naturligtvis olika sätt för att analysera en strejk, urvalsmetoder kan skifta osv. I Nu eller aldrig har jag valt att låta mer eller mindre framträdande personligheter komma till tals. Gemensamt för alla är dock att de deltagit i betydelsefulla strejker samt konsekvent kämpat för arbetarkollektivets krav. De tveksamma, eller t o m fientliga, i arbetarleden och fackföreningarna har jag därför utelämnat.

Med boken vill jag också belysa några av de myter som finns om de vilda strejkerna, nämligen att de orsakar stora ekonomiska bortfall i den svenska ekonomin, att de provoceras fram genom agitation från ”den yttersta vänstern” och att de strejkande ställer orimliga gruppegoistiska krav osv.

De vilda strejkerna är intressanta ur många synvinklar. En är att de framhäver och förstärker de ”goda sidor” hos arbetarna som ofta är dolda bakom vardagens trivialiteter. Detta är ett fenomen som uppträder i så gott som alla situationer, där en missgynnad eller åsidosatt grupp tvingas ut i kamp mot överhet och upplevda orättvisor. Sammanhållningen stärks, självförtroendet växer och motsättningarna blir synliga. I de tio strejker som närmare skärskådas i boken framträder dessa förändringar mycket klart. Genom att ta del och lära av historien kan vi röja väg för framtida segrar.

Hamnarbetarstrejken i Göteborg 1969 kom att bli inledningen till det som senare kom att kallas ”den nya strejkrörelsen”. Genom militansen, organiseringen, kritiken av fackföreningsrörelsen, de långtgående politiska kraven och strejkens längd kom den att skilja sig från de fåtaliga strejker som genomförts under 1950- och 60-talen.

Kampen i hamnarna fortsatte under 70-talet. Strejkerna i samband med avtalsrörelserna 1974 och 1980 gällde det nybildade Hamnarbetarförbundets rätt att teckna egna avtal. I båda fallen misslyckades man.

Gruvarbetarstrejken i malmfälten ett par veckor senare är väl annars den strejk som framför allt förknippas med den nya anda som utvecklades på arbetsmarknaden. Efter 57 dagars strejk återgick de 5 000 gruvarbetarna till sina arbeten och det etablerade Sverige kunde andas ut.

Vid städerskestrejken 1974-75 i Borlänge, malmfälten och Skövde fokuserades för första gången på mycket länge arbetarkvinnornas situation. Det blev en segsliten kamp för männi-

skovärde och yrkesstolthet. I det rättsliga efterspelet kom de nya arbetsmarknadslagar som vuxit fram under 70-talets första hälft att prövas. Resultatet för arbetsidan var nedslående. Arbetsgivarna kunde med hjälp av ”trygghetslagarna” avskeda strejkande arbetare.

Knappt var städerskestrejkerna avslutade förrän den största strejken i modern svensk tid var ett faktum. Mellan 10 000 och 15 000 *skogsarbetare* lade ned sina arbeten. I över tio år hade medlemmarna försökt få förbundets ledning att sluta upp bakom kravet på månadslön. Nu brast tålmodet och efter 70 dagars strid vann skogsarbetarna en stor seger.

När *Bil & Traktorarbetarna i Boden* gick ut i strejk 1978 var det för att försvara det fasta lönesystem man tillkämpat sig under tidigare år. SAF valde ut de 43 bilarbetarna till syndabockar och man satsade hela sin samlade styrka för att kväsa dem. Till god hjälp hade man arbetsdomstolen, som dömde arbetarna två gånger för samma strejk, samt Metallindustriarbetareförbundet som tog handen från sina medlemmar och accepterade avskedandena.

Också vid strejken i *Öjebyn 1980* var det lilla antalet strejkande en black om foten. Efter fyra månader avskedades samtliga 33 arbetare. Fabriksarbetareförbundet, som i slutfasen tog sig an sina medlemmar efter inhopp av LO-ordföranden Gunnar Nilsson, återgick till sin sömngångaraktiga tillvaro. Arbetsdomstolens godkännande av avskedandena grundade sig på ”århundradets reform” – medbestämmandelagen.

Boken avslutas med en intervju med LO-ordföranden Gunnar Nilsson, statistik, studiehandledning samt en litteraturförteckning.

Strejker som bryter mot lagar om kollektivavtal eller förbundsstadgar brukar kallas vilda strejker. Människor som köper arbetskraft kallas arbetsgivare. Det är inte bara ägandet av produktionsmedel som ger makthavarna makt. Också språket utnyttjas för att dölja och fördumma. Jag instämmer med de arbetare som i intervjuerna inte anser att det finns några vilda strejker. För enkelhetens skull har jag valt att använda det gängse borgerliga språket. I intervjuerna finns dock exempel på båda formerna.

Allt material i boken, både strejkfakta och intervjuer, är granskade och godkända av de medverkande.

Jag vill till sist rikta ett varmt tack till alla de arbetare som så välvilligt ställt upp för intervjuer, bjudit mig nattlogi och på alla andra sätt stött mig i arbetet med boken.

Arbetarklassens frigörelse måste vara dess eget verk!

Jönköping den 17 september 1981

Ragnar Järhult

Inledning: Den fördömda strejken av Åke Olsson

Det finns knappast något land i västvärlden där skräcken för vilda strejker är större än i Sverige samtidigt som förekomsten av den typen av arbetskonflikter är mindre i Sverige än i de flesta andra länder. Detta kan verka som en paradox. Men det är i så fall bara skenbart.

För att skydda sig mot vilda strejker och andra s k spontana arbetskonflikter har fackföreningsrörelsen under de senaste årtiondena kringgärdat – och låtit kringgärda sig – med en rad regler. Successivt har utrymmet för egentlig facklig kamp krympt. I stället har det skapats ett enormt maskineri uppbyggt kring lagar, avtal och överenskommelser för att lösa konflikter på arbetsmarknaden. På ett ganska skickligt och medvetet sätt har politiker, ombudsmän och direktörer strävat efter att förvandla klasskampen till juridik. Ibland har man lyckats. Men i kritiska lägen har verkligheten ändå tagit över juridiken, för att citera ett berömt yttrande av Paul Lestander, talesman för skogsarbetarna under skogsstrejken 1975. Då har det skapats ytterligare några regler för att komma till rätta med en motspänstig verklighet.

Frågan är varför det blivit på det här sättet – och vad som kommer att hända i framtiden.

Arbetsfredskonferens redan 1929

Fram till mitten av 1930-talet var arbetsnedläggelser vanligare i Sverige än i något annat land. Ändå hade det redan på 20-talet gjorts olika försök att på frivillig väg skapa fredligare förhållanden på arbetsmarknaden. Arbetsfred och tillväxt. Det var – då som nu – de hörnpelare på vilka land skulle byggas. Stora delar av 20-talsdebatten inom arbetarrörelsen handlade om dessa frågor.

År 1928 arrangerade den dåvarande borgerliga regeringen en s k arbetsfredskonferens i Stockholm. Staten ville tillsammans med LO och SAF diskutera hur man skulle uppnå bättre stabilitet på arbetsmarknaden. En rubrik ur Stockholms-Tidningen den 1 december 1928 ger en föreställning om de förväntningar som ställdes på konferensen från kapitalägarhåll: ”Industriarbetarnas ökade insikt om sitt företag skapar ökat samförstånd.”

Tanken var alltså att den svenska arbetarklassen skulle dresseras att lära sig älska den privata företagsamheten. Medlen ser något annorlunda ut i dag, men i grunden handlar 1980-talets medbestämmande om samma sak. Men frågan var för tidigt väckt år 1928. De sociala och ekonomiska spänningarna var för starka för att samförstånd skulle kunna uppnås på fredlig väg. I stället skärptes motsättningarna i början av 30-talet.

Från mitten av 30-talet blir situationen stegvis en annan. Socialdemokraterna tar regeringsmakten och börjar driva en expansiv ekonomisk politik. Inledningen till den reformistiska politikens guldålder på 60-talet får sitt naturliga avstamp i Saltsjöbadsavtalet 1938, då LO och SAF knäsatte vissa principer för ett fredligt fackligt umgänge på den svenska arbetsmarknaden.

Det är viktigt att komma ihåg att i botten på 20-talets debatt om samförstånd låg frågan om teknisk förnyelse inom industrin. Fackföreningsrörelsens linje var att man inte skulle sätta sig emot arbetsgivarnas krav på strukturrationalisering under förutsättning att man fick dela vinsten. Fackföreningsrörelsen såg som sin huvuduppgift då – liksom nu – att hjälpa till att göra den gemensamma kakan större och större, dvs öka både produktion och produktivitet.

Dödförklarad klasskamp

Under 1920- och 30-talen förhöll sig fackföreningsrörelsen tämligen passiv till den tekniska utvecklingen. Man tog inte själv några initiativ, men man var heller inte motståndare när arbetsgivarna ville förnya produktionsapparaten.

Detta synsätt förändrades när arbetarrörelsen efter kriget skulle dra upp riktlinjerna för det svenska samhällets utveckling de närmaste årtiondena framåt. Då blev arbetarrörelsen den pådrivande kraften i strukturomvandlingen. Genom att koppla ihop den solidariska lönepolitiken – alltså samma lön för samma arbete oavsett var man jobbar – med moderniseringen av industrin, fick de svenska kapitalägarna ett instrument för strukturrationalisering som varken förr eller senare överträffats i effektivitet.

Själva basen var naturligtvis att det fanns en nästan obegränsad efterfrågan på svenska varor på världsmarknaden, men enbart detta kan inte förklara framgången för den svenska modell som nu växte fram.

För det första var politiken effektiv på ett konkret materiellt plan. Resultatet blev en snabb stegring av både kollektiv och privat konsumtion. Visserligen krävde också arbetarrörelsens politik stora offer. Tiotusentals människor tvångsförflyttades varje år under 60-talet från glesbygderna till storstadsregionerna. Men denna tvångsförflyttning hade varit omöjlig om den inte kopplats samman med just den här kraftiga materiella standardstegringen. Det kan vara värt att hålla i minnet när man gör upp med 60-talets flyttlasspolitik.

För det andra fick efterkrigspolitiken karaktär av ett socialt kontrakt mellan kapitalägare—stat—fackliga organisationer. Vill man peka på något specifikt i den svenska utvecklingen i jämförelse med andra länder blir det just detta sociala kontrakt, som på ett psykologiskt plan sopade bort allt motstånd mot den väldiga förändring som skedde i det svenska samhället under den här tiden.

Den svenska modellen – alltså en gemensam strävan efter maximal tillväxt i ekonomin på en i princip fredlig arbetsmarknad – kom att bygga på föreställningen att klasskampen i Sverige var död. Det var därför typiskt på sitt sätt att den enda riktigt uppmärksammade protesten på 60-talet mot konsekvenserna av denna politik kom från Båtskärsnäs i Norrbotten, ett av de mest genompolitiserade samhällen som fanns i Sverige. I fyra år kämpade man där mot nedläggningen av ett sågverk.

I övrigt var det tyst. Strejker förekom knappast alls. Varken lagliga eller olagliga. I stället skapades en mycket seglivad nationell myt att Sverige var bäst i världen, både när det gällde att tillverka varor och organisera samhället. Svensk kvalitet var det bästa som fanns, trodde vi.

Den svenska modellen fungerade i tio år

Den svenska modellen fungerade under en tioårsperiod i stort sett, från slutet av 50-talet till slutet av 60-talet. Under den tiden levde vi i den bästa av världar och trodde att det så skulle fortsätta i evig tid. Tillväxten sågs enbart som problemlösande. Under senare halvan av 60-talet började emellertid problemen med tillväxten att framträda allt tydligare.

En hörnpelare i efterkrigstidens arbetsmarknadspolitik var tesen om den fulla sysselsättningen. Den som blev bortrationaliserad skulle praktiskt taget vara garanterad ett nytt och bättre jobb än det gamla. Redan i slutet av 60-talet visade det sig att det fanns en klyfta mellan ideologi och verklighet. Vid fabriksnedläggningar blev det allt svårare att få nya arbeten, framför allt för äldre utbildad arbetskraft. De som fick nya jobb upplevde det inte heller alltid så att de nya jobben var bättre än de gamla.

Men det fanns också andra tecken som förebådade att guldåldern gick mot sitt slut. Från senare delen av 60-talet började sjukskrivningarna att öka dramatiskt. Omsättningen på folk på arbetsplatserna ökade likaså. Från den här tiden får vi också en jämn och kraftig ökning av antalet förtidspensionärer. Över huvud taget har förtidspensionerna kommit att spela en viktig roll när det gäller att fösa ut folk bakvägen från arbetsmarknaden. Reglerna har med åren successivt förändrats i den riktningen att det blivit lättare att få förtidspension av

arbetsmarknadsmässiga skäl. De län som har hög arbetslöshet har också det högsta antalet förtidspensionärer procentuellt sett. Från början var det nästan uteslutade människor över 60 år som fick förtidspension. Fortfarande är de äldre åldersgrupperna i majoritet bland förtidspensionärerna, men under åren 1978-81 ligger den procentuellt sett största ökningen i åldersgruppen 30-39 år.

Det tog lång tid innan man inom arbetarrörelsen ville och vågade diskutera de mer djupliggande orsakerna till den här utvecklingen. Ändå låg de i öppen dager. När man efter kriget ställde sig i spetsen för den tekniskt- ekonomiska utvecklingen blev man pådrivande inte bara när det gällde att förnya den rent tekniska apparaten i fysisk bemärkelse. Arbetarrörelsen och framför allt den fackliga rörelsen rörde också väg för ett helt utsugningssystem som var knutet till den teknologiska förnyelsen, dvs hårdare arbetstakt, flera arbets- och meritvärderings-system (de flesta importerade från USA), ökad sönderdelning av jobben m m.

När kriserna i arbetslivet slog ut för fullt intog man från arbetarrörelsens sida olika försvarsattityder. Ett sätt var att införa ett nytt språkbruk. Man talade t ex om "restarbetslöshet". Man använde sig också av ett medicinskt-psykiatriskt språk för att beskriva de utslagna, de skulle "rehabiliteras" på den "slutna arbetsmarknaden" för att sedan slussas över på den "öppna arbetsmarknaden". Kontentan i detta var att knyta problemen till den enskilde. Samhälleliga problem omformades på det sättet till att bli individuella problem.

Men bristerna i efterkrigstidens politik slog ändå obönhörligen igenom. Och plötsligt stod arbetarrörelsens ledning mitt uppe i det man mest av allt fruktade och avskydde nämligen öppna klasskonflikter i form av olagliga strejker.

Skyllde på Sara Lidman

Den stora uppgörelsen kom med strejken i gruvfälten 1969-70. Det är ingen överdrift att säga att LO-ledningen med ordföranden Arne Geijer i spetsen under de första dagarna var förlamad. Som en sista utväg skyllde man händelserna i malmfälten på Sara Lidman. 1968 hade hon skrivit en bok om missförhållandena i gruvorna. Det var samma frågor som kom att spela en stor roll i strejkens förlopp.

Gruvarbetarstrejken var åtminstone i sitt inledningsskede till stora delar en arbetsmiljöstrejk, en protest mot en tilltagande försämring både av den fysiska och den psykiska arbetsmiljön. På så sätt kom gruvarbetarstrejken att bli ett exempel på svagheterna i arbetarrörelsens efterkrigspolitik.

Försämringarna på arbetsplatserna gick inte längre att dölja. Proteströrelserna fick också kraft av den allmänna politiska radikaliserings som det svenska samhället genomgick i skuggan av USA:s krig i Vietnam.

Protesterna på arbetsplatserna visade också på ett annat viktigt drag. De var ofta riktade lika mycket mot den egna fackliga organisationen som mot arbetsgivaren. Gruvarbetarstrejken fick naturligtvis också en speciell innebörd av att den utbröt vid ett statligt företag. Från arbetarrörelsens sida hade man tidigare odlat illusionen att statliga företag skulle vara mönsterföretag.

Självklart skakades LO och fackförbunden av den här utvecklingen. Inte så att de var beredda att göra några genomgripande omprövningar av den fackliga politiken eller av förhållandet till kapitalägarna. Att man som följd av bl a gruvarbetarstrejken började kräva lagstiftning i vitala arbetsmarknadsfrågor ändrade inte heller den fackliga huvudinriktningen. Fortfarande var tillväxt, exportindustri och arbetsfred heliga ting.

Datorer som styrinstrument

Från slutet av 1960-talet fördes debatten inom arbetarrörelsen längs två huvudvägar. Den ena gällde arbetsmiljön i vid bemärkelse. Man poängterar vikten av att göra förändringar i arbetsorganisationen. Arbetet måste kännas meningsfullt. De enskilda arbetarna måste få överblick över sin egen arbetssituation för att kunna påverka den. Nyckelbegreppet blev grupparbete.

Även arbetsgivarna var intresserade av att lösa problemen inom arbetslivet. Också för dem framstod grupparbete som något synnerligen positivt. Arbetsgivarnas inställning underlättades av att datorerna vid den här tiden började göra sitt intåg även i den direkta produktionen. Datorerna gjorde det möjligt att släppa något på den direkta personliga kontrollen på verkstadsgolvet, utan att man därför behövde förlora möjligheterna till övergripande styrning och kontroll. Styrningen blev på så sätt mer subtil, mer anonym och kunde kanske upplevas som en utvidgning av friheten för den enskilde.

Även den andra delen av debatten kom att knytas till förhållandena i produktionen. Den handlade på ett mer genomgripande idémässigt plan om medbestämmande, demokrati i arbetslivet, jämlikhet mellan könen etc. Inom arbetarrörelsen började man tala om att förverkliga det tredje steget, nämligen den ekonomiska demokratin som skulle utgöra den naturliga fortsättningen på den politiska och sociala demokratin.

Ideologiproduktionen ökar

Sett i efterhand framstår 1970-talet som det årtionde när ideologiproduktionen från olika maktgrupper – statsapparat, kapitalgrupper, politiska partier, organisationer etc – nådde hittills oanade höjder. Det verkade som om makthavarna tidigt förstått att 70-talet skulle komma att medföra en rad svårbemästrade kriser och att man därför försökte bereda vägen för framtida obekväma beslut.

Om det var på det sättet – och mycket tyder på att så var fallet – blev resultatet inte så dåligt. Den krishysteri som i början av 80-talet utbreder sig i Sverige har samma neurotiska drag som när det gäller synen på arbetskonflikter.

Det bör dock noteras att samtidigt som krispaniken under första halvåret steg ytterligare redovisade Stockholms fondbörs de största kursvinsterna någonsin i modern tid.

Ändrad inställning 1974

Under 1970-talet kom hela frågan om olagliga strejker att ställas på sin spets. Från arbetarrörelsens sida ville man nu rikta ett avgörande slag mot allt som hade med utomparlamentariska aktioner att göra. Instrumenten blev lagen om anställningsskydd (LAS) och medbestämmandelagen (MBL).

Typiskt nog är det exportindustrin som får legitimera de hårdare tagen. I en intervju i Svenska Dagbladet (21.7 1975) säger dåvarande arbetsmarknadsministern Ingemund Bengtsson att antalet vilda strejker sannolikt kan begränsas med den lagstiftning som kommer 1977. Han säger också att ”regeringen ser allvarligt på det ökande antalet vilda strejker som kan rubba förtroendet utomlands för svenska företag”.

Även om arbetarrörelsen under årtionden intagit en starkt moraliskt fördömande hållning till olagliga strejker – tvingade till detta inte minst av kollektivavtalslagen 1928 – har man juridiskt sett haft ett annat synsätt. Man har nämligen genom historien hävdat att strejker inte får bryta anställning, oavsett om de är lagliga eller olagliga.

Denna mycket bestämda hållning demonstrerades så sent som 1970 i det mycket uppmärksammade s k Fordmålet i arbetsdomstolen (AD). En arbetsgivare som hade suspenderat elva arbetare som deltagit i en olaglig konflikt stämde i AD av Metallindustriarbetareförbundet som ansåg att en arbetsgivare inte har rätt att bidra till sådana sanktioner mot arbetstagare för otillåtna stridsåtgärder. Genom en del juridiska spetsfundigheter fick arbetsgivarna rätt i AD. Men mot domslutet reserverade sig arbetarsidans representanter.

År 1974, mitt under det att debatten om ökad demokrati rasade som bäst, gjorde emellertid arbetarrörelsen en helomvändning i synen på olagliga konflikter. Då gick man med på att de som kunde utpekade som strejkledare i vissa fall kunde avskedas. Detta skedde i lagen om anställningsskydd (LAS).

Reglerna i LAS prövades för första gången i samband med städerskestrejkerna i Skövde 1974-75. Strejken finns ingående beskriven i denna bok och det finns därför ingen anledning att i detta sammanhang beskriva själva förloppet. Det kan bara konstateras att opinionen mot det sätt på vilket städerskorna behandlades blev så kraftig att den dåvarande socialdemokratiska regeringen snabbt insåg att de lagregler som skulle gälla vid avskedanden måste ändras. Så skedde också i förarbetena till medbestämmandelagen (MBL), som trädde i kraft 1977.

Reglerna skärps

Den som trodde att det skulle bli en ändring till det bättre hade anledning att känna sig besviken. Visserligen blev det svårare att utpeka och avskeda strejkledare. Men i gengäld kunde nu alla som deltog i en olaglig strejk avskedas.

Även andra bestämmelser infördes i dessa s k preciseringar i medbestämmandelagen. Det nya sanktionssystemet ser i korthet ut så här.

- Att deltaga i olaglig strejk kan leda till avsked.
- Obegränsade strejkböter.
- Arbetsgivaren kan på ett enklare sätt än tidigare bli befriad från fredsplikten.
- Strejk är lovlig endast om den godkänns av ett fackförbunds styrelse, även om det inte finns gällande kollektivavtal. Skogsarbetarstrejken 1975 var laglig, trots att den inte godkänns av förbundsstyrelsen, eftersom det då rådde avtalslöst tillstånd. Den luckan täppte man nu till med Lex Bäckström i MBL (efter Sixten Bäckström, ordförande i Skogsarbetareförbundet).
- Det är förbjudet att t ex samla in pengar till arbetare som deltar i en vild strejk, även om de som gör insamlingen tillhör ett annat avtalsområde än de som strejkar. Även detta är skärpningar i förhållande till tidigare rättspraxis.

Med hjälp av MBL och LAS har kapitalägare, stat och fackliga organisationer byggt upp ett hårdare sanktionssystem mot olagliga konflikter än vad något annat västland kan uppvisa. Det som utmärker dessa rättsregler och som är riktigt iögonenfallande är naturligtvis den inbyggda bristen på jämlikhet mellan de två huvudgrupperna i arbetslivet löntagare och kapitalägare. Lagen gör det möjligt att beröva löntagaren det enda han har att saluföra på arbetsmarknaden, dvs sin egen arbetskraft.

Några liknande sanktioner finns inte mot kapitalägaren. Det har aldrig på allvar varit tal om att kunna ta ifrån en företagare hans företag om han är olämplig att sköta det. Självklart har det heller aldrig varit fråga om att skaffa lagliga möjligheter för att ingripa mot aktieägare för att beröva dem deras aktier.

Det avgörande tvånget riktas i stället helt och hållet mot löntagarna. För kapitalägarna är det fullt möjligt att i alla sammanhang köpa sig frihet från ansvar för en struntsumma. Någon motsvarande möjlighet finns inte för löntagaren. Denne kan i stället hamna i den situationen

att han först förstör sin kropp i en usel arbetsmiljö, och när han försöker protestera mot dåliga arbetsförhållanden genom att gå ut i olaglig strejk kan han sättas på gatan. Detta var vad som hände t ex vid strejken bland betongarbetarna i Öjebyn. Det var arbetsgivarens försummelser som drev fram strejken, men det var arbetarna som fick betala priset genom att mista sina jobb. I den bemärkelsen är både LAS och MBL utpräglade klasslagar. Lika utpräglade som någonsin lagen om kollektivavtal och lagen om arbetsdomstol från 1928.

Strejker kan hota organisationen

Varför har man då från fackligt håll kämpat för att uppnå dessa uppenbara försämringar för sina medlemmar? Det finns en rad orsaker, mer eller mindre uppenbara och mer eller mindre begripliga.

Till de mer begripliga hör att LO alltsedan gruvarbetarstrejken uppfattat vilda strejker som ett hot mot den egna organisationen. Det har funnits en rädsla för att strejkerna skall undergräva organisationens auktoritet, att det kan framstå som om LO och förbunden "tappat greppet" över de egna medlemmarna. Detta har skapat ett psykologiskt klimat bland ombudsmännen inom LO för hårdare ingripanden mot olagliga strejker. Onekligen kan det också finnas en grund för den rädslan. Inom hårt centraliserade organisationer som LO kan även små störningar få stora återverkningar.

Från mitten av 1960-talet växte det i skuggan av Vietnamrörelsen fram en rad utomparlamentariska grupper i Sverige. Snabbt kom dessa att intressera sig för arbetsplatsernas problem. Det är ingen tillfällighet att strejken i malmfälten inte endast var den första arbetsmiljöstrejken, den var också den första riktigt massmediala arbetskonflikten i Sverige. Intresset för den var enormt.

Alltsedan dess har företrädare och LO och SAP med papegojans envishet upprepat att det är de små utomparlamentariska grupperna som driver fram vilda strejker. Förutom att detta är ett väldigt underkännande av de egna medlemmarna så är det naturligtvis i grunden fel att tro att strejker bryter ut på grund av ett fåtal människors agitation. Det man på det här sättet uppnått inom arbetarrörelsen är en hysterisk skräck för utomparlamentarism och små politiska grupper – man har glömt att även en första-majdemonstration faktiskt är en utomparlamentarisk aktion. Man kan se antistrejkbestämmelserna i både LAS och MBL som instrument för att ta itu med dessa grupper.

Visserligen finns det i alla fackliga stadgar möjlighet att utesluta medlemmar som är illojala, men erfarenheten visar att sådana åtgärder ofta ger upphov till uppsplitande inomfackliga konflikter. Med hjälp av LAS och MBL kan fackföreningsrörelsen i vissa lägen bli kvitt dessa människor på ett smidigare sätt. Det man glömt är att majoriteten av dem som går ut i olagliga strejker gör det för att protestera mot outhärdliga arbetsförhållanden och att de människor som deltar inte på något sätt är att beteckna som politiska extremister. I stället rör det sig nästan alltid om medelålders stabila socialdemokrater.

Drömmen om det konfliktfria samhället

MBL och LAS utgör viktiga delar av arbetarrörelsens dröm om det konfliktfria samhället eller rättare sagt, drömmen om ett samhälle där alla konflikter är noggrant reglerade och kontrollerade.

Det som under 1970-talet skedde på arbetsrättens område var att efterkrigstidens samförståndspolitik blev upphöjd till lag. MBL ger tvingande bestämmelser för att konflikter skall lösas inom ramen för de lagregler och avtal som tillhandahålls. Men så kloka är dessa lagregler, att när alla möjligheter till förhandlingar är uttömda då är det ändå arbetsgivaren som i slutändan bestämmer.

MBL visar sin speciella karaktär som konfliktlösare och samarbetslag på åtminstone två områden. Med datoriseringen och robotiseringen står det svenska samhället mitt uppe i en väldig strukturförvandling. I denna omvandling kommer det att uppstå en rad mer eller mindre allvarliga konflikter mellan arbete och kapital. MBL tvingar parterna att förhandla – eller samråda för att använda ett mer passande ord – före beslut. Man röjer alltså undan konfliktanledningarna på ett så tidigt stadium som möjligt. När beslutet sedan fattas av arbetsgivaren har facket skyldighet att ställa upp, oavsett om man gillar beslutet eller inte.

Den apparat för förhandlingar och samråd som skapats kring MBL gör det möjligt för arbetsgivaren att på ett helt annat sätt än tidigare skaffa sig ingående kännedom om problem och eventuella oppositionella strömningar som finns bland de anställda. Detta är av största vikt för att i tid kunna motarbeta konflikter, men också för att suga upp det kunnande som finns hos de anställda. Den brist på lukrativa idéer som finns inom det privata näringslivet har gjort att arbetsgivarna i större utsträckning än tidigare är beredda att lyssna på sina anställda.

Mot den bakgrunden är det alltså föga överraskande att kritiken mot MBL från tongivande kapitalistkretsar nu sjunkit undan och i stället ersatts av en insikt om att MBL faktiskt är ett utmärkt medel för just konfliktlösning i företagen, något som t ex kommer fram i en intervju med 18 företagsledare i tidningen Affärsvärlden 29/30 1980.

MBL tvingar fram samförstånd

Med MBL har alltså de centrala parterna på arbetsmarknaden skaffat sig ett mer finförgrenat och tvingande instrument för samförstånd än vad som kunde uppnås med tidigare samarbetsavtal. Sett från den enskilda arbetsplatsens och fackklubbens horisont har dock MBL på sin höjd givit löntagarna en möjlighet att fördröja beslut under en kort tid.

I MBL sammanstrålar ideologi och praktik på ett sätt som får djupgående konsekvenser också för synen på olagliga strejker. Enligt ideologin får de svenska löntagarna mer och mer att säga till om, arbetslivet blir ständigt mer demokratiskt. På väg mot det stora demokratiska genombrottet på arbetsplatserna måste naturligtvis varje vild strejk upplevas som en dolkstöt mot själva ideologin.

I praktiken ä andra sidan är MBL ett sätt att lösa konflikter inom ett arbetsliv som präglas av snabba och dramatiska förändringar. Det anses som ytterst vitalt för exportindustrins framtida expansion. Tillväxt och arbetsfred skall fortfarande gå hand i hand, vilket kraftigt betonades från fackföreningsrörelsens sida inte minst inför LO-kongressen 1981. I slutändan blir det alltså den svenska modellen och de förväntade materiella fördelar den kan ge som legitimerar de kraftiga ingreppen mot olagliga strejker – och en allt starkare centralisering av all makt till LO-ledningens toppskikt.

Den solidariska lönepolitiken

Bilden blir inte fullständig om den inte kopplas till den solidariska lönepolitiken och utvecklingen mot en allt hårdare kontrollerad och styrd lönebildning.

Under praktiskt taget hela efterkrigstiden har det funnits principiell enighet mellan LO och SAF om det önskvärda i att de centrala organisationerna har ett starkt grepp över lönebildningen. Den solidariska lönepolitiken har gett dem ett sådant instrument. Dock har den ur vissa synpunkter inte varit tillräckligt effektiv. Ungefär hälften av lönebildningen sker fortfarande utanför de centrala förhandlingarna.

Lönebildningen har gjort att de lokala förhandlingarna spelat stor roll, speciellt för LO-grupperna inom den privata sektorn. Det är i de lokala förhandlingarna man kunnat justera de otypligheter som alltid uppstår i de centrala generellt tillämpade överenskommelserna. Det

är också i de lokala förhandlingarna som starka löntagargrupper i viss mån kunnat kompensera sig.

Under årens lopp har det rått viss oenighet om den solidariska lönepolitiken lyckats med det som namnet anger att den borde klara av, dvs en utjämning mellan olika grupper. Och hur långt skall i så fall denna utjämning tillåtas att sträcka sig?

Så säg situationen ut ungefär fram till mitten av 70-talet. Lönepolitiken bedrevs efter ganska konventionellt mönster. Man tvistade lite om effekterna, men var i princip ganska överens om metoderna. De lokala förhandlingarna inklusive löneglidningen stod för ungefär 50 procent av lönebildningen och ingen av de centrala parterna verkade speciellt pigg på att gripa in allt för hårt i förhandlingssystemet. I huvudsak verkade också LO:s medlemmar nöjda med de låglönesatsningar som skapade en successiv utjämning mellan LO:s avtalsområden. Samtidigt som de inte slog *alltför* hårt mot bättre ställda grupper. Solidaritetstanken var inte helt satt på undantag, men den framträdde inte heller för utmanande.

Den osannolika lönesänkningen

Om tillväxten i den svenska ekonomin hade fortsatt så hade sannolikt också förhandlings-systemet förblivit tämligen oförändrat. De problem med de vinstrika företagens övervinster som man talade så mycket om inom arbetarrörelsen i början och mitten av 70-talet – och som inte gick att komma åt med den solidariska lönepolitiken – hade man klarat med någon form av löntagarfonder, som vanligt i relativ endräkt mellan LO och SAF. Högvinståret 1974-75 praktiserades en provisorisk modell bl a inom skogsindustrin, när en del av övervinsterna avsattes till arbetsmiljöfonder.

Men från mitten av 70-talet visar ekonomin tendenser att stagnera. Vinsterna i företagen minskar, investeringarna minskar också samtidigt som vissa av de klassiska svenska industrinäringarna blir krisbranscher.

Så inträffar det som föreföll vara en omöjlighet under det glansfulla 60-talet – reallönerna sjunker. För kapitalägarna blev den ekonomiska situationen ett utmärkt instrument för att öva utpressning mot politiker och fackföreningsrörelse. Vinstnivån måste öka kraftigt. Det måste återigen löna sig att investera. På sommaren 1981 förefaller fackföreningsrörelsen att fullständigt ha kapitulerat inför utpressningen. De löntagarfonder som var avsedda som ett glansfullt nummer vid 1976 års val har vid början av 80-talet reducerats till ett medel för att skaffa riskvilligt kapital till det privata näringslivet.

Investeringsbehoven i industrin är nu så stora att företagens vinster inte räcker. De svenska privatkapitalisterna har visserligen fortfarande pengar, men de vägrar att investera dem i industrin och i näringsfrihetens namn kan heller ingen tvinga dem att göra det. Det är inte bara tillåtet för var och en att starta företag, utan också att lägga ner dem. De enda som i det här läget anses ha riskvilliga pengar att satsa är löntagarna.

Den vacklande storkonflikten

Den förändrade ekonomiska situationen i Sverige kommer från mitten av 70-talet att sätta sin prägel på förhandlingssystemet.

På den ena sidan har vi alltså arbetsgivarna som går ut i en väldig propaganda för att skapa skräck för den ekonomiska krisen (samtidigt, som sagt, som vinsterna på börsen slår nya rekord). Detta skapar ett psykologiskt gynnsamt klimat dels för att hålla lönerna nere, dels för att kräva en total centralisering av lönebildningen. För att uppnå detta skapar SAF lag och ordning även inom de egna leden. De företag som ger löneökningar utöver den centrala överenskommelsen får böta.

För LO är situationen mer komplicerad. Man har svårt att bestämma sig för om det är kris i landet eller inte. Innan man slutligen bestämmer sig för att det faktiskt är det går man ut i en tveksam och vacklande konflikt på arbetsmarknaden 1980. Resultatet av den kan inte ens med bästa välvilja sägas vara speciellt lyckat. Den tillfälligtvis militanta hållningen från LO:s sida i maj 1980 kan nog åtminstone delvis förklaras med att man ville sluta leden efter den för arbetarrörelsen ganska uppslitande kärnkraftsomröstningen på våren samma år.

Normavtalet och Bodenstrejken

Redan före storkonflikten hade LO tagit ställning till frågan om lönebildningen och hamnat på samma sida som SAF. Vid 1978 års avtalsrörelse skrev både LO och SAF under en överenskommelse där det i ingressen står så här: ”SAF och LO förbinder sig att verka för att denna överenskommelse efterlevs som norm.”

År 1978 började alltså slaget om de lokala förhandlingarna. Det råder ingen tvekan om att den starkaste drivkraften för LO:s del var att man på det här sättet ville bereda marken för ett system med löntagarfonder. Man ville göra det möjligt att centralt förhandla om både löner och vinstavsättning till ett fondsystem.

Strejken bland arbetarna vid Bil & Traktor i Boden, som senare ledde till att hela arbetsstyrkan avskedades, måste ses i det här sammanhanget. Bilarbetarna kom att bli det stora testfallet på hållbarheten i normavtalet. Ytterligare en fråga spelade stor roll i strejken, nämligen återgång till prestationslön. Även på den punkten var SAF och LO överens om principerna, dvs att någon form av ackordslön är nödvändig för att öka takten i näringslivet. De krav på månadslöner för alla som restes i slutet av 60-talet var långt borta när Bodenstrejken pågick.

I och med att strejken i Boden ”löstes” på så sätt att bilarbetarna fick sparken – enligt lagreglerna i LAS och MBL och med Metall applåderande på första parkett – hade allvaret bakom normavtalet demonstrerats. Det är troligt att det blivit nya normavtal om det inte utbrutit en våg av vilda strejker våren 1979. Även vid stabila socialdemokratiska fästen som Hallstahammar och Sandviken gick arbetarna i strejk.

I det läget gjorde SAF, LO och PTK ett gemensamt uttalande mot vilda strejker. Detta utlöste i sin tur en rad protester från klubbar och avdelningar ute i landet. De såg med oro på utvecklingen och hur de lokala förhandlingarna hotade att bli allt mer kringskurna.

Då tog LO till ett klassiskt grepp. Man skyllde på tjänstemännen. LO påstod – med rätt eller orätt skall här vara osagt – att tjänstemännen får större löneökningar än arbetarna. Därmed trodde man sig kunna dölja det faktum att LO både skrivit på ett uselt centralt avtal och att man med normavtalets hjälp praktiskt taget omöjliggjort lokala förhandlingar.

I den centrala överenskommelse som tecknades efter konflikten 1980 finns ingen normklausul.

Den totala arbetsvärderingen

Normklausulen är borta, men alla de problem som ledde fram till den är fortfarande olösta. För både LO och SAF är önskemålet om en total centralstyrning av lönebildningen sannolikt starkare i dag än den någonsin varit. SAF vill på det sättet fortsätta att pressa tillbaka lönerna och LO vill kunna fördela lönekakan på ett annat sätt än tidigare.

Samtidigt finns åtminstone för LO ytterligare ett problem som på ett speciellt sätt har med den solidariska lönepolitiken att göra. Detta problem debatterades ingående på ett LO-seminarium i Stockholm vintern 1980. Där förde Rudolf Meidner – han som mer än någon annan framstår som den solidariska lönepolitikens ingenjör – bl a det här resonemanget.

Löneutjämningsen inom LO-kollektivet har nu nått så långt att om den skall fortsätta måste LO hitta ett system för systematisk arbetsvärdering. Man har förgäves sökt efter ett sådant system i årtionden. Om man inte hittar det måste målet för den solidariska lönepolitiken förändras från ”lika lön för lika arbete” till ”lika lön för allt arbete”.

Rudolf Meidner anser det också vara självklart att om en arbetsvärdering skall ha framgång måste den gälla hela arbetsmarknaden. Men han ser också en rad problem vinka i framtiden och ett av dessa är just förhållandet mellan lokala och centrala förhandlingar. Meidner menar att ju lägre den totala tillväxten blir desto mindre gehör kommer de svaga grupperna att få för sina strävanden för utjämning. Om denna situation inträffar – och mycket talar för att den redan gjort det – kommer betydelsen av de lokala förhandlingarna att öka. Därmed finns en risk för att de centrala och lokala förhandlingarna – som hittills i stort kompletterat varandra – råkar in i en konfliktsituation som kan vara svår att bemästra.

Meidner är refererad ur skriften Lönepolitik och solidaritet, debattinlägg vid Meidnerseminariet den 21-22 februari 1980.

Förutom denna inomfackliga fördelningskonflikt finns också en minst lika komplicerad fördelningsfråga som har med avsättningen till löntagarfonder att göra. Hur skall avsättningen ske om företagen inte längre ger tillräcklig vinst? Blir den slutliga lösningen att fonderna tillförs pengar via statskassan?

Förhandlingar som byråkratiskt system

En fråga som är svår att knäcka är att skapa ett gemensamt arbetsvärderingssystem för hela arbetsmarknaden. Det finns en stark opinion för ett sådant system inte minst inom LO:s ledning. Det kommer i så fall att driva fram en ytterligare centralisering av förhandlingsapparaten, förutom att systemet i sig självt kommer att kräva en väldig byråkrati för att kunna fungera. Det finns dessutom skäl att tro att ett gemensamt arbetsvärderingssystem ensamt utgör dödsstöten mot den lokala förhandlingsrätten även om alla andra hot skulle vara undanröjda.

Ändå finns detta heldatoriserade system – på annat sätt går det knappast att lösa – som en dröm bland vissa LO-funktionärer. Det gäller i hög grad LO:s nytillträdde andre ordförande, Stig Malm. ”Vi måste skapa ett värderingssystem som gäller för alla löntagare i samhället”, slår han fast i en intervju i Dagens Nyheter den 5 april 1979.

”Den solidariska lönepolitiken måste utvidgas. Den går inte längre att driva inom LO-familjen. Nu måste den omfatta hela samhället. För att kunna göra det behövs en gemensam arbetsvärdering för hela samhället.” Det säger Malm i Dagens Industri den 26 februari 1981.

Kampen om lokal förhandlingsrätt

Allt tyder alltså på att 80-talet kommer att erbjuda hårdare konflikter på arbetsmarknaden och där huvudstriden kan komma att stå mellan dem som hävdar de centrala avtalens överhöghet och dem som kämpar för att öka lönerna genom lokala förhandlingar.

Självklart behöver en starkt centraliserad förhandlingsapparat inte vara av ondo i alla lägen. Men skall lönerna fördelas centralt krävs det också att t ex vinster och varor och offentliga tjänster fördelas centralt. I och med att Sverige för en kapitalistisk marknadsekonomi är det oundvikligt att också arbetskraften blir en vara som säljs på marknaden till ett visst pris, som i grunden alltid kommer att styras av tillgång och efterfrågan. Man kan inte ta bort arbetskraften från marknadens prissättning utan att det ger upphov till en rad svåra störningar såvida man inte bestämmer sig för att införa någon typ av planhushållning.

1980-talet kommer att präglas av slagsmål både om arbete och ett krympande löneutrymme. Det blir en strid som kommer att föras på många olika fronter, både inom och utom fackföreningsrörelsen. Med MBL och LAS har det blivit så att svåra konflikter inte längre kan lösas med fredliga medel. Det visar det som skett under senare är i Boden och Öjebyn.

Strejken är en del av lönekampen. Men när en allt större del av människornas oro och ångest börjar gälla själva jobben då räcker inte strejkerna längre till. Det är ju meningslöst att strejka vid ett företag som tänker slå igen. Det är möjligt att vi under 80-talet, parallellt med strejker och andra fackliga stridsåtgärder, kommer att få ett ökat antal fabriksockupationer. När Eisersömmerskorna i Sollefteå sommaren 1981 ockuperade sin arbetsplats kan det möjligen ses som ett förebud till en ny typ av strider på den svenska arbetsmarknaden.

Stockholm i juli 1981

Hamnarbetarstrejkerna 1969, 1974 och 1980

Hamnarbetarvisa

...

Att vill Ni uti vårt LO vara
så är Transport enda vägen bara
Men deras "ångvält" vi nobbat har
människovärdet vi vill ha kvar

Så kämpa ska vi med alla medel
än om det kostar en och annan sedel
med enighet som ger styrka stor
man kommer längre än många tror

...

Anonym hamnarbetare

Strejkkakta

Inledning och bakgrund

För att förstå de konflikter som utspelat sig i de svenska hamnarna under slutet av 60-talet, hela 70-talet samt i samband med storkonflikten i maj 1980, måste man känna till hur Svenska Transportarbetareförbundet bildades och utvecklades och hur det kom sig att majoriteten av hamnarbetarna uteslöts och bildade ett eget förbund – Svenska Hamnarbetarförbundet. I detta sammanhang är det också viktigt att känna till att strejkerna 1974 och 1980 inte var vilda i lagens bemärkelse. Eftersom dessa två strejker var godkända och beslutade av en fackförening – Hamnarbetarförbundet – var de heller inte olagliga. Att de ändå återfinns i denna sammanställning beror på att varken LO eller SAF har accepterat Hamnarbetarförbundet som en "riktig" fackförening. Detta har bl a fått till följd att en stor del av allmänheten har sett Hamnarbetarförbundet som "en katt bland hermelinerna" och betraktat deras stridsåtgärder som vilda.

År 1897 bildades Svenska Transportarbetareförbundet i Stockholm. Initiativtagare, och totalt dominerande grupp, var hamnarbetare från Stockholm, Norrköping, Göteborg och Malmö. Under de första årtiondena var också hamnarbetarna i klar majoritet men i början av 60-talet hade deras andel krympt till cirka 15 procent av medlemsantalet. Detta medan landtransportarbetarna – lastbilschaufförer, bussförare, taxichaufförer m fl – nu utgjorde ungefär hälften av förbundets medlemskår.

Under 1950-och 60-talen centraliserades alla förbund inom LO. Hårdast gick kanske sammanslagningen fram inom Transport. 1950 hade man 268 avdelningar och 15 år senare hade antalet krympt till 62. Den första storavdelningsreformen hade börjat ge effekt. 1972 var det dags för den andra och slutgiltiga sammanslagningen av små avdelningar, företrädsvis i hamnarna. Ett tjugotal småavdelningar längs Norrlandskusten vägrade att gå upp i storavdelningarna, vilket fick till följd att de uteslöts och bildade Hamnarbetarförbundet (mer om detta senare).

Att arbeta i hamnar är tungt och slitsamt. Vid slutet av 60-talet var där antalet olycksfall fem gånger så högt som inom det övriga näringslivet. Men arbetet är också överskådligt, påtagligt och ger arbetarna inflytande över hela arbetsprocessen. Förr ännu mer än i dagens rationaliserade hamnar. Detta har naturligtvis varit en god grogrund för radikala idéer och kollektivt

uppträdande mot hårdhudade arbetsgivare och en förbundsledning som man inte alla gånger har kommit överens med. Av olika anledningar, som vi inte här skall gå in närmare på, har kommunisternas inflytande varit särskilt markant i Göteborg och Ådalen.

I början av 1951 strejkade hamnarbetarna i en rad hamnar mot det avtal som förbundsledningen höll på att underteckna. Efter ett par veckors strejk återgick arbetarna utan nämnvärda resultat. Förväntningarna och kraven hade varit stora eftersom det rått lönestopp under år i följd.

År 1954 var det dags igen. I en rådgivande avtalsomröstning röstade 3 395 personer nej till budet medan 469 röstade ja. Närmare 90 procent av de röstande hade alltså förkastat förbundsstyrelsens förslag. Men enligt stadgarna skall 2/3 av alla, röstande som icke-röstande, säga nej för att det skall anses som en rekommendation till förbundsstyrelsen att också säga nej. Förbundsstyrelsen godkände förslaget.

Förbittringen var stor och en strejk bröt genast ut. Först i Göteborg, sedan i så gott som hela landet – utom i Malmö. I ett ultimatum till de strejkande krävde förbundsstyrelsen att de strejkande skulle återgå till sina arbeten. I annat fall hotade man med uteslutning. Hotet fick avsedd verkan och den tidigare så eniga strejkfronten sprack. Till slut stod göteborgarna ensamma och isolerade. I detta läge beslutade hamnarbetarna i Göteborg att gå tillbaka men det var tre dagar efter utsatt datum. Uteslutningarna verkställdes. Villkoret för att åter bli medlem i Transport var individuella lojalitetsförklaringar. ”Ett förnedringens dokument”, som en hamnarbetare uttryckte saken. Efterspelet blev att tolv avdelningar dömdes till böter av arbetsdomstolen.

I samband med denna strejk diskuterade en del hamnarbetare för första gången möjligheterna att bilda ett eget förbund. Lojaliteten med det övriga arbetarkollektivet var dock för stark och planerna rann ut i sanden.

År 1963 strejkade arbetarna i Göteborgs hamn på nytt. Denna gång gällde det missnöje med en tidsstudie och efter en veckas strejk avbröt bolaget alla tidsstudier och återgick till det gamla systemet med tidsrapportering.

Strejken i november 1969, som kom att bli något av inledningen till den nya strejkrörelsen och som denna bok behandlar, redogörs för i avsnittet ”Strejkförlopp, Göteborg 1969” (s 43).

På Transportarbetareförbundets kongress 1969 behandlade man en mängd frågor som kom att få stor betydelse för den fortsatta händelseutvecklingen. Så beslutade man exempelvis om att alla ombudsmän skulle anställas och betalas av förbundsstyrelsen. Vidare bestämde man att storavdelningsreformen skulle forceras. Förbundsordföranden sedan 1968, Hans Ericson, lovade dock att ”vi inte ska gå fram så hastigt att vi inte hinner med samråd och kontakter på ett riktigt sätt”. Oppositionen mot detta beslut, framför allt från de mindre stuveriaavdelningarna som ännu fanns kvar, var hård. Genom att Hans Ericson lovade att gå varligt fram lyckades han till slut få med sig en knapp majoritet för sitt och förbundsstyrelsens förslag.

Ett par månader efter kongressen utbröt den tidigare nämnda strejken i Göteborgs hamn.

I maj 1970 var det Ådalens tur. Arbetarna var missnöjda med ett fartyg som endast beräknades ge 11 kr i timmen. Bolaget hävdade att uträkningen var felaktig och platschefen uppmanade arbetarna att ”ta dubbla hiv” om de inte hann med. Arbetarna lade genast ned arbetet och strejken kom att vara i hela 76 dagar.

Gunnar Norberg som vid den tiden var avdelningens ordförande (numera förbundsordförande i Hamnarbetareförbundet) och de övriga i styrelsen fortsatte att arbeta. Han berättar: ”Vi kallade till möte, men då gick ju inte gubbarna dit utan gick till strejkmötena, så styrelsen fick sitta där ensam. Så man fullgjorde vad man krävde av oss” (Peter Bratt, Steg för steg). Med

”man” menade Gunnar Norberg förbundsledningen och arbetsdomstolen. Avdelningen hade redan på 50-talet blivit dömd till böter då arbetsdomstolen menade att styrelsen inte gjort allt vad man kunnat för att få slut på en strejk.

Arbetarna ställde mycket långtgående ekonomiska och politiska krav. Man bildade en strejkkommitté och höll kontakt med andra kämpande arbetare. Inför hotet om att hamnens kunder själva skulle ta över lossning och lastning tvingades arbetarna att ge upp.

I oktober 1971 kom plötsligt ett brev från förbundsstyrelsen som krävde att kvarvarande småavdelningar skulle slås samman senast den 28 februari 1972. I annat fall skulle de uteslutas ur förbundet. Representanter från 14 av de 19 berörda avdelningarna längs Norrlandskusten träffades i november och tillskrev förbundsstyrelsen med krav på att den dåvarande avdelningsordningen borde bibehållas. Fyra dagar före jul beslutade förbundsstyrelsen att uteslutningarna skulle verkställas om avdelningarna inte rättade sig. Den 14 januari träffades förbundsstyrelsen på nytt och man vidhöll sitt krav på att småavdelningarna skulle slås samman. 18 av de 19 berörda stuveriavdelningarna vägrade och uteslöts. Svenska Hamnarbetsförbundet var ett faktum. Vid starten organiserade man ca 1 000 hamnarbetare men mycket snart anslöt sig fler och fler avdelningar.

I Göteborg inlämnade stuveriavdelningen en skarp protest mot förbundsstyrelsens agerande och ungefär hälften av alla hamnarbetare gick över till det nya förbundet. Karl Hallgren, vpk, och ombudsman i avdelningen, ansåg att avdelningen borde kvarstå inom Transport.

Avdelningsstyrelsen i Göteborg hävdade dock att Hallgren sympatiserade med Hamnarbetsförbundet varför man avkrävde honom en lojalitetsförklaring. Hallgren skrev på. Trots detta beslutade avdelningsstyrelsen ett par veckor senare att avstänga honom från tjänsten som ombudsman.

I detta läge tillskrev Hallgren förbundsstyrelsen och begärde hjälp med att häva avdelningsstyrelsens beslut. Transport svarade med att utesluta honom ur förbundet samt uppmanade avdelningsstyrelsen att avskeda honom. Så skedde också. Hallgrens nästa drag blev då att stämma avdelningsstyrelsen inför tingsrätten för kontraktsbrott.

I maj 1974 avgjordes målet. Rätten hävdade att Hallgren visat ”ett positivt intresse” för Hamnarbetsförbundet och att han varit kritisk mot förbundsledningen. Alltså fann rätten att det fanns saklig grund för avskedandet. Däremot menade rätten att det inte gick att avskeda Hallgren med omedelbar verkan, utan uppsägningstid, varför Hallgren tilldömdes skadestånd samt rättegångskostnader på sammanlagt 40 000 kr!

I augusti 1972 höll Transportarbetareförbundet sin 25:e kongress. Det var en rumphuggen tillställning. Stuveriavdelningarna i Norrland var uteslutna, de ”röda” i Göteborg hade lämnat förbundet och precis före kongressen hade ombudsmannen Karl Hallgren blivit utesluten och avskedad. Den opposition som fanns kvar var koncentrerad till Stockholm och som deras talesman framträdde ombudsmannen Lennart Johnsson. Han gick ut hårt på kongressen och kritiserade förbundsledningen och ombudsmännens maktpositioner.

Ett halvår efter kongressen kom en skrivelse in till förbundsstyrelsen som krävde att Johnsson skulle uteslutas ur Transport. Den var skriven av en pensionerad (!) förbundsombudsman vid namn Gunnar Gustavsson. Han hade tidigare blivit starkt kritiserad av Lennart Johnsson för maktfullkomlighet. Nu fick han sin hämnd.

I slutet av januari 1973 beslutade förbundsstyrelsen att utesluta Johnsson och man krävde att avdelningen skulle avskeda honom. Han anklagades för att ha hotat arbetsgivarna (!) och uppträtt illojalt mot förbundsstyrelsen. Avdelningsstyrelsen meddelade genast förbundet att man inte tänkte avskeda Johnsson och några dagar senare ställde sig ett välbesökt

avdelningsmöte bakom samma beslut. Transport svarade med att avdelningen i Stockholm skulle upplösas den 1 mars om man vägrade lyda order.

Den 1 mars fanns endast 37 hamnarbetare i Stockholm kvar i Transport. Resten av medlemmarna hade gått in i Svenska Hamnarbetsförbundet.

Under våren 1974 utkämpade Hamnarbetsförbundet sin första strejk. Man kämpade för högre löner, bättre anställningsförhållanden men framför allt för rätten att teckna egna avtal.

Något eget avtal fick man inte 1974 och inte heller vid de kommande avtalsförhandlingarna under 70-talet. I samband med ”storkonflikten” på den svenska arbetsmarknaden 1980 försökte Hamnarbetsförbundet återigen att tilltvinga sig ett eget avtal genom strejk. Även denna gång misslyckades man.

Strejkförlopp

Göteborg 1969

Under den senare delen av 60-talet talades det mycket och yvigt om företagsdemokrati, samarbete och trivsel på arbetsplatserna. Tisdagen den 28 oktober 1969 höll dåvarande finansministern Gunnar Sträng ett tal på Arosmässan i Västerås: ”Någon direkt intressekonflikt föreligger inte mellan samhälle och företag, men en saklig bedömare måste hävda att det mesta av de s k konflikterna är konstruerade ... Den goda atmosfär som råder mellan parterna på arbetsmarknaden tyder på att allt inte är så illa ställt som vissa vill framställa det.”

Kort därefter inledde hamnarbetarna i Göteborg den mest militanta strejken under 60-talet i Sverige. Den kom att bli inledningen till den nya strejkrörelse som skakade om regeringen, fackföreningarna och arbetsgivarna. På några avgörande punkter bröt den med de fåtaliga strejker som inträffat under det gångna decenniet. Arbetarnas militans var uppenbar, organiseringen utanför de etablerade fackföreningarna blev självklar, de politiska kraven var långtgående och strejken blev relativt långvarig – åtminstone i jämförelse med de korta punktstrejker som tidigare hade genomförts.

Hamnarbetarna i Göteborg hade – mer än några andra stuverigrupper i landet – fått känna av de hårda rationaliseringar som stuveribolagen hade tvingat fram under ”det glada 60-talet”. De hade fått betala med ökad stress och många arbetsskador och yrkessjukdomar. Så var exempelvis antalet olycksfall 1965 sex gånger så många i Göteborgs hamn som i det övriga näringslivet.

Hamnarbetarna hade också fått känna av otryggheten i arbetet med ojämn tillgång på arbete och dåligt betalt för ”håltimmar”. Strax före strejken förkastade en mycket klar majoritet av hamnarbetarna i Göteborg det ”trygghetsavtal” som Transport förhandlat sig fram till. Hamnarbetarna var framför allt missnöjda med arbetsgivarnas möjligheter att ta ut övertid på helger. Förbundet uppfattade hamnarbetarnas vägran att godta avtalet som en stor prestigeförlust.

Kritiken mot förbundsledningen var kompakt. Hamnarbetarna hade inte glömt fackföreningens agerande vid avtalsomröstningen 1954 och de uteslutningar som följde i dess spår. Många av arbetarna hade varit med redan på den tiden och strejkerna under 50- och 60-talen hade gett dem rika erfarenheter att ösa ur.

Ojämligheten mellan hamnens arbetare och tjänstemän var uppenbar. I matsalen kunde tjänstemännen få subventionerade middagar, arbetarna fick endast medföra smörgåspaket. I cafeterian serverades tjänstemännen mat och kaffe för 3 kr. Arbetarna fick betala 4 kr – för exakt samma mat!

Torsdagen den 30 oktober var 14 man sysselsatta med att lossa en båt med salt. Arbetarna beräknade förtjänsten till 8 kr per timme. Det var avlöningsdag och arbetarna begärde att få

veta om de hade övertid att vänta. Ett par timmar före arbetsdagens slut meddelade arbetsledningen att så skulle bli fallet. Under en ordväxling sade en arbetare till en förman att ”du kan ta din åttakronors båt och dra åt helvete”. Sedan gick 12 av arbetarna hem för dagen.

På måndagen blev den arbetare som varit inblandad i ordväxlingen plus en kamrat till honom uppkallade till Hamnarbetskontoret. Båda avskedades med omedelbar verkan. Det lokala facket tog genast upp förhandlingar och på måndagen den 10 november meddelade bolaget att man ändrat avskedandena till två veckors suspension. Det innebar ”böter” på drygt 1 000 kr i utebliven lön.

När hamnarbetarna fick veta resultatet av förhandlingarna lade de genast ned arbetet. På tisdagskvällen hölls ett extra medlemsmöte i Burgårdens gymnasiums fullpackade aula. När fackföreningsmötet avslutats satt alla kvar och mötet övergick på det viset till att bli ett strejkmöte. En strejkkommitté på 20 man valdes, fyra arbetare från vart och ett av de fem väntrummen. Naturligtvis stod de två suspenderades sak i centrum men mötet kom att diskutera många fler frågor som förblivit olösta under årens lopp.

Dagen efter strejkmötet samlades strejkkommittén för att sammanfatta kraven och organisera strejken. Man beslutade bl a att strejken endast skulle fortgå tills de två suspenderade åter var i arbete men att man samtidigt borde utnyttja situationen för att trycka på företaget i andra ärenden. Man krävde månadslön, bättre arbetarskydd och gick till angrepp mot rättslösheten som rådde i hamnen. Flera av kraven hade klara politiska förtecken, såsom jämlikhet, företagsdemokrati och insyn i jobbet och hamnens finanser.

Under torsdagen förekom försök till strejkbryteri. I alla fall utom ett lyckades arbetarna hålla strejkbrytarna stången. Under torsdagen kom mängder av sympatibevis de strejkande till del. Pengar och telegram strömmade in från andra arbetare i Göteborg, Stockholm och många andra orter.

Under helgen vaktade de strejkande hamnarna och deras nät av strejkvakter var så finmaskigt att ingen brytare lyckades smita in.

På månaden den 16 november var de suspenderade tillbaka i arbete igen och de strejkande arbetarna återupptog arbetet.

Tre veckor senare inleddes den stora gruvstrejken och Strängs tal om att det inte längre existerade någon intressekonflikt mellan arbete och kapital fick sig ytterligare en ordentlig knäck.

Hamnarbetarförbundets strejk 1974

Våren 1974, i samband med avtalsrörelsen, var det dags för den första större kraftmätningen för Svenska Hamnarbetarförbundet. Målet för LO och SAF var att visa hamnarbetarna att de inte hade något för att vara organiserade i ett eget förbund. Transport ville av prestigeskäl krossa Hamnarbetarförbundet och tvinga dem att följa LO:s väg. Medlet som alla parter använde mot Hamnarbetarförbundet var att se till att det inte mer än två år gamla förbundet också i fortsättningen skulle vara utan eget avtal.

Avtalsrörelsen 1974 avslutades efter rekordsnabba förhandlingar redan i januari. Uppgårelsen kom snabbt att få heta ”55-öresavtalet”, efter det generella påslag som just gav 55 öre per timme. Avtalet gällde alla förbund och alla LO-anslutna arbetargrupper – utom stuveri-arbetarna. Detta var naturligtvis ingen tillfällighet. För Transport gällde det att få till stånd ett ”bra” avtal för sina fåtaliga hamnarbetare, för att på så sätt slå undan benen på Hamnarbetarförbundet.

Enligt lag har varje facklig organisation rätt till förhandlingar med sin motpart. Detta gäller även Hamnarbetarförbundet. Däremot säger inte lagen att arbetsgivarna måste teckna avtal. Detta utnyttjade naturligtvis Transport och stuveribolagen. Separata förhandlingar fördes mellan Hamnarbetarförbundet och Stuvareförbundet å ena sidan och mellan Transport och Stuvareförbundet å den andra.

För att få fart på förhandlingarna genomförde Hamnarbetarförbundet en övertidsblockad från och med den 11 mars. Den 21 i samma månad tog man ut medlemmarna i en endagsstrejk för att ytterligare trycka på. Effekten blev dock den motsatta och arbetsgivarna vägrade att fortsätta förhandla under hot. En knapp vecka efter endagsstrejken var hamnarbetarna åter tvingade att arbeta övertid.

Till den 8 april varslade Transportarbetareförbundet sina skingrade styrkor i hamnarna om strejk. Detta var ett mycket listigt drag. Transport skulle lätt få med sig den allmänna opinionen om Hamnarbetarförbundets medlemmar skulle tvingas agera ”strejkbrytare”. Transport skulle också kunna stoppa alla landtransporter och på så sätt ställa majoriteten av hamnarbetarna utan arbete.

Förhandlingarna mellan Stuvareförbundet och Transport strandade och i fallet drog man också med Hamnarbetarförbundet. Hamnarbetarna protesterade – arbetsgivarna hade ännu inte ens lämnat något motbud till Hamnarbetarförbundets avtalsdelegation. Protesterna hjälpte av förklarliga skäl inte och en förlikningsman tillsattes.

Den 21 april meddelade förlikningsmannen att något avtal mellan Stuvareförbundet och Hamnarbetarförbundet inte skulle komma till stånd. Det som egentligen redan från början stått klart – att Hamnarbetarförbundet skulle hållas utanför och inte få något eget avtal – bekräftades nu. Tre dagar efter förlikningsmannens besked beslöt Hamnarbetarförbundets styrelse att ta ut samtliga medlemmar i strejk med omedelbar verkan.

Strejken innebar ett svårt avbräck för den svenska exportindustrin och påtryckningarna mot Hamnarbetarförbundet intensifierades. För skogsföretagen och stålindustrin fick strejken kännbara verkningar och dispensansökningar började droppa in till Hamnarbetarförbundet.

Ansökningarna avgjordes av förbundsstyrelsen och den centrala förhandlingsdelegationen. Särskilt en av dispensererna som förbundsstyrelsen beviljade vållade strid inom förbundet. Den hade lämnats in av NJA i Luleå. Förbundsstyrelsens huvudmotiv var att NJA inte tillhörde SAF (!) samt att det fanns risk för att NJA själva skulle ta över en del jobb i Luleå hamn. Många medlemmar menade att dessa dispenser vittnade om rädsla och därför hotade hela strejkfronten. I Peter Bratts bok Steg för steg säger en arbetare: ”Bolagen är hårda ... Ska man ge dispenser hit och dit kan man ju lika gärna låta bli att strejka.”

På Hamnarbetarförbundets kongress ett par månader senare röstades en motion igenom som kritiserade ledningen för att de ”kastat in handduken” och inte fört sina strejkande medlemmars talan.

Den 5 maj skrev Transport och Stuvareförbundet under ett avtal som gav i genomsnitt 600 kronor mer i månaden. Detta skall jämföras med de ca 90 kronor som det centrala avtalet gav till övriga arbetare inom LO-kollektivet. De rena löneförhöjningarna var acceptabla men fortfarande hade arbetsgivarna rätt att beordra övertid på lördagar och söndagar. Någon fast lön blev det inte heller. Hamnarbetarförbundet erbjöds att skriva på Transports avtal, ett s k hängavtal, men vägrade av förståeliga skäl.

Efter två veckors strejk beslutade Hamnarbetarförbundets förbundsstyrelse att genomföra en omröstning bland medlemmarna om strejken skulle fortsätta eller ej. 34 procent var för fortsatt strejk medan 66 procent ansåg att det var dags att avbryta strejken.

Den 13 maj avblåste förbundsstyrelsen strejken och dagen efter återupptogs arbetet i hamnarna. Strejken hade då varat i 19 dagar och Hamnarbetarförbundet stod fortfarande utan eget avtal.

Hamnarbetarförbundets strejk 1980

Avtalsrörelsen 1980 föregicks av en mängd vilda strejker runt om i landet. Enligt LO:s egna beräkningar hade den genomsnittliga LO-medlemmen förlorat två månadslöner under de tre senaste åren. Arbetarna var förbittrade och krav restes mot att LO ännu en gång skulle skriva på ett reallönesänkingsavtal. Slutresultatet blev den smått berömda ”storkonflikten” i maj 1980.

Det var under dessa spända förhållanden som Hamnarbetarförbundet för andra gången försökte tilltvinga sig ett eget avtal.

Vis av tidigare erfarenheter påbörjades planeringen av strejken i mycket god tid. Den 21-22 september 1979 höll förbundet en avtalskonferens i Stockholm där kraven spikades. Liksom tidigare var det viktigaste kravet ett eget avtal. Lönenivån fastställdes efter LO:s egna beräkningar och man kom fram till att kräva 10 kronor mer i timmen. Alla krav redovisades senare i förbundets egen tidning *Hamnarbetaren*.

Den 10 april sände förbundsstyrelsen ut ett cirkulär där avdelningarna uppmanades att omedelbart rösta om en eventuell strejk. Majoriteten av medlemmarna (ca 1 000) gav sitt bifall till strejken medan 500 sade nej. Värt att lägga märke till är att ca 1 000 medlemmar över huvud taget inte röstade! Av de röstande var de i norr betydligt mer tveksamma – för att inte säga motståndare – medan arbetarna i de södra hamnarna klart uttalade sig för strejk. Som exempel kan nämnas att 32 medlemmar av 32 möjliga röstade mot strejk i Piteå, medan det endast var sex nej-röster och hela 192 ja-röster i Stockholm. Dessa skillnader i röstresultat berodde antagligen dels på den långa isvintern i Norrland, dels på att omröstningen i norr skedde betydligt senare och därför påverkades av händelseutvecklingen mellan SAF och LO.

Den 24 april samlades förbundsstyrelsen till möte i Göteborg. Man kunde då konstatera att flera avdelningar ännu inte deltagit i omröstningen. På förbundsstyrelsens möte beslutade man att en strejk skulle genomföras och att man inte skulle tillåta några dispenser.

Natten mellan den 1 och 2 maj blev Hamnarbetarförbundets medlemmar lockoutade av SAF – trots att de inte befann sig i någon konflikt med arbetsgivarna. Den 12 maj nådde SAF och LO en uppgörelse på det centrala planet och dagen efter inledde Hamnarbetarförbundet sin strejk. För hamnarbetarna var läget det bästa tänkbara med hamnarna fulla av gods och ett sommaruppehåll som snabbt närmade sig.

Beslutet om att inga dispenser skulle ges bröts redan i strejkens inledningsskede. I Vallhamn på Tjörn t ex arbetade man för fullt redan från första dagen. Också i Mönsterås förekom visst arbete. Oenigheten i hamnarna om hur strejken skulle genomföras avspeglades naturligtvis också i förbundsstyrelsen som snart splittrades i två läger. Några åtgärder från förbundsledningens sida mot de avdelningar som bröt strejkfronten vidtogs dock inte. Inte heller försökte ledningen aktivera de avdelningar som vacklade. Mycket snart anmälde flera avdelningar sitt utträde ur strejken.

Samtidigt som arbetarna vid storhamnarna i söder uppvisade en otrolig sammanhållning och stridbarhet och flera norrlandsavdelningar vacklade förklarade delar av förbundsledningen i pressen att lönekravet var orimligt. Längst i att motarbeta medlemmarna gick centerpartisten och förbundsstyrelseledamoten Georg Forsberg. Han uttalade sig mot strejken som sådan i egenskap av ledamot av Hamnförbundet (Kommunernas arbetsgivareorganisation).

I strejkens slutskede genomfördes en del lokala omröstningar i Norrland. Dessa visade återigen att stridsviljan var mycket låg i dessa områden. Resultaten av omröstningarna redovisades dock inte för arbetarna söderut. Dessa invaggades härigenom i den tron att förbundet som helhet var enigt och berett till kamp.

Efter sex veckors strejk, varav två lockoutade, återgick hamnarbetarna den 12 juni. Någon nationell omröstning angående återgången genomfördes aldrig. Avdelningen i Stockholm fortsatte strejken ytterligare ett par dagar för att lösa vissa lokala problem.

Efterspel och resultat

Strejken i Göteborg 1969 blev, som tidigare nämnts, inledningen till den ”nya strejkrörelsen”. Organiseringen, militansen, strejkens längd och de klart uttalade politiska kraven skiljde den från tidigare genomförda aktioner. Rent konkret fick arbetarna igenom sina krav, framför allt att de två avskedade kamraterna återanställdes. Efter strejken löstes också en rad olika frågor som vållat irritation bland hamnarbetarna, bl a reparerades väntrummen.

Strejkerna 1974 och 1980 skiljde sig från Göteborgs-strejken på så vis att de förra inte var olovliga eller vilda, eftersom de beslutats i vanlig ordning av en facklig organisation. Sedan strejken 1969 hade Hamnarbetareförbundet bildats och nu gällde kampen att få ett eget avtal. Vid båda tillfällena misslyckades man.

De två strejkerna har flera gemensamma drag men också skillnaderna är påfallande. I samband med avtalsrörelsen 1974 trodde nog de flesta medlemmarna och förbundets ledning att arbetsgivarna mer eller mindre frivilligt skulle gå med på att ge Hamnarbetareförbundet ett eget avtal. När svaret sedan blev nej – med benäget bistånd från LO – var strejken ett ofrånkomligt faktum.

Strejken 1980 var bättre förberedd och för de flesta stod det klart att arbetsgivarna inte frivilligt skulle ge med sig. En strejk var det enda som kunde få dem att frångå sin nej-sägarlinje.

En annan skillnad mellan de två strejkerna var det lönemässiga resultatet. 1974 blev utfallet klart bättre än 1980.

Splittringen och oenigheten bland medlemmar och förbundsledning var påtaglig i båda fallen, även om strejkerna visade upp glimtar av vad en enig arbetarkår kan åstadkomma.

Upplösningstendenser visade sig i båda fallen men i den senare strejken gick det mycket snabbare. Helt klart är också att ledningen vid flera tillfällen bröt mot tidigare fattade beslut. Detta gällde exempelvis hur kontakterna med massmedia skulle skötas samt frågan om dispenser.

Kommer Hamnarbetareförbundet någonsin att få ett eget avtal och kommer förbundet över huvud taget att överleva? Frågorna är naturligtvis omöjliga att svara på men man kan konstatera att spänningarna inom förbundet är latent och kan blossa upp vid nästa konfrontation med arbetsgivarna. Det finns i dag en mängd frågor där man inte är överens. Inställningen till LO och den antifackliga lagstiftningen, medlemsdemokratin och ledningens uppgifter osv.

Litteraturtips:

Arkiv nr 7/8

Bratt, Peter, *Steg för steg*. Ordfront 1974

Dubbla hiv – strejken i Ådalen 1970. Broschyr. Ordfront 1970

Hamnarbetarstrejken. Broschyr. Proletärkultur 1980

Hamnarbetarstrejken i Göteborg. Zenits småskriftserie nr 4 1969

Johnsson, Lennart, *Några synpunkter på strejken 1980*. Stencil 1980

Kommunist nr 16

Nyhlén, Erik & Viktorsson, Nils, *Stuvat – spelet om hamnarna*. Tiden 1975
 Oskarsson, Kay & Inge, *Stuvarstrejken i Ådalen* 1970. Prisma 1971
 Zenit nr 19

Bert Svensson

Bert Svensson är född den 8 april 1931 i Visby på Gotland. Efter genomgången sexårig folkskola utbildade han sig till bagare. Efter att ha arbetat några år vid järnvägen hamnade Bert så småningom i Stockholm. Sedan blev det sjön i ett par omgångar. 1955 började han i Göteborgs hamn där han arbetade till 1973 då han blev avskedad. Han hade fackliga förtroendeuppdrag i både Transport- och Hamnarbetarförbundet. I dag arbetar Bert vid en trävarufirma i Västra Frölunda, där han också bor tillsammans med sin fru och ett barn. Han är inte medlem i något politiskt parti.

”Aldrig tillbaka till LO. Hellre svälter jag ihjäl.”

— Hur var det att jobba som hamnarbetare i Göteborg på 50- och 60-talen?

— Vi hade en hel del småkonflikter och det var ett allmänt missnöje med arbetsförhållandena. Genom att vi jobbade på ackord var förtjänsterna mycket ojämna. Det var stora skillnader mellan dom olika hamndelarna.

Rationaliseringarna började vid Masthuggskajen. Tidigare hade vi plockat ombord kolli för kolli. Det var Svenska Lloyd som började med att lägga godset på pallar och köra fram det till båtarna med truckar. Sen blev det ju truckar ombord också. I början var vi fullt gäng, elva man. Men efter hand drog dom in mer och mer och det slutade med att vi var fem man som gjorde samma jobb som förut. Två iland, två ombord och så däcksgasten.

Sen fortsatte dom ute i Sannegårdshamnen med containerlaster. I början tjänade man mer, upp emot 20 kr i timmen, men dom kunde ju visa att det var nya arbetsmetoder. Det var tillräckligt för att sänka ackorden. Gubbarna jobbade som fan men ju mer dom jobbade desto mer sänktes ackorden. I mitten av 60-talet var dom nere i vanlig förtjänst. Då var det ingen som ville ha dom där båtarna längre för arbetstakten var uppjagad, arbetet tråkigt och kontakten med omgivningen hade försvunnit.

— Den utlösande faktorn till strejken i november 1969 var gruff mellan några arbetare och en förman. Hur var stämningen mellan hamnarbetarna och arbetsledningen vid den här tiden?

— Det var väldigt olika. Det fanns inga fast anställda hamnarbetare utan vi var anställda av Hamnarbetskontoret. Redarna beställde si och så många till den och den båten. Förmännen var pressade av sina överordnade. Jobbet skulle gå fort och med så lite spilltid som möjligt.

Den aktuella förmannen var anställd av Johan Karlssons stuveri. Det var en liten entreprenadstuvare som mest tog utländska båtar som inte tillhörde dom stora rederierna. Dom var bara ute för att tjäna pengar och säg aldrig till helheten. Man hade kommit på honom många gånger förut då han hade försökt blåsa folk på pengar. Lagbasen gjorde upp med förmännen om tontal, väntetid, avluckningar och det ena med det andra. Till sist gjorde man en uppgörelse om timpenningen. Men det var ofta det inte stämde när man kom till Hamnkotoret och kollade. Dom tog hela tiden chanser.

— Hur upplevde du strejken?

— Vi ute på Hull-Londonterminalen visste inte riktigt hur läget var. Dom kom ut till oss och sa att dom strejkade i Lundby- och Sannegårdshamnarna. Dom i innerhamnarna trodde väl inte att vi skulle ställa upp. Det var nämligen så att vi förhandlat oss till fast timlön där ute. Dom tyckte att vi hade sålt oss, för på enskilda båtar i innerhamnarna kunde dom ligga fem,

sex kronor över oss. Men vi därute var ganska nöjda och vi säg det på sikt. Dom kunde inte fatta hur vi stod ut innanför grindar och stängsel. Det var rena koncentrationslägret, sa dom. Men det var ett helt annat läge därute. Vi hade lyckats få en del förmåner utöver avtalet, t ex fria arbetskläder och subventionerad mat.

Vi stack ut till ACL-terminalen och dividerade med dom där och det dröjde inte länge förrän det blev stopp där också. Efter det kunde killarna från innerhamnarna åka in till stan och rapportera. Sen dröjde det inte länge förrän det blev stopp i hela hamnen.

— **På tisdagskvällen höll fackföreningen ett extramöte i Burgårdens aula. Kan du berätta vad som hände!**

— Det började med ett fackföreningsmöte, som inte ledde till någonting, inga beslut togs. När mötet avslutades stannade nästan alla kvar och ett nytt möte, ett strejkmöte, började. Där togs bl a beslut om att varje väntrum skulle välja två ombud till en strejkkommitté, som skulle föra fram våra krav.

Huvudkravet var att få tillbaka dom två som blivit suspenderade men vi tyckte det var fel att gå där i en vecka och inte utnyttja tillfället. Nu hade vi chansen att peka på alla missförhållanden och massmedia var ju på hugget. Vi krävde fast garanterad lön, bättre arbetsmiljö och en jäkla massa andra saker. Tack vare strejken blev det snabba förändringar.

— **Strejken blev väldigt uppmärksammas i massmedia och ni fick mycket stöd från andra arbetare i form av pengar och telegram.**

— Ja, det tyckte vi var jätteroligt. Det blev en väldig uppslutning och det kom pengar från alla håll. Helt spontant. Vi fick in fantastiskt mycket pengar. Sen när gruvstrejken kom så ställde vi upp. Dom var skakade, fackföreningen och hela det etablerade Sverige. Det fanns en opinion mot hela systemet. Men det har dom lyckats klara ut rätt bra i dag. Men dom samarbetar väl, arbetsköparna och fackföreningen.

Vi hade inte delat ut ett enda öre av våra pengar så när strejken bröt ut i malmfältet tänkte vi skicka upp alla våra pengar. Vi sände ut en kallelse men formulerade oss väl lite klumpigt. Vi skrev att dom som ville ha sina pengar fick komma ut och hämta dom i Lindholmshamnen. Dom som inte kom, deras pengar skulle gå till gruvarbetarna. Vi trodde i vår enfald att det inte skulle komma några hamnarbetare men vi höll på att bli nertrampade! Det var sossarna som hade dragit i gång världens grej. ”Nu försöker dom blåsa er på era pengar. Gå ut och hämta dom innan kommunisterna tar dom!” Vår räddning blev några tidningsgubbar som kom ut och sa att dom hört i radio att vi skulle bli ställda inför arbetsdomstolen. ”Lugn grabbar, det blir inga pengar i kväll. Vi kommer kanske att ställas inför arbetsdomstolen.” Den gången slapp vi att dela ut ett enda öre men till sist blev vi ju tvungna att lämna ut pengarna. Men då var det inte många som ville ha dom och det blev ganska mycket pengar över som vi kunde skicka till gruvarbetarna.

I dag hade det nog varit svårare att göra om samma sak. Arbetaren har fått det sämre ställt, genom lönesänkingsavtal och höjda priser på all nödvändig konsumtion. LO samarbetar numera öppet med SAF och staten, mot arbetarna som för tillfället är på defensiven.

— **Hamnstrejken kom ju att bli inledningen till det som senare kom att kallas ”den nya strejkrörelsen.” Vad var det som gav strejken denna karaktär?**

— Jag tror att det var att vi ställde upp till hundra procent. Det fanns ingen som sa att den här strejken är galen. Och jag tror att andra arbetare också uppfattade det så. Dom tänkte väl att kan hamnarbetarna ställa upp och ta stöten, så kan väl vi också göra det. Jag vet, man jublade när gruvarbetarna började strejka. Man trodde ju verkligen att det på sikt skulle leda någon vart.

— **Hur gick det till när ni i Göteborgs hamn gick med i Hamnarbetarförbundet?**

— Jag tror att hela Göteborgs hamnarbetarkår hade gått med om det inte hade varit för den där Kurt Lundberg. Han var ordförande i avdelningen. Vi var ju helt klara på att gå ur om dom i norr skulle bli uteslutna. Så hade snacket gått.

Men Kurt Lundberg bar sig så klumpigt åt. Han kallade till styrelsemöte, men sa inte till dom som han visste var trogna sossar och satt i styrelsen. Dom beslutade då att inkalla ett extra medlemsmöte för att diskutera eventuell övergång till Hamnarbetarförbundet. Det utnyttjade naturligtvis sossarna.

— **Men även ombudsmannen Kalle Hallgren uppmanade väl medlemmarna att stanna kvar i Transport?**

— Ja, han var ju så velig. Han ändrade sig fram och tillbaka och sen kom det något allmänt svammel, som från alla andra riksdagsmän.

Man kan inte gå ur svensk fackföreningsrörelse, bara bli utesluten. Det blir till att sluta betala medlemsavgifterna. Vi gjorde listor och tryckte upp som vi sen skulle skicka till Hamnarbetskontoret som ju är dom som drar fackföreningsavgifterna. Jag sa till att vi måste trycka upp en blankett för varje gubbe men det tyckte dom var för krångligt och omständligt. Sen fick vi göra så i alla fall för Hamnarbetskontoret sa bara att dom inte godkänner några kollektiva listor.

Listorna hade nästan varenda gubbe skrivit under men när vi ett par dagar senare kom igen och ville att dom skulle fylla i egna blanketter var dom inte så intresserade längre. Det var massa schabbel och velande. Så får det inte gå till. Ska det fungera måste man planera ordentligt.

— **I juli 1972 strejkade de engelska hamnarbetarna mot de tvångslagar som högerregeringen försökte införa. De vädjade om solidaritetsaktioner men stödet från det nybildade Hamnarbetarförbundet var mycket sparsamt.**

— Det är ju så att Norberg & Co, dom ser bara provinsialt på Hamnarbetarförbundet. Det är som om dom har en liten lekstuga där uppe i Norrland. Alla krav som inte berör dom, som dom inte känner för, dom har liksom inget värde.

Dom resonerar att facket måste följa dom regler som borgarsamhället har skapat. Dom reglerna får aldrig brytas. Men det går ju inte. Och det är det som det har stupat på hela tiden. Dom går och pratar med arbetsköparna. Försöker prata förstånd med dom. Ger dom inte med sig så säger dom: Tyvärr, det här går inte. Vi kan ingenting göra. Det är ju det som har gjort att dom inte har fått sluta några egna avtal.

Vi ville sympatistrejka med dom engelska hamnarbetarna, vi var ju direkt berörda. Men ... det blev tji.

— **I juni 1973 blev du avskedad efter 18 år i hamnen. Vad hände egentligen?**

— Jag hade tagit tidig semester det året och var på Gotland i slutet av maj. När jag kom tillbaka fick jag veta att dom skulle ha möte för att besluta om strejk. Vi hade haft mycket bråk innan jag for också. Dom klagade på dålig kapacitet och det var en röra utan like där ute i Hull-Londonterminalen. Dom vräkte in gods och vi hann inte med. Följden blev att en del båtar blev försenade, eller så fick dom gå till hälften fyllda. Mycket till följd av den engelska hamnarbetarstrejken, men mest beroende på den inkompetenta högsta arbetsledningen.

Men jag sa att jag inte tyckte vi skulle strejka. Jag var rädd för att vi inte skulle vinna något och att vi lätt skulle bli isolerade. Då var det bättre att jobba på, följa skyddsföreskrifterna och inte ta några risker.

Efter någon vecka fick vi brev från Hamnarbetskontoret där vi anklagades för maskning. Blev det ingen ändring skulle dom "vidtaga åtgärder". Vi ringde hem och alla hade fått ett brev. Även dom som hade varit sjukskrivna eller varit på semester. Det tyckte vi var för djävligt. Nu får det vara slut, nu blir det stopp. Så vi satte oss. Dom får ta tillbaka anklagelserna, annars sitter vi där vi sitter. Det var hundraprocentig uppslutning.

Hamnarbetskontoret skickade ut en inspektör men han höll på att få stryk. Det var en kille som gick emellan men det var egentligen synd för han hade behövt en vända.

I och med att jag var facklig representant så var det jag som fick tala för dom andra. Vi var fast beslutna att aldrig ge oss. Strejken spred sig och så blev det möte. Men där var ju också Gunnar Norberg. Han hade rest ner från Ådalen. Strax före mötet hade Kurt Lundberg, avdelningens ordförande, fått ett brev från Hamnarbetskontoret där dom skrev att dom var villiga att ta upp "tekniska diskussioner". Det var säkert något som Hamns ledning hade pratat med arbetsköparna om för läget var explosivt. Och dom lyckades splittra oss. Jag sa till dom att är ni så djävla dumma att ni går på det där, då har vi ingen mer uppgift att fylla som fackförening. Det blev mycket resonemang och mötet tvingade oss att gå tillbaka.

Efter det gick jag hem och skrev min utträdesansökan ur Hamnarbetarförbundet. Men den blev aldrig ivägskickad för två dagar senare blev jag uppkallad till kontoret och fick sparken. Det blev strejk med en gång i hela hamnen. Men det löste dom smidigt genom att erbjuda mej en ombudsmannatjänst. Så löste Norberg & Co sitt moraliska dilemma. Då tänkte jag gå ut i pressen och säga att jag ställer inte upp på den här jävla syföreningen längre. Men jag gjorde det inte. Det var så många som verkligen trodde på förbundet. Förbundet sa: "Nu anställer vi Bert som ombudsman och så fortsätter vi att kämpa. Det ordnar sig säkert." Men det ordnade sig inte. Jag satt av ett helt år på expeditionen utan att egentligen göra någonting. Till slut fick jag ett jobb på en brädgård, och sedan dess har Hamnarbetarförbundet och jag gått skilda vägar.

— Du är starkt kritisk till Hamnarbetarförbundets agerande i olika frågor. Hur tycker du att man ska komma till rätta med problemen?

— Ledningen måste bytas ut. Det fordras att arbetare sitter i spetsen för förbundet. Jag var uppe i Ådalen 1971 när dom strejkade där. Gunnar Norberg bjöd oss på Stadshotellet på fackföreningens bekostnad och han berättade att "oss går det ingen nöd på. Vi kan hålla ut hur länge som helst." Där fanns slaktare, fiskare, skomakare och jag vet inte allt. Dom var ju bara hamnarbetare på deltid. Dom tillhör småborgarklassen och det är väl därför så många är centerpartister. Dom uppfattar inte sig själva som en del av arbetarklassen. En hamnarbetare i Göteborg, som lever på jobbet i hamnen till hundra procent, han kan ju inte ha samma intressen som en som har det som hobby.

I Ådalen strejkade dom mot att dom skulle bli tvingade att arbeta i hamnen varje dag. Kramforsarna ville inte det utan dom ville ha en stor kär så att dom kunde turas om att vakta varandras kor och fiskebåtar.

Hamnarbetarförbundets bildande öppnade möjligheter för oss som var kritiska mot hela fackföreningsrörelsen. Vi såg att det gick att få en förändring till stånd. Men det var norr-länningarna som bildade förbundet och dom ville i första hand slå vakt om sina speciella arbetsvillkor. Vi ville vara en fristående rörelse som tog upp medlemmarnas intressen, inte statens. Det får inte vara något samarbete mellan kapital och fackföreningsrörelse för dom har ju vitt skilda intressen. Men så fungerar inte Hamn i dag. Vi trodde att det fanns möjligheter att utveckla dom här idéerna men vi var en för liten grupp.

Redan när hamnarbetarna strejkade 1954 talade dom om att bilda något eget. Dom ville inte gå tillbaka till LO men Sveriges kommunistiska parti, nuvarande vpk, agiterade för att dom

skulle skriva på lojalitetsförklaringarna. Många stridbara gubbar som vägrade hamnade så småningom i LS, syndikalisterna. Dom stannade ända fram till Hamnarbetarförbundets bildande. Inte för att dom direkt sympatiserade med LS, men dom sa: ”Aldrig tillbaka till LO.” Jag säger likadant. Aldrig tillbaka till LO. Hellre svälter jag ihjäl.

— **Hamnarbetarförbundet har allt sedan det bildades kämpat för egna avtal. Varför har inte det lyckats?**

— Om dom hade tagit stöten när vi strejkade ute i Hull—London-terminalen för det där brevet, då tror jag att det hade gått annorlunda. Det var ju solklart att dom anklagade oss för något vi inte hade gjort. Kan en fackförening inte ställa upp en sån gäng då har den ingen uppgift att fylla. Mitt avskedande var en liknande provokation. Ändå gjorde dom ingenting. Hur ska dom sen komma och kräva ett eget avtal? Det är ju helt orimligt. Det är verkligen att sätta sig på pottkanten.

— **Vad tror du att det krävs för att skapa en verkligt oberoende fackförening i dag?**

— Jag vet faktiskt inte hur det ska gå till ... Enda möjligheten är nog att folk skolar sig politiskt och lär sig hur samhället fungerar. Varför samhället är bankrutt och vad det beror på. Gör vi det, kommer vi inte att stå handlingsförlamade den dag det nuvarande borgarsamhället rasar ihop. Då tar vi den rätt och det ansvar som tillhör oss.

Lennart Johnsson

Lennart Johnsson är född den 1 juni 1929 i Stockholm. Efter andra världskrigets slut, och efter genomgången folkskola, gick han till sjöss, där han arbetade under åren 1945-1959. Det var under den här tiden som hans socialistiska övertygelse grundlades. Efter en del år som styrman gick han iland och blev stuveriförman från 1959 till 1965. Vid årsskiftet 1965/66 valdes Lennart till ombudsman för hamnarbetarna i Stockholm. 1973 uteslöts han ur Transport och gick tillsammans med Stockholms hamnarbetare över till det nybildade Hamnarbetarförbundet, där han sedan dess fungerat som ombudsman. Lennart Johnsson tillhörde SAP under många år men har i dag lämnat detta parti och betraktar sig numera som ”oberoende socialist”.

”**Arbetarklassen är en jätte med oanade resurser.**”

— **Bildandet av Hamnarbetarförbundet hängde intimt samman med demokratin inom Transport. Var förhållandena exceptionellt dåliga inom Transport jämfört med övriga LO-förbund?**

— Nej det vill jag inte påstå. Det vara bara det att Transports ledning agerade på ett mycket klumpigt sätt. Det ledde till att man hamnade i direkt konfrontation med hamnarbetarna. Inom Transport skulle allt gå väldigt snabbt, t ex sammanslagningarna till storavdelningar. Dom höga kostnaderna användes ofta som motiv men vi hade hyfsad ekonomi, och det bästa av allt, vi hade en bra medlemsdemokrati på avdelningsnivå.

En annan viktig orsak till splittringen var det sätt på vilket avtalsförhandlingarna fördes. Vi hamnarbetare kände oss ofta utelämnade. Ibland fick vi inte ens ta del av avtalsförslagen.

— **Det brukar hävdas från LO-håll att Hamns bildande bara var ett uttryck för egoistiska gruppintressen, att ni ville behålla speciella skräfördelar.**

— Det är klart att det finns en yrkesstolthet inom hamnarbetarkåren. Det blir så när ett jobb går i arv från far till son. Men klasskänslan och solidariteten har aldrig sviktat. Vi hade inga svårigheter att ta ställning vid gruvarbetarstrejken, städerskekonflikten eller då arbetare har varit ute i kamp vid andra tillfällen.

Visst finns det en skillnad mellan norr och söder. I hamnarna norr om Gävle jobbar man oftast med stapelvaror och raka ackord. Lönen har därför varit mer beroende av den enskilda arbetarens prestation. I söder är det större godsomsättning och arbetsmetoderna är mer varierande.

Det finns också stora skillnader när det gäller rekryteringen. I dom norrländska hamnarna kombinerar man ofta lantbruk eller fiske med jobb i hamnarna. Det har lett till att kåren där uppe har fått en annan sammansättning. Svårigheten har varit att vi inte riktigt förstod varandras problem. I dag finns det trots allt en betydligt större känsla för varandra än när vi tillhörde Transport.

— **Kongressen 1969 kom att få stor betydelse för den fortsatta händelseutvecklingen. Kan du berätta om den?**

— Den viktigaste frågan för oss var centraliseringen och hopslagningen till storavdelningar. Förbundsstyrelsen ville ha kongressens fullmakt att tvinga upp stuveriarbetarna i storavdelningar. Det hade dom inte fått om inte Hans Ericson klart uttalat att man inte skulle använda sig av *tvingande* åtgärder utan gå förhandlingsvägen.

Det gick praktiskt taget två år utan att Hans Ericson gjorde nånting. Det var först i oktober 1971 som det kom ett cirkulär där det stod att stuveriavdelningarna måste gå upp i närmaste storavdelning inom ett visst datum. Det kom som en fullständig chock för våra avdelningar.

Medlemmarna blev ju förbannade för att man inte följde vad man hade lovat på kongressen. För en del skulle beslutet ha inneburit att dom hade fått åka 60 mil för att besöka sina egna medlemsmöten. En sådan uppgörelse säg vi ingen anledning att acceptera.

— **I mars 1972 bildades Svenska Hamnarbetarförbundet. Hamnarbetarna i Stockholm blev Transport trogna ända fram tills du blev utesluten. Vad hände egentligen?**

— Vi menade att frågan om de uteslutna borde lösas vid förhandlingsbordet och vi hoppades att Transports kongress på sommaren 1972 skulle riva upp förbundsstyrelsens beslut. Men vi var alldeles för få representanter på kongressen och frågan blev väldigt lite diskuterad.

Både jag och Stockholmsavdelningen hade inne flera motioner som handlade om ombudsmännens skyldigheter och rättigheter. Dom var i majoritet i VU, förbundsrådet och förbundsstyrelsen. Vi tyckte inte att det var riktigt att en så liten grupp, 69 man, hade så stort inflytande över en organisation med 42 000 medlemmar. Redan på kongressen fanns det somliga som ville göra sig av med mej.

Den 16 januari 1973 fick jag ta del av ett brev undertecknat av f d ombudsmannen Gunnar Gustavsson. Det var fullproppat med dom mest horribla påståenden och beskyllningar. Ordern kom med all säkerhet direkt från Hans Ericson och då såg Gustavsson en möjlighet att ge mej ett svinhugg. Det var bl a honom jag hade kritiserat på kongressen 1972.

Så fort jag fick det där brevet kallade jag in vår huvudstyrelse i Stockholm. Efter en del diskussioner beslutade vi att skriva till förbundet och tillbakavisa lögnerna och bestrida uteslutningen av mej.

Den sista februari verkställdes uteslutningarna men då hade redan dom flesta gått över till Hamn. Vi anser att vi har blivit uteslutna och att det är felaktigt att göra gällande att vi har brutit oss ur.

— **En del brukar hävda att Hamnarbetarförbundet är "systemets fångar", att ni måste anpassa er till den lagstiftning och anda av samförstånd som LO och SAF har byggt upp.**

— Vi har haft väldigt mycket diskussion om det här. Läser man MBL så ser man tydligt hur dom har bundit upp också icke avtalslutande organisationer. Det gäller exempelvis varselplikten och stöd till olovliga strejker, speciellt inom Norden. Vi har varit inne på tankegången att pröva dom här lagarna ... men vi har blivit varnade. Vi kan ingenting annat göra än påvisa hur orimliga dom här lagarna är och uppmana andra att aktivt bekämpa dom.

Trots allt har vi sprängt in vissa kilar i t ex MBL genom att öppet stödja strejkande arbetare. SAF och AD:s ledamöter har förstått att det inte går att neka arbetare att samla in pengar, oavsett om strejken är olovlig eller lovlig.

— **Men när Bernt Svensson avskedades efter 18 år i hamnen manade förbundsstyrelsen till besinning. Visar inte detta att ni är väldigt låsta?**

— Ja, när det gäller situationen med Bernt Svensson ... det var en mycket märklig situation. Helt uppenbart är att motparten sökte ett motiv för att få ut arbetarna i strejk. På så sätt hade vår lilla strejkkassa tömts och det hade inneburit Hamnarbetarförbundets död.

— **Trots det gick ni knappt ett år senare ut i en landsomfattande strejk för att få ett eget avtal?**

— Ja, jag vet inte om man ... Det var ju så att före konflikten 1974 gav arbetsgivar sidan intryck av att man var beredd att teckna avtal med oss. Vi trodde inte att vi skulle möta ett så kompakt motstånd från LO.

Visst gjorde vi en missbedömning. Problemet låg egentligen inte mellan SAF och oss utan mellan LO och oss.

— **Strejken 1974 blev en mycket bitter strid. Under konflikten gav förbundsstyrelsen omfattande dispenser. Detta har kritiserats från många håll.**

— Det är helt klart att det fanns olika linjer inom förbundsstyrelsen. En del menade att man inte skulle ge några dispenser för att strejken skulle få så stor effekt som möjligt. Andra menade att man borde ta hänsyn till det statliga NJA som brottades med stora ekonomiska problem. Själv är jag av den uppfattningen att vi inte skulle ha vikt en enda tum. Dispensen till NJA öppnade möjligheter för andra företag och sen rullades strejken upp tills vi hamnade i en omöjlig situation.

I Stockholm menade vi att strejken borde ha fortsatt. Vi hade ju inte fått något eget avtal ...

— **Under sex år slickade ni såren innan det var dags att gå ut i en ny strejk för ett eget avtal. Var förutsättningarna bättre den här gången?**

— Ja, det var det absolut bästa läge som vi någonsin haft och någonsin kommer att få. Strejken var förberedd under nästan två år och medlemmarna var beredda att strida för ett eget avtal.

Efter det att vi hade spikat kraven gick vi ut till medlemmarna genom vår fackförbundstidning och till avdelningsmötena. Vi genomförde också en medlemsomröstning för att ytterligare stärka beredskapen. Nu kom den uppseglade storkonflikten emellan och tittar man på röstresultatet kan man konstatera att Norrland tyvärr sa nej. Norrlandsavdelningarna röstade i ett senare skede och en viss byångest spred sig. Dom hade haft en hård isvinter och hade praktiskt taget inte haft något arbete under hela vintersäsongen. Att då stå inför risken att det skulle bli strejk var inte särskilt populärt och det ser man också på röstresultatet.

Natten mellan den 1 och 2 maj blev vi lockoutade, trots att vi inte befann oss i konflikt med SAF. Orsaken var naturligtvis att dom ville knäcka vår strejkkassa. När storkonflikten var slut den 12 maj tog vi ut våra medlemmar i strejk. Det blev en mycket bitter kamp ute på arbetsplatserna där vi på alla sätt försökte stoppa Transports medlemmar från att agera strejkbrytare.

Genom våra internationella kontakter fick vi ett ganska kraftfullt stöd men trots det slank det väl igenom en del gods.

Det som har kritiserats i strejken, och som är fullt riktigt, var att förbundsstyrelsen blev lite tagen på sängen. Vi trodde inte att det skulle bli en så kolossal uppslutning i södra Sverige samtidigt som bristerna var så uppenbara i norr. I början av strejken var alla solidariska men på ett relativt tidigt stadium föll norra Sverige undan inför hotet att bli av med sina arbeten. Dom började ge dispenser på egen hand och ställde förbundsstyrelsen inför fullbordat faktum. På det viset bröt man upp strejken.

Detta handlingssätt från vissa avdelningar ledde till hårda och inflammerade debatter inom förbundsstyrelsen. Det fanns dom som ville utesluta dom här avdelningarna. Själv tror jag att skulle detta skett – att utesluta medlemmar under pågående konflikt – hade det inneburit ett fruktansvärt slag mot förbundet och kanske hade hela förbundet slagits sönder. Vi beslöt att försöka hålla dispenser på en så rimlig nivå som möjligt och definitivt inte tillåta någon lossning eller lastning av fartyg.

— **Vad är din allmänna inställning till vilda strejker och LO:s utveckling?**

— Jag anser att det inte finns några vilda strejker, däremot förekommer det strejker som inte är underordnade den fackliga ledningen. I dag är det fullt att säga ordet strejk men när facket byggdes upp var det ett honnörsord.

I dag har LO lämnat kampen och fungerar som en samhällsbyggande apparat efter samma principer som vilket företag som helst. Ombudsmännens huvudsakliga uppgift är att bevaka arbetarna och hålla dom nere i skiten. Kravet om produktionsavgifter, där man tar en del av den intjänade lönen från alla löntagare och ger till facket, visar vart man är på väg. Likadant system hade Hitler, och nu ställer LO det kravet. Tvångsanslutningen till SAP samt stadgarnas skrivning, bl a angående skiljedomsförfarande, är direkt odemokratiska och strider mot all logik.

SAF slår bara till mot dom små. När det gällde gruvarbetare och skogsarbetare var man tyst för man visste att då hade det mullrat i leden och resultatet hade kunnat bli något helt annat ... för arbetarklassen är en jätte med oanade resurser som när den lösgörs kan ändra på hela systemet. Detta vet både LO och SAF, men när tänker LO använda sig av den kraften? Kanske får vi ett Polen även i vår lilla trygga värld.

Gruvarbetarstrejken 1969-70

Strejk

Arbetarna i Svappavaara, Kiruna, Malmberget har lagt ner sina arbeten.

Dynamitsalvorna under våra hus har tystnat.

Gruvan –
den smutsiga, kvava
människodödaren
har stannat.

I stället
har ett stort hjärta börjat slå –
ett rött, starkt, trofast
livgivande hjärta —

det är STREJK
femtusen gruvarbetare har gått i strejk.

Den 31 december 1969 Ulf Oldberg

Strejkfakta

Inledning och bakgrund

När 35 borrhare, lastare och truckförare vid Leveäniemigruvan i Svappavaara tisdagen den 9 december 1969 inte gick på sitt morgonskift var den första storkonflikten efter andra världskriget ett faktum. Det skulle dröja 57 dagar innan gruvarbetarna återgick till sina arbeten. De skakade under dessa dagar om Sverige och än i dag kan vi förnimma lätta efterskalv. Gruvstrejken kom att bli ett av de första bevisen på att den världsberömda svenska samförståndsandan inte accepterades av alla.

Fram till 1957 ägdes LKAB gemensamt av Grängesbergsbolaget och staten. Genom uppdelningen i A- och B-aktier hade dock den senare inget reellt inflytande. Den 1 oktober detta år övertog staten LKAB helt och hållet och det var alltså inom ett statligt företag strejken bröt ut. Eftersom riksdagen hade beslutat att bolaget skulle drivas efter rent affärsmässiga principer saknar detta faktum all betydelse för de förhållanden arbetarna strejkade mot. LKAB:s huvudsakliga uppgift var att förränta insatt kapital och detta lyckades man också med över förväntan. Utdelningen till Statsföretag pendlade mellan 10 och 25 procent av aktiekapitalet.

Mellan 1958 och 1968 ökade produktionen med drygt 100 procent medan antalet anställda minskade med 1 400 man, framför allt i Malmberget. Ett mycket hårt rationaliseringsprogram drevs igenom, kontrollen av arbetarna skärptes och styrningen av arbetsprocesserna ökade, bl a genom införandet av arbetsvärderingssystemet UMS. Systemet är i sin tur en vidareutveckling av MTM som mäter varje rörelse i mycket små tidsenheter.

En annan metod som bolaget använde sig av för att öka produktionen var de omfattande omplaceringarna. De var också ett redskap – ett maktmedel – som användes mot oppositionella arbetare.

I slutet av 1968 blev de sk 31 teserna bekanta för en större allmänhet. De väckte en berättigad vrede och kritiserades mycket hårt. Teserna var utarbetade av den amerikanska konsulten

Kenning och reglerade förhållandet mellan chefer på olika nivåer och mellan cheferna och arbetarna.

Tes 13: ”Varje förändring i en anställds arbetsuppgifter och placering i organisationen måste accepteras såsom vidtagen i företagets intresse.”

Tes 15: ”Ett effektivt ledarskap är att leda genom styrning och inte genom exempel.”

Tes 17: ”En chef måste visa fullständig lojalitet mot överordnad.”

Det unika var inte innehållet i teserna – de praktiserades i de flesta större företag – utan att de kom till arbetarnas och allmänhetens kännedom. Teserna kommenterades av en gruvarbetare i broschyren Strejk på följande vis:

Det är ett sorts kastsystem, ett modernt kastsystem, som också finns latent i det här samhället med dess klasser. Det finns latent i samhället, men här på LKAB har man gått ett steg längre. Man har renodlat det, satt det på pränt och utbildat folk efter det.

Sida vid sida med dessa auktoritära ledarprinciper blomstrade ”företagsdemokratin” med en mängd samrådsgrupper och företagsnämnder. När det gäller verkligt inflytande var arbetarna lika maktlösa som tidigare.

Att strejken tog sig de former den gjorde var naturligtvis också uttryck för ett brett missnöje bland medlemmarna med de egna organisationerna. Så sakta hade det växt fram en insikt om att de måste gå vid sidan om det etablerade förhandlingssystemet för att nå resultat. En lång rad av de krav som restes under strejken hade medlemmarna försökt vinna fackets stöd för men misslyckats. Fackföreningarnas samarbete med företagsledningen vid omplaceringar och andra tvister undergrävde förtroendet hos arbetarna. Framför allt var man förgrymmad över att Gruvindustriarbetareförbundet motarbetade kravet på sänkt pensionsålder. Detta kunde man göra bl a i kraft av den väldiga underrepresentation malmfältsarbetarna led av i centrala instanser. Många arbetare kände sig maktlösa på arbetet och maktlösa i fackföreningen. Strejken ställde dessa förhållanden på sin spets. Nu eller aldrig!

Den utlösande faktorn till strejken var alltså ett lokalt missnöje med löneförhandlingarna i Svappavaara, men detta kan inte förklara den enorma spridning och styrka strejken fick. Snarare var det de ovan nämnda förhållandena som gjorde att strejken ruskade om hela det etablerade Sverige.

Strejkförlopp

De 35 gruvarbetarna i Svappavaara (Gruv avd 135) som satte sig fick under dagen allt fler efterföljare. Orsaken var bolagets slutbud i de segdragna löneförhandlingarna. På kvällen hotade LKAB, genom facket, att hela gruvan skulle ”sättas i malpåse” om arbetarna inte gick tillbaka. Vid middagstid nästa dag var strejken bland de cirka 300 arbetarna i Svappavaara i det närmaste total. Också i Kiruna (Gruv avd 12) stannade arbetet av, först i truckverkstaden och i mekaniska verkstaden. Men på eftermiddagen spred sig konflikten till allt fler avdelningar. På kvällen hölls det första stormötet i Svappavaara. I Malmberget (Gruv avd 4) hade ännu inget avgörande inträffat.

Torsdagen den 11 december hade alla arbetare i Kiruna gått med i strejken. Också i Malmberget lade avdelning efter avdelning ned arbetet och på kvällen stod hela gruvan stilla. Vid LKAB:s malmlastning i Luleå (Gruv avd 40) satte sig arbetarna i manskapshuset – bara fackföreningsstyrelsen fortsatte att arbeta.

På kvällen hölls det första stormötet i Kiruna – efter att Harry Holmlund hyrt Sporthallen i eget namn, vilket innebar att strejken tog en ny vändning. Den blev organiserad. Ture Rantatalo och Elof Luspa föreslog att en strejkkommitté på nio personer skulle väljas. Mötet

biföll förslaget. Valda blev Axel Grensjö (partilös), Harry Holmlund (f d socialdemokrat), Olle Hultin (partilös), Atle Lans (folkpartist), Hilding Lindström (socialdemokrat), Elof Luspa (partilös), Ture Rantatalo (vpk), Sixten Stråhlberg (f d socialdemokrat) samt Roland Svensson (socialdemokrat). Den valda strejkkommittén domineras av äldre arbetare med mångåriga fackliga uppdrag bakom sig. Från att ha varit en sittstrejk enade sig mötet om – på Luspas förslag – att utvidga densamma till total strejk. Mötet formulerade de första kraven: minst 13,50 kr/tim för överjordsarbete, minst 15 kr/tim för underjordsarbete, månadslön, omräkningsfaktorn bort (det var bl a denna arbetarna i Svappavaara protesterat mot), bättre personalpolitik, arbetsmiljöförbättringar, öppna förhandlingar m m, m m. På mötet förklarade författarinnan Sara Lidman, under dundrande applåder, att hon skänkte sitt honorar för boken Gruva som en första grundplåt i strejkkassan.

Samma kväll som Kirunamötet höll man nytt strejkmöte i Svappavaara. Man beslutade att välja en egen strejkkommitté: Runo Hansson, Ingemar Niemi samt Karl Nilsson. De var betydligt yngre än de i Kiruna och hade ingen speciell facklig eller politisk bakgrund. Arbetarna vid LKAB:s förvaltning i Narvik, varifrån det mesta av malmen skeppades, erbjöd sympatistrejk men strejkkledningen i malmfälten avböjde. Det var ett beslut som senare skulle visa sig vara mycket olyckligt.

Fredagen den 12 december höll Malmbergsarbetarna sitt första strejkmöte. De närmare 2 000 gruvarbetarna skärpte kraven ytterligare: envojé Arne S Lundberg – LKAB:s VD – skall avgå, LKAB skall lämna SAF, införande av månadslön och ålderstillägg, borttagande av UMS m m, m m. Strejkkommittén som valdes fick följande utseende: Ove Haarala (vpk), Gunnar Harnesk (vpk), Emil Isaksson (vpk), Henry Lövgren (vpk), Harry Isaksson (partilös), Jonny Nilsson (partilös), Nisse Nylander (f d socialdemokrat, han efterträds efter jul av Per-Åke Sundqvist, vpk-are), Elof Söderström (vpk) samt Östen Öhlund (KFML). Tillsammans med Kiruna/ Svappavaara strejkkommitté bildade malmbergarna den centrala strejkkommittén eller 21-mannadelegationen.

Samtidigt med det tvåtusenhövdade strejkmötet höll avdelning 4 medlemsmöte. Det samlade drygt 30-talet personer. I Svappavaara anordnade vpk ett möte om paragraf 32 (dvs arbetsgivarnas rätt att ”fritt leda och fördela arbetet”). 23 personer kom till det mötet.

På lördagen hölls stora demonstrationer i både Kiruna och Malmberget. Elof Luspa höll ett bejublat tal och Kirunamötet beslutade enhälligt att fortsätta strejken. På lördagskvällen och under söndagen togs de första mer organiserade kontakterna mellan de strejkande ä ena sidan och facket och bolagsledningen ä den andra. Strejkkommittén gick med på att släppa in representanter från avdelningsstyrelserna i kommittén mot att man själv fick utse förhandlingsledare, Rantatalo valdes.

Medan strejkkommittén i malmfälten förberedde sig inför de kommande förhandlingarna agerade LO:s och Gruvs representanter i Stockholm. Man beslutade att inleda separata förhandlingar om Svappavaara, trots att man tidigare sagt att några förhandlingar inte kunde ske så länge strejken pågick. Med denna uppgörelse i ryggen kunde LKAB avvisa gruv- arbetarnas krav på lokala samordnade förhandlingar. Nya demonstrationer och stormöten avlöste varandra. I Luleå bröt strejken samman efter strejkbryteri från styrelsens sida. De sista båtarna innan vintern på allvar fick grepp om Bottenviken kunde på så sätt lastas.

På torsdagen den 18 december anordnade dåvarande LO-ordföranden Arne Geijer en presskonferens i Stockholm. I stället för att angripa klasslagstiftning och LKAB:s tjurskalliga hållning gick han till angrepp mot tjänstemännen. Detta uttalande kommenterade Rantatalo på ett stormöte i Kiruna samma kväll: ”Geijer är tydligen ute efter syndabockar. Men då bör han titta sig själv i spegeln.”

På söndagen var det dags för Svappavaaraarbetarna att rösta om det avtal som slutits över deras huvuden i Stockholm. Med 141 röster mot och 5 för (avdelningsstyrelsen) förkastade arbetarna uppgörelsen. Solidariteten mellan gruvarbetarna och missnöjet med fackföreningarna var alltför stort för att detta splittringsförsök skulle lyckas.

Julhelgen närmade sig och den nästan två veckor gamla konflikten gick nu in i ett lugnare tempo.

Efter juluppehållet ökade åter aktiviteten. Måndagen den 29 december föreslog strejkkommittén att en förhandlingskommitté skulle bildas. Den s k 27-mannadelegationen var ett faktum. Förutom nio delegater från vardera Malmberget och Kiruna, och tre från Svappa-vaara, kom den att bestå av fyra personer från styrelserna i Gruv 4 och Gruv 12 samt ombudsmännen Rehnqvist och Boström. Efter diverse intriger och mygel, som t o m fick Gruvs förbundsledning att backa, avskedades Rehnqvist från delegationen. Ersättare blev ombudsmannen Anders Stendalen, vilken senare skulle komma att bli ordförande i Gruvindustriarbetareförbundet.

Onsdagen den 7 januari 1970 samlades LKAB:s styrelse i Stockholm. De beslutade då att inga eftergifter åt de strejkande fick ske. Gruvarbetarna skulle tvingas på knä. Några förhandlingar, i ordets rätta bemärkelse, kunde det inte bli tal om förrän arbetarna återgått till arbetet. Dessa beslut fattades med den socialdemokratiska regeringens goda minne.

Torsdagens "samtal" mellan parterna blev kort. LKAB:s förhandlingschef, Doktare, meddelade styrelsens beslut och mötet ajournerades. På kvällen anordnades stora möten i Kiruna och Malmberget. Man krävde på nytt att Rantatalo skulle få fungera som förhandlingsledare och mötena beslutade om att strejken skulle fortsätta. I Kiruna röstade närmare 3 000 gruvarbetare för fortsatt strejk medan endast en enda (!) röstade emot. Dagen efter slog dock tidningarna upp denna överlöpare och presenterade honom som något av en hjälte. Pressen och Sveriges Radio, som vid strejkens början välvilligt hade ställt upp och informerat om gruvarbetarnas krav, började nu dra örnen åt sig. Artiklar och inslag som försökte miss-tänkliggöra de kommunister som fanns i strejkledningen började dyka upp. Från allt fler håll försökte man slå in kilar i strejkfronten.

På förmiddagen den 13 januari bröt överläggningarna i 27-mannadelegationen samman. Ett förslag från socialdemokraten Hilding Lindström ställdes mot ett annat av Olle Hultin. Hultins förslag vann med röstsiffrorna 14 mot 9 och det innebar att delegationen också i fortsättningen skulle förhandla i enlighet med vad arbetarna uttryckt på stormötena. Förhandlingskommittén tog åter kontakt med LKAB men de vägrade att förhandla med hänvisning till att Gruvindustriarbetareförbundet inte godkände delegationen och dess sammansättning. Detta därför att delegationen vägrat att godkänna ombudsmannen Stendalen som förhandlingsledare.

Nya stormöten sammankallades i Kiruna och Malmberget och återigen uttalade sig en överväldigande majoritet för fortsatt strejk. Likaså gav man sitt helhjärtade stöd åt sin egen valde förhandlingsledare, Rantatalo.

Under torsdagen tog händelserna en ny vändning då ordföranden i Kirunas stadsfullmäktige, Rolf Dahlström (s), lade fram ett nytt förslag. Det dahlströmska förslaget gick ut på att förhandlingsdelegationen skulle utökas med ytterligare en man, LO:s andre ordförande Kurt Nordgren. Några garantier för att detta skulle innebära en förhandlingsöppning gavs inte. Dagen efter Dahlströms utspel kom det fram att folkpartisten Atle Lans och socialdemokraten Hilding Lindström bakom ryggen på de andra i kommittén varit i kontakt med Dahlström. Med 12 röster mot 9 avvisades planen. Återigen var det ledamöterna i Malmberget plus Hultin, Luspa och Svensson från Kiruna som rättade sig efter medlemmarnas beslut. Vid nya

stormöten under lördagen avvisade gruvarbetarna med klar majoritet den dahlströmska planen. Omröstningarna visade att strejkkommittén i Kiruna inte längre var representativ för arbetarna. Också inom Malmbergets strejkkommitté uppträdde för första gången en minoritet. Det var vpk-arna Hermansson och Söderström som argumenterade för Nordgren. För första gången utåt avslöjades också öppna sprickor inom strejkfronten. Atle Lans lovade i pressen att han skulle göra allt för att slå in en kil mellan å ena sidan arbetarna i Kiruna och Svappavaara å andra sidan arbetarna i Malmberget.

Vid strejkkommittésammanträdet på måndagen den 19 januari fördömdes splittringsförsöken och enigheten återställdes. Man beslutade att inbjuda Kurt Nordgren som ”observatör” och på tisdagskvällen accepterade Gruvindustriarbetareförbundet detta förslag. Strejkkommittén pressades nu bakåt och två dagar senare gick man med på att låta ombudsmannen Stendalen bli förhandlingsledare. Samma dag meddelade statsrådet Wickman att en ansökan om att LKAB skulle lämna SAF skulle lämnas in till riksdagen före årets slut. Fackets utnötnings-taktik började ge resultat.

Måndagen den 26 januari träffades så arbetarnas och LKAB:s förhandlingsdelegationer. Kraven presenterades och därefter ajournerades förhandlingarna. Under de två följande dagarna fortsatte förhandlingarna. ”Samtalen”, som Arne S Lundberg föredrog att kalla dem. På en del mindre punkter gav bolaget med sig men samtidigt menade man att kraven i stort var ”orealistiska”.

På torsdagen den 29 januari beslutades att förhandlingarna skulle avbrytas och att resultatet skulle ställas under allmän omröstning på avdelningsmötena i helgen. Bolaget lovade att ta bort UMS och omräkningsfaktorn. Vidare skulle en mindre grupp erbjudas månadslön samt vaga löften om en generösare inställning vid de kommande direkta löneförhandlingarna. Några siffror vägrade man att lämna ut och budskapet i de 31 teserna skulle ligga fast. De slutna medlemsomröstningarna öppnade också dörrarna för Nordgren och andra att predika om återgång till arbetet.

Avdelning 12 ordnade lördagen den 31 januari ett möte i Kiruna. Envójén talade för återgång. Ombudsmannen Nordgren talade för återgång. Det gjorde också Atle Lans, Hilding Lindström och Einar Thorsson från avdelningsstyrelsen. För fortsatt strejk manade bl a Luspa, Harry Isaksson och Martin Gustavsson. Den senare var en mycket stridbar gruvarbetare vars röst många lyssnade till. Den slutna omröstningen genomfördes men resultatet meddelades först när Malmbergs-mötet avslutades dagen efter.

I Malmberget, dagen efter, upprepade Nordgren sin uppmaning till återgång. Detta hjälpte dock inte och vid den gemensamma rösträkningen blev resultatet 1 620 nej-röster och 1 552 för återgång. I detta läge menade de fackliga representanterna i förhandlingskommittén att en omröstning också borde ske inom kommittén. Detta förslag vållade en häftig debatt inom kommittén – flera menade att man självklart borde respektera resultatet vid den allmänna medlemsomröstningen – men till slut gick man ändå till omröstning. Med två ledamöter frånvarande blev resultatet 12 mot 12. Efter intensiva övertalningsförsök av bl a Bruno Poromaa fällde ordföranden i 27-mannadelegationen, Ture Rantatalo, avgörandet om omedelbar återgång. Beslutet hälsades med stort jubel av de fackliga representanterna. Alla Malmbergsdelegaterna, utom Gunnar Harnesk, samt Olle Hultin, Elof Luspa, Sixten Stråhlberg och Roland Svensson från Kiruna reserverade sig mot beslutet.

Den rekommenderade återgången på måndagen den 2 februari blev ett fiasko. Endast en mycket liten del av arbetarna hörsammade uppmaningen och på kvällen hölls nya stormöten i både Kiruna och Malmberget. Det förra var anordnat av de fyra som hamnat i minoritet bland kirunadelegaterna vid gårdagens omröstning. Luspa motiverade sin ståndpunkt – att delegationen borde respekterat den allmänna omröstningen – men efter ett mycket känsloladdat tal

av Ture Rantatalo svängde stämningen. Något beslut om återgång eller fortsatt strejk fattades inte. Däremot förkastade mötet ett förslag från Luspa att han och de tre övriga reservanterna skulle ingå i en reorganiserad strejkkommitté. Beslutet blev i stället att den tidigare strejkledningen erhöll fortsatt förtroende.

Efter stormötena samlades den gemensamma strejkledningen och beslutade att söndagens rekommendation om återgång skulle dras tillbaka. I detta läge hotade den fackliga sidan med Nordgren i spetsen att öppet bryta med strejkledningen.

Trots de fackliga påtryckningarna följdes uppmaningen om fortsatt strejk under tisdagen. Gruvorna stod fortfarande stilla.

På förmiddagen den 3 februari samlades strejkledningen på nytt. Med stämningarna på måndagens stormöten, det ekonomiska läget samt fackets allt grövre splittringsförsök i färskt minne, beslutade strejkledningen enhälligt att avblåsa strejken. Fyra minuter över tolv meddelade Rantatalo arbetarna beslutet. När beslutet nådde Börsen i Stockholm blev det en våldsam kursuppgång.

Torsdagen den 4 februari 1970 återgick LKAB-arbetarna till arbetet. Den 57 dagar långa strejken var över.

Efterspel och resultat

Under de knappt två månader som gruvarbetarstrejken varade förekom det en mängd andra arbetsnedläggelser runt om i landet, vid Volvo i Göteborg, Saab-Scania i Trollhättan, Asea i Västerås, LM Ericsson i Karlskrona och Hudiksvall, bland stora grupper skogsarbetare, Esab i Laxå, Elektrolux i Mariestad m fl. Också under resten av 1970 och året därpå vällde formligen en våg av vilda strejker fram över Sverige. Gruvarbetarstrejken hade luckrat upp grunden för den ”svenska modellen” och det gav många arbetargrupper ökat självförtroende.

I malmfälten återupptogs förhandlingarna efter ett par dagar sedan strejken avblåsts. Torsdagen den 19 februari fastslog 27-mannadelegationen sitt löneförslag. Samtidigt beslutade man att inte först låta arbetarna godkänna förslaget. Mot detta reserverade sig Luspa, Harry Isaksson och Östen Öhlund. På måndagen veckan efter beslutade delegationen, på förslag av bl a Hilding Lindström, Anders Stendalen och Atle Lans, att kalla på Kurt Nordgren. I veckorna som följde genomförde arbetarna en mängd punktaktioner för att visa LKAB allvaret i sina krav och för att trycka på förhandlingsdelegationen.

I början av mars kom så Nordgren. LKAB krävde att delegationen inom sig skulle utse en mindre förhandlingsgrupp. Vidare önskade man se smågrupper som tog sig an speciella frågor. Mot denna uppsplittring reserverade sig Jonny Nilsson, Elof Luspa, Harry Isaksson, Per-Åke Sundqvist, Harry Sjöström, Henry Lövgren, Östen Öhlund, Ove Haralaa, Sixten Stråhlberg, Roland Svensson, Kalle Nilsson och Sauli Kainu. Denna grupp upprättade så småningom en stående reservationslista mot bildandet av smågrupper.

Torsdagen den 12 mars lade bolaget fram sitt slutbud, det s k Paketet. Det innebar ”månads-lön” på prov i sex månader och en höjning av lönepotten till cirka 15 milj, vilket var 17 milj under utgångskraven och knappt 6 milj lägre än delegationens senaste bud. Kommittén beslutade att man endast skulle presentera förslaget för gruvarbetarna, inte rekommendera avslag eller godkännande. Trots detta gick Hilding Lindström ut i radio och TV och propagerade för godkännande. Också i Malmberget bröts överenskommelsen. Gunnar Harnesk åkte runt med högtalarbil och uppmanade medlemmarna att rösta ja till LKAB:s bud. I detta läge gick fem av delegationens medlemmar ut med ett flygblad och uppmanade arbetarna att bojkotta omröstningen. Undertecknarna ångrade sig dock och gick ut med ett nytt flygblad där man manade gruvarbetarna att rösta nej.

Omröstningarna skedde på avdelningsexpeditionerna vilket innebar att syndikalisterna i SAC och oorganiserade inte kunde delta. Detta stred mot tidigare fattade beslut som talade om att alla gruvarbetare skulle ha rösträtt. 2 397 röstade för Paketet medan 983 sade nej. I samband med omröstningarna hoppade Atle Lans av 27-mannadelegationen med motiveringen att "Luspagruppen" kritiserat majoriteten i delegationen och uppmanat till bojkott.

Den sista mars undertecknades "Paketet" av delegationen och i början av juni återupptogs slutförhandlingarna. En månad senare framkom det att Gruv 12:ans ordinarie förhandlare skrivit på en egen uppgörelse bakom ryggen på delegationen. 15 man protesterade skriftligt mot denna smyguppgörelse och flera av undertecknarna avgick samtidigt ur kommittén.

Först den 29 september, nästan åtta månader efter det att strejken avslutades, skrevs den slutgiltiga uppgörelsen under. Alla utom Elof Luspa och Harry Isaksson signerade avtalet.

Av de ca 6 milj kr som kom in till strejkkassan betalade man ut 5,5 milj kr i strejkunderstöd. Kvarvarande pengar beslutade man att fondera i en sk stridsfond. Den 8 november 1970 beslutade ett stormöte i Kiruna att pengarna skulle användas till "bidrag åt arbetare som på grund av svåra arbetsförhållanden måste vidtaga stridsåtgärder". Turerna kring Stridsfonden – vem som hade beslutanderätten över pengarna samt hur fonden skulle aktiveras – kom senare att välla mycket hårda strider bland gruvarbetarna.

Som ett resultat av strejken och de diskussioner som fördes mellan gruvarbetarna bildade en mindre grupp organisationen Arbetarsolidaritet. De kom att bli den första genuina arbetarorganisationen utanför fackföreningarna på mycket lång tid. Organisationen blev ganska kortlivad och i dag finns endast ett fåtal medlemmar kvar.

Samtidigt gick andra gruvarbetare sin egen väg. Ture Rantatalo utsågs till ombudsman i avdelning 12 och Bruno Poromaa valdes till kommunalråd.

Litteraturtips

- Dahlström, Edmund, *LKAB och demokrati*. Wahlström & Widstrand 1971
 Ehnmark, Anders & Hagström, Annika, *Jag är jävligt optimistisk*. Kulturfront/Gidlunds 1973
Fallet Harry Isaksson. Broschyr. Arbetarsolidaritet 1973
 Gustavsen, Finn, *Kiruna – og vi*. Gyldendal 1970
 Kronlund, Jan m fl, *Demokrati utan makt*. Prisma 1973
 Lidman, Sara & Uhrbom, Odd, *Gruva*. Aldus 1968
Mot strömmen nr 1/79, 4/80
Papperen på bordet. Del I och II. Gruvarbetarnas centrala strejkkommitté. Ordfront 1972
Strejk. Broschyr från Arbetarkonferensen 1971. Trycklunds, Uppsala 1972
 Thunberg, Anders m fl, *Strejken*. Rabén & Sjögren 1970
Zenit nr 16

Harry Isaksson

Harry Isaksson är född i Kiruna den 4 mars 1927. Efter skolan arbetade han bl a som springschas. Efter ett par år till sjöss kom han som 22-åring till gruvan. Han har prövat på de flesta jobb som förekommer i en modern gruva. Just nu arbetar han ensam vid en krossanläggning i Malmberget. Harry Isaksson var en av de nio Malmbergsrepresentanterna i centrala strejkkommittén under gruvarbetarstrejken 1969-70. 1972 blev han under mycket uppmärksammade former sparkad ur styrelsen för Stridsfonden. Han var med och bildade Arbetarsolidaritet men gick med i vpk när medlemmarna kring Norrskensflamman bröt sig ur och bildade apk. Han bor i Malmberget tillsammans med sin son.

"Att visa jacketkronorna är ingen konst – det är ju vi som har betalt dom!"

— I slutet av 50-talet tog staten över LKAB. Var förväntningarna högt ställda i gruvarbetarkåren?

— Det fanns inte en människa som inte var för att ”socialisera” LKAB. Besvikelsen blev enorm för dom ”socialiserade” ju på sossarnas sätt. Genom att vi var så positiva och ställde upp till hundra procent, kunde dom utnyttja oss mycket hårdare. Självklart tog företaget den chansen, eljest vore dom inga riktiga kapitalister.

Överraskningen låg i det att vi var i stånd att göra som vi gjorde, att vi reagerade så sunt som vi gjorde. Hade LKAB använt huvudet, men kapitalister tappar ju huvudet när dom tjänar pengar, hade strejken kanske aldrig blivit av.

Jag trodde aldrig att jag skulle få uppleva en ordentlig strejk. Det var 40 år sedan dom hade strejkat. Nu har vi bara 30 år kvar att vänta ... Det visar på trögheten inom den svenska arbetarklassen, hur avväpnade vi är av etablissemang.

Det fanns ingen medveten agitation bakom strejken. Grundorsakerna kommer från arbetsköparna, som driver folk på samma sätt som man driver djur.

Den generation jag tillhör, efterkrigsgenerationen, är nog den mest omedvetna generationen i Sveriges historia. Vi är bara koalitionsregeringsungar. Sossarnas stora insats har varit att avpolitisera det svenska samhället.

Dom gamla gruvarbetarna var mycket mer politiskt medvetna. Dom visste vad LKAB gick för. Dom visste att företaget försökte sko sig på deras bekostnad. Vi som är födda under samarbetstiden tror att om jag är snäll mot dej så är du snäll mot mej. Det berättas en historia om en vägare nere i gruvan som alltid stod på vågen samtidigt som han vägde. Då han fick frågan om vilken sida han stod på svarade han: ”Jag står på bolagets sida.” Gruvorna har privatiserats och gruvarbetarna vet inte vad storindustri är. Att den bygger på statistiska faktorer och inte mänskliga relationer. Dom ser bolaget som en person.

— Trots avpolitiseringen som du talar om räknas ju ändå gruvarbetarna till de mest militanta arbetarna i Sverige.

— Jag brukar säga att malmfälten är Sveriges Sibirien. Hit förvisades alla radikala arbetare som inte fick jobb någon annanstans. Det finns någon form av nybygggarmentalitet i det här samhället. Och trots att vi har vuxit upp under samarbetstiden är vi uppfostrade i hem som i grunden var radikala. Vi fick det genom modersmjölken. Vi är inte radikala av politisk övertygelse utan av uppfostran. Det visste naturligtvis LKAB om och i exempelvis Kiruna anställde dom inga Kirunagrabbar. I stället kom dom på den fina idén att bara ta folk från landsbygden. Genom att rycka upp dom ur sin kulturella miljö blev dom mer lätthanterliga. På så sätt avfolkades hela Tornedalen.

— Ni organiserade kampen utanför fackföreningarna. Varför tog sig kampen de former den gjorde och vilka konsekvenser medförde detta?

— Som jag sa är det arbetsköparna som driver fram strejker men det var fackföreningarna som var ansvariga för dom former kampen tog. Vi var helt på det klara över att det inte fanns någon annan utväg. Vi hade försökt driva olika frågor inom facket men det visade sig lönlöst. Vi var förtryckta och jagade som kaniner här i gruvgångarna. Och det var med fackets goda minne.

Vi diskuterade faktiskt att bryta oss ur LO och att vi inte gjorde det var ett av våra största misstag. Utvecklingen i Polen visar det. Att vi inte lyckades berodde på att vi hade för många f d fackföreningsbyråkrater i strejkkommittén. Dom hade inte klart för sig att vi befann oss i en helt ny situation och att vi kunde använda helt andra metoder. Dom trillade hela tiden

tillbaka till det gamla mönstret, fackföreningsmönstret. I och med det är man instängd mellan dom här vallarna som dom har skottat upp på sidorna och då ser man inte verkligheten. Man kommer in i ett system och fungerar utifrån dom förutsättningarna. Då är man slagen till slant. Underordnar man sig facket är strejken förlorad. Vi försökte hela tiden få dom att inse att dom hade en unik chans. Men det hjälpte inte ...

— **Arbetarna vid LKAB:s förvaltning i Narvik erbjöd sig att sympatistrejka. Ni avböjde. Varför och vilka konsekvenser tror du att det ställningstagandet fick?**

— Det visar bara hur suveräna vi kände oss. LKAB och hela samhället var så överraskade och desorienterade att det invaggade oss i en falsk säkerhet. Hade vi insett det på ett tidigare stadium hade vi kunnat knäcka dom. Inom fackföreningsrörelsen kunde dom ju knappt stava till strejk.

Vi var säkra på att rättvisan skulle segra och vi trodde inte att vi kunde förlora. Vi var lite naiva, helt enkelt. Vi visste inte hur samhället organiserar sig mot strejker. Men det blev vi ju snart varse ...

— **Hade ni aldrig problem med strejkbrytare?**

— Jag brukar säga att en gruvarbetare kan stjäla, ljuga och vad fan som helst men inte bli strejkbrytare. Vi hade en galen ”moralisk upprustare” men dom religiösa rår man inte på. Dom får ha sin gud för sig själva.

Det enda ”strejkbryteri” som förekom, det förekom inom strejkkommittén. I dagens läge är det annorlunda. Nu går ju fackföreningarna ut och stöder strejkbrytare. Se bara hur Metall agerade i Boden vid Bil & Traktor.

— **Vid flera tillfällen röstade de valda delegaterna mot arbetarmajoriteten. Ni hade aldrig planer på att byta ut dessa representanter?**

— Nää, vi var fångna i vårt eget system. Vi var ultrademokrater och menade att hade arbetarna en gång sagt sitt, kunde dessa beslut inte ändras. Vi var för fårska och vi visste inte hur en strejk fungerar. Den kunskapen har dom samvetsgrant undanhållit oss. Det händer nästan aldrig att man tar tillvara dom erfarenheter som andra har gjort. Men jag ser det på lång sikt. Det är en process som vi måste igenom och strejkerna är ett uttryck för att dom politiska erfarenheterna växer.

— **Uppfattar du att det under strejken fanns avgörande vändpunkter som direkt påverkade slutresultatet?**

— Jag tror inte på den där epokindelningen av allt. Det är rena nyset. Allt man gör, gör man naturligtvis med utgångspunkt från vad som har hänt tidigare. Det finns ett historiskt samband i allt som sker. Att dela in livet i epoker är bara att göra det lätt för sig. Vi arbetare är uppfostrade att dela in livet i kortare och kortare intervaller. Det är en följd av industrialiseringen och vi har blivit skadade av den.

Att t ex Kurt Nordgren kom in som observatör var en logisk följd av det som hade hänt tidigare. Strejken var en avspeglning av dom krafter som var i rörelse. Visst kan man efteråt sätta sig ner och analysera vad som var rätt och vad som var fel men under pågående strejk har man händerna fulla. Man följer det mönster som utkristalliseras, utan att det för den skull är ödesbestämt. Jag tror inte att resultatet hade kunnat bli så mycket annorlunda för det fanns inte förutsättningar för det. Hade vi varit mer politiskt medvetna hade det kommit i ett annat läge.

Det viktiga med sådana här strejker är att det kommer fram nya idéer. Folk som du har känt i hela ditt liv och betraktat som skit, blir världens militanter. Andra som gått och viftat med

röda fanor visar sig bara vara strunt – dom är lästa och näst intill odugliga. Dom värdefullaste killarna under en konflikt är avvikarna. Radikala idéer finns latent hos folk men dom kommer inte upp till ytan så länge du följer dom mönster som samhället och facket har byggt upp. Dom är byggda för att mota bort vissa människor och puffa fram andra.

— **Vad tror du att auktoritetstron har för betydelse i det här sammanhanget?**

— Den betyder jävligt mycket och den är djupt rotad hos människorna. Alla var emot Kurt Nordgren men ändå släpptes han fram på stormötena. Men han hade ingenting där att göra för han strejkade ju inte. Det var som att skicka upp ett proffs på att slakta oskyldiga människor. Det var på helt ojämlika villkor.

Efter strejken bytte dom ut den auktoritära korpralstypen och ersatte den med den mer moderne axelklappartyten. Dom sprang omkring i skitiga overaller och försökte vara folkliga: ”Hörru du, vad tycker du? Har du en snus?” Folk var väldigt mottagliga för den där mentaliteten för dom hade inget försvar. Men det var ett billigt trick. Att visa jacketkronorna är ingen konst – det är ju vi som har betalt dom!

— **Trots auktoritetstron var det många människor som ”växte” under konflikten. Kan du berätta om några episoder som du speciellt kommer ihåg?**

— En gång efter strejken satt jag i matsalen och åt. Då kom det in en liten finngubbe som varit på mekaniska verkstaden i 25-30 år. Han sa: ”Det var jävla bra med den här förbannade strejken. Förut sprang alla basar och halvbasar och småbasar och sa att jag skulle hämta kaffe åt dom. Nu säger jag till dom att dom får hämta sitt förbannade kaffe själva för här är det vi som bestämmer.”

Det var en kille som hade blivit hunsad i hela sitt liv och aldrig vågat säga något. Det är egentligen det som är viktigt med strejker, att civilkuraget ökar så enormt. Arbetarna får klart för sig vilken jävla betydelse klassen har, hur beroende bolaget är. Bolagsgubbarna är som gökungar – vi bara matar dom. Dom är inträngare och puffar vi dom ur boet klarar dom sig inte. Under en strejk kommer man underfund med att man har makt.

Martin Gustavsson var ett kapitel för sig, ett rent naturfenomen. I sin ungdom var han en riktig idrottsfantom men så fick han astma och började intressera sig för andra saker – det visar att om man lägger om i tid kan man utveckla förståndet!

Han var en av dom bäst utbildade agitatorer jag har mött och han hade en otrolig kapacitet. Han började med att sitta i matsalarna och agitera och han hade en röst så han kunde göra sig hörd bland 300 personer. Jag var med honom en gång i Göteborg. Vi satt i en spårvagn och jag ger mej fan på att hälften av passagerarna bara satt kvar för att höra Martin tala färdigt. Han snackade om hur man fixar en oxsvanssoppa!

— **Gruvarbetarna röstade för fortsatt strejk. Ändå beslutade ni i strejkkommittén att avblåsa konflikten. Hur gick det till?**

— Det var vpk-aren Emil Isaksson, Malmbergets Lenin, som kom med förslaget att vi skulle rösta om röstningen. Under diskussionerna som följde ändrade han sig fram och tillbaka. Å ena sidan. Å andra sidan. Och ingen sida alls. Det var hans politik. Då tog den socialdemokratiska ombudsmannen Boqvist upp hans förslag.

Vid omröstningen blev det 12-12 och Ture Rantatalo var tvungen att ta ställning. Till slut röstade han för återgång. Emil Isaksson visade hur långt han hade tänkt när han ställde förslaget genom att rösta mot sitt eget förslag.

När vi kom ut och skulle meddela beslutet var det massor av gruvarbetare samlade och stämningen var sådan att dom inte kunde rekommendera återgång. Jag ordnade ett nytt möte och likadant gjorde Luspa och några andra i Kiruna.

— **På Kiruna-mötet talade Rantatalo och fick med sig majoriteten för att låta den ursprungliga strejkkommittén få nytt förtroende. Hur lyckades han med det när gruvarbetarna visste att strejkkommittén svikit deras förtroende?**

— Vi hade bundit ris åt vår egen rygg därför att vi hade utnyttjat massmedia och hela tiden kört fram Rantatalo. Det i sin tur berodde på att vi var rädda för att fackföreningsrepresentanterna skulle välja en ny förhandlingsledare utanför vår kontroll. Från början hade vi beslutat oss för att låta förhandlingsledaruppgiften rotera men pressen blev för stark. Vi låste fast oss själva och när vi nu skulle försöka ändra på det var det för sent.

Dom anklagade ofta våra möten för att utnyttja människors känslor till det yttersta men när Rantatalo gjorde samma sak då var det inte fråga om några svallande känslor eller okritiskt tänkande. Då var det tvärtom något berömvärt. Han piskade upp stämningen och pressen vinklade det i positiva ordalag.

— **Trots regelbundna stormöten verkade det som om ni i strejkkommittén tappade kontakten med gruvarbetarna ju längre strejken drog ut?**

— Ja, det var ett av våra stora fel, att vi i strejkkommittén isolerade oss. Vi återföll i det gamla fackföreningsmönstret där styrelsen sitter och kucklar för sig själv. I början kunde vem som helst besöka våra sammanträden och på så sätt fick gruvarbetarna en väldigt bra kontroll över oss. Jag ville att vi skulle ta in mer folk, både för att informera oss om stämningar och hålla kontakten utåt. Det är så lätt att man inbillar sig att man är något märkvärdigt, något speciellt. Det är många strejker som går åt helvete av den orsaken.

— **Vid dom förhandlingar som följde på strejken hade gruvarbetarna ännu svårare att kontrollera vad som verkligen hände. Försökte ni aldrig mobilisera gruvarbetarna för att driva igenom era krav?**

— Rantatalo satt i åtta timmar per dag och vände och vred på LKAB:s paket. När vi var klara med det började vi om från slutet ... Rantatalo var helt inne på att driva igenom *deras* paket. Jag räknade ut att vi under en vecka bara hade träffat LKAB:s förhandlare i 18 1/2 minut. När det kom ut blev gubbarna förbannade. Dom hade möte i Folkets hus och satt och väntade på oss men vi kunde inte komma ifrån för bolaget höll oss kvar. Till slut tröttnade dom på att vänta och tog sina bilar och for upp till huvudkontoret. Dom var 300 man. Dom från bolaget blev så rädda att dom låste in sig. Men då kom Ivar Hermansson till undsättning. Han fixade ett möte där på kontoret och valde sig själv till ordförande: ”Beslutar ni att lämna över förhandlingarna i våra händer? Pang! Nu kan ni gå hem.”

Vi skulle brutit upp dörren och burit ut dom där jävlarna till förhandlingsbordet. Då hade vi varit i överläge. Det hade ju varit rena proletariatets diktatur! Men då ingrep den där kalkskallen som eljest inte gjorde något när det gällde att slåss mot LKAB. Att få disciplin på arbetarklassen var en viktig sak för den där vpk-aren.

— **Ni fick drygt en halv miljon kronor kvar i strejkkassan och beslutade att bilda en stridsfond. Kan du berätta lite om tillkomsten och dess syfte?**

— Det var Elof och jag och några till som fick den där idén. Vi ville hjälpa andra strejkande arbetare när vi själva hade fått hjälp. Tanken från början var att det skulle bildas fonder över hela Sverige, fria fonder som stod utanför fackföreningarnas kontroll. Sen var det tänkt att knyta ihop dessa så att strejkande arbetare fick ett ekonomiskt skydd. Det var jobbarna som

skulle ha kontrollen över fonderna. Det var en av dom bästa idéer som vi har haft ... utom den att gå ur LO och bilda eget!

Ledningen för fonden blev liktydig med den gamla strejkkommittén. Det som tog död på hela idén var att strejkkommittén involverade sig i fackföreningen. Detta trots att åtminstone vi i Malmberget fattat beslut om att hålla oss utanför. Rent juridiskt är reglerna bra men det har visat sig att styrelsen kan sitta på sina aschlen och inte göra någonting. Dom har aldrig tagit egna kontakter utan det har först skett efter påstötningar.

Eftersom dom inte kan komma åt fonden juridiskt – i så fall får dom göra om grundlagen – har dom inriktat sig på att angripa den, t ex genom uteslutningar.

1972 var jag i Trollhättan och informerade strejkande arbetare på Stridsberg & Björk om vilka regler som gällde och hur man kunde begära pengar. Då trädde Jantelagen i funktion, men benäget bistånd av vpk. Ivar Hermansson skickades upp speciellt från Runöskolan för att fixa mej, för att leda uteslutningen. Man kan likna det vid ett sånt där Stalinmöte, anklagelserna liknade dom som brukar framföras i öststaterna. Det var inte många röster som skiljde åt men dom flesta stack från mötet. Dom upplevde obehag och ville inte ta ställning.

Jag slogs för rent principiella saker, inte för att rädda mitt eget skinn. Egentligen var det rätt skönt att bli kvitt uppdraget för jag såg att det inte fanns möjligheter att göra något. Fackföreningsrepresentanterna var så uppskärade och rädda att förlora dom poster dom hade uppnått.

— Din kritik av vpk-arnas agerande i samband med strejken är mycket hård. I dag är du själv medlem i det partiet. Hur kommer det sig?

— Hela den klicken som var ledande här i Malmberget har nu gått till apk. Så länge dom var kvar hade jag ingen tanke på att gå med. Men jag är fortfarande kritisk. Vpk har t ex aldrig dragit några lärdomar av vår konflikt. Vpk:s önskan är att bli ett av dom ”demokratiska partierna”, då ännu mer än nu. Och jag tycker fortfarande att det är fel att ett litet parti går ut och talar i hela klassens namn.

— Är du fortfarande jävligt optimistisk, Harry Isaksson?

— Ja, vi har kommit in i ett nytt läge och polariseringen mellan samhällsklasserna är klarare. Att vpk inte har bidragit till det är inte mitt fel. På sätt och vis är det bättre att högern sitter vid makten än sossarna. Nu vet i alla fall arbetarklassen vem dom ska skälla på. Hade Palme suttit i regeringen i dag hade dom hurrat för åtstramningen.

Jag har hört talas om radikala socialdemokrater men ännu har jag aldrig mött någon. Skrapar du på ytan hittar du en velpetter som varken vet hit eller dit. Det är en myt att samhällsförändringar kan ske i samförstånd. Dom vill att vi ska lura kapitalisterna att bli socialister. Det sista är att vi ska köpa dom så att vi inte behöver göra revolution.

Vi trodde att strejken var ett förlegat verktyg. I vårt konformistiska samhälle, där allt ska vara lika, är strejkerna ett friskhetstecken. Ett friskhetstecken i ett sjukt samhälle.

Elof Luspa

Elof Luspa är född den 26 juni 1918 på ett kronohemman i Poutikasvaara. Han arbetade som skogsarbetare och bonde efter de sex åren i folkskolan. Vid krigsutbrottet började han vid gruvan i Kiruna men 1945 slutade han och öppnade taxi- och affärsrörelse i sin hemby. Efter åtta år som ”egen” kom han tillbaka till LKAB där han stannade till 1976 då han förtidspensionerades. I gruvan har Luspa arbetat som handlastare och gruvbyggare. 1950 gick han ur SAP, främst på grund av socialdemokraternas jordbrukspolitik och är numera partilös. 1966 valdes han till ordförande i Gruvs avdelning 12 men avsåg sig sitt uppdrag ett halvår

före strejken. I den centrala strejkkommittén valdes Luspa till vice ordförande. Han är gift med Maja och är far till två barn.

”Kirunastrejken var ingen strejk mot arbetsköparna utan mot LO-systemet.”

— Klasskampen är ganska viktig för oss gruvarbetare, oavsett partitillhörighet. Man säger att vår strejk var spontan, och så var det ju. Men vi hade under årtionden diskuterat och sagt att den enda möjligheten var att strejka. Det är ett vapen som vi håller heligt.

Staten tog hand om LKAB 1957 och redan då säg varenda gruvarbetare att det här kommer inte att gå. För när disponenterna började springa med överdragskläder, när förmännen vaktade pojkar och slog i spik i skulderbladshöjd för att vi inte skulle kunna vila oss, då går det åt helvete, som vi säger på gruvarbetarspråk. Vi äldre säg genast att det här måste sluta med katastrof. Ingenting annat var möjligt.

Det var under 60-talet som rationaliseringarna började i stor skala inom LKAB. Givetvis hände det i alla företag, privata som statliga, men det var dom statliga som var värst. Vi fick in MTM-metoderna i gruvhanteringen. LO-metoderna, som jag brukar kalla dom.

I samband med MTM-metoderna fick vi också arbetsvärderingsmetoder. Enligt den modellen skulle vi få mycket rättvisare löner. Facket och LKAB skrev under uppgörelsen men när man praktiskt skulle tillämpa överenskommelsen backade LKAB ur. Dom höll inte sina löften. Dom började tillämpa en beräkningsfaktor i stället för dom tabeller som vi hade arbetat fram.

På novembermötet med facket diskuterade vi öppet att gå ut i strejk om LKAB inte följde uppgörelsen. Vi bestämde ett datum, den 15 december, då vi skulle stoppa hela gruvan om dom inte rättade sig före dess. Den 9 december la Svappavaaraarbetarna ner arbetet så det fanns ingen anledning för oss att vänta till den 15.

Nere i Stockholm, i kanslihuset, var dom vilda. Dom sprang omkring som yra höns och visste inte vad dom skulle göra. Jag betraktar inte Kirunastrejken som en strejk mot arbetsköparna, utan mot LO-systemet. Gruvarbetarna var medvetna om kapitalismen men dom var inte medvetna om vad LO var – och är. Glädjande nog satte gruvstrejken i gång en sten som fortsatte att rulla. Nu strejkar ju folk för den minsta lilla orsak.

När man väl har bestämt sig för att strejka är det viktigt hur man organiserar kampen. Vi hade stormöten och alla dom som satt i facket, dom blev spolade på nolldid. Det är mycket viktigt att man får en bra strejkkommitté för den utgör ofta själva stommen i strejken.

Jag tycker att vår 21-mannakommitté var väldigt bra, ända tills vi tog med dom sex fackföreningsrepresentanterna. Det skulle vi aldrig gjort. Det var dom som malde sönder strejken. Sakta, men ganska säkert.

Det var ett stort misstag att vi inte tog emot erbjudandet från Narvik om sympatistrejk. Det tyder på en politisk omedvetenhet utan like. Men vi kände oss ganska starka i det läget och frågan kom bort utan att egentligen bli diskuterad.

Det dröjde inte så länge förrän man från politiskt håll började vinkla strejken utifrån den s k tredje parten. Dom ojade sig över hur många som svalt och hur skilsmässorna bredde ut sig. Det blev nästan religiösa stämningar. Men så var det inte. Tvärtom. Visst fanns det en del som började vackla lite grann. Men det var i kommittén och inte i gruvarbetarleden. Dom stod pall.

Sossarna spred ett flygblad där dom anklagade kommunisterna för att ligga bakom strejken. Men det var helt fel. Det fanns ingen kommunistisk inspiration till strejken. Inte för fem öre. Strejken gick helt utanför deras led och dom hade ingenting med den att göra. Visst fanns det

riktiga kommunister som hjälpte till men det var ”kommunisterna” bland dom fackliga representanterna som slog sönder strejken, inte socialdemokraterna.

Jag vill gärna berätta en ganska viktig sak som hände i slutskedet, efter det att strejkkommittén röstat för återgång mot majoriteten av gruvarbetarna. Jag, Hultin, Svensson och Stråhlberg bestämde oss för att bilda en ny strejkkommitté nu när den gamla hade svikit. Vi var närmare 3 000 personer i Sporthallen i Kiruna. Resten av den gamla kommittén var på Folkets hus. Ture Rantatalo kom till vårt möte, fast vi inte hade bjudit in honom, och började grina. Hela stämningen svängde. Det var som en begravningsakt. Jag tror inte han försökte bluffa medvetet, för Ture är en mycket fin och sympatisk människa, men han blev stoppad uppifrån. Hans parti ville samarbeta med sossarna. Kanske ville inte Ture det, men han böjde sej. Tures in hopp gjorde att vi inte fick gehör för att bilda en ny kommitté. Jag, och alla dom andra i kommittén visste, att det inte fanns ett enda kilo malm att skeppa ut från Narvik. Men vi böjde oss och började samarbeta igen. Och det gick åt helvete också.

Förhandlingarna på våren – som inte kallades förhandlingar utan samtal – var rena cirkusföreställningen. Vi hade en lunta med krav och LKAB hade en. Men när vi träffades var det inte *vår* lunta som diskuterades utan *LKAB:s*. Vår målsättning var att inte bilda några småkommittéer. Vi ville diskutera förhandlingsdelegation mot förhandlingsdelegation. Dom fackliga representanterna slog sönder vår idé redan från början. Det första lönekommittén gjorde var att pruta våra krav med 8 milj. Sixten Stråhlberg sa till oss att ta portföljerna och fara hem. Vi var så förbannat dumma att vi inte följde hans råd.

Vi fick inte månadslön, bara månadsbetalning. Det innebär att företaget håller inne exempelvis semesterpengarna ett helt år. Hela paketet kostade för LKAB:s del ungefär 15 milj. På månadsbetalningen tjänade dom 11 milj och från SAF fick dom 5 milj. Strejken blev rena vinsten för LKAB!

Det är väl bra att LO får makt, om det hade varit en arbetarorganisation. Men det är den inte. Den är en socialdemokratisk organisation och socialdemokraterna är inte arbetarnas parti. Det styrs inte av arbetare och det har heller inget arbetarprogram. Dom för en klassamarbetspolitik grundad på kapitalismen. Det är inget alternativ för arbetarna. Jag tror att LO och SAP kan bli det farligaste mot demokratin. Vi kan inte lösa dagens problem med dom diskussioner som förs från fackföreningshall. Jag tror att dom som är i opposition, exempelvis dom som deltar i vilda strejker, måste bryta med LO.

När vi bildade Arbetarsolidaritet efter strejken hade vi förhoppningar om att kunna samla dessa oppositionella krafter. Syndikalisterna var inget alternativ tyckte vi. Vi uppfattade dom som en ren förhandlingsorganisation. Vi ville bygga en politisk organisation där det viktigaste var den självständiga arbetarkampen och kritiken av parlamentarismen. Jag tror att tiden är mogen att åter börja titta på våra tankar.

Strejken var inget misslyckande. Det var kanske ett nederlag för oss gruvarbetare men det var en stor seger för andra arbetare. Den visade att det enda som hjälper i det svenska systemet är strejkerna. Dom samarbetsstrejker som LO sysslar med är ju inga strejker egentligen. Dom är bara ett stort och invecklat lurendrejeri. 1969 var ett avgörande år för den socialdemokratiska parlamentarismen. Dom skulle upplysa hela Europas arbetarklass om att i Sverige har vi ett absolut vattentätt system där problemen löses i samförstånd, utan strejker. Gruvarbetarna gick i strejk och blåste bort det svenska undret. Nu finns bara dom multinationella bolagen som härjar i lågprisländerna. Och det är inget under.

Det kändes inte så märkvärdigt att gå tillbaka och jobba igen. Vi var både förlorare och vinnare. Men jag var besviken på att det inte blev tillräckligt belyst vilka det var som slog sönder strejken – fackföreningarna och deras sex representanter.

Harry Holmlund

Harry Holmlund är född 1906 i Kiruna. 1922 började han i gruvan där han sysslade med så gott som alla förekommande arbeten. Från slutet av 30-talet och tio år framåt satt Harry med i Gruvs styrelse i Kiruna. Under gruvstrejken blev han vald till ordförande i centrala strejkkommittén. Ett år efter strejken pensionerades han. Han har under många år varit organiserad socialdemokrat men är numera inte medlem i något politiskt parti. Harry har alltid haft ett brinnande friluftss- och sportintresse och i dag tillhör han en grupp amatörforskare i Kiruna.

”Vi hade inte tid att diskutera vem som var radikalast.”

— På hösten 1969 hade facket och LKAB kommit fram till en uppgörelse som innebar att arbetarna måste vara minst 65 år, varav 25 under jord, för att få ett litet pensionstillskott. Det gällde alltså dom som hade jobbat under jord tillräckligt länge, arbetet i gruvverkstäderna räknades inte. Trots att luften dom andades var underjordsluft. Vi kunde inte godta den där uppgörelsen.

I Svappavaara hade dom fått löfte om samma löner som vi hade i Kirunagruvan, men ledningen höll inte sitt ord. I tre års tid hade dom bråkat och för varje år hade dom fått en liten bit. Men dom kom aldrig upp till den utlovade nivån. Det var därför dom satte sig.

Vi satte oss också. Det kom hit en ombudsman och sa att vi skulle gå tillbaka. Han skällde och gormade och bar sig ganska bryskt åt. Jag sa till honom att gå därifrån så att han inte retade upp gubbarna på allvar. Det gjorde han och han tog ingenjören med sig.

Efter det gick jag och ringde till Sporthallens vaktmästare. På middagsrasten hoppade jag upp på ett bord och klappade i händerna. Jag berättade att jag hade bokat hallen redan till samma kväll och garanterat dom 700 kr. Hade vi suttit kvar överksamma hade vi blivit föremål för alla sorters uppvaktningar. Det hade blivit kaos och vi hade åkt dit.

Och folk kom. Hela hallen fylldes. Jag tog plats på podiet och smällde klubban i bordet och förklarade mötet öppnat. Jag föreslog att vi skulle välja en ordförande för mötet och en styrelse som skulle ta ansvar för att dom beslut vi fattade verkligen genomfördes. Dom valde mej till ordförande och så kom vi överens om att välja nio man och tre suppleanter till strejkkommittén. När det var svårt att höra vem som fått flest röster av två kandidater valde jag den som var fackföreningskille. I Malmberget valde dom också nio man men hela nio suppleanter, fast dom var nästan 1 000 man mindre i gruvan. På så sätt höll dom på att ta över majoriteten i hela kommittén. Men vi hade tre man från Svappavaara också ...

Jag hade fått höra att Sara Lidman fanns någonstans i salen så jag bad henne komma upp på podiet. Jag fick puss på kinden och så talade hon om att vi skulle få hela hennes gage från Sveriges Radio. Efter det förbjöd radioledningen henne att göra några fler inslag från vår strejk.

Vår första uppgift som strejkkommitté var att kolla upp lönerna. Både i gruvorna och på andra arbetsplatser runt om i Sverige. Det visade sig att dom arbetare som hade legat 10 procent *under* oss i mitten av 60-talet nu låg 15 procent *över*.

Vi tog kontakt med fackföreningen och begärde att dom skulle inleda omedelbara förhandlingar. På det svarade dom att vi måste gå tillbaka först. Det var vi också beredda att göra, bara vi fick löfte om förhandlingar. Men det fick vi inte. Bolaget var för stolt och märkvärdigt. Som tur var höll vi listan med våra krav hemlig, för under strejkens gång fick vi höja dom ganska avsevärt. Tänk vad billigt dom hade sluppit undan om dom hade sagt ja mellan jul och nyår!

Dagen efter vårt första möte åkte vi ner till Malmberget. Där var dom mycket hårdare. Bl a ville dom att dom som höll på att utbilda sig till basar också skulle strejka. Det sa vi nej till.

Vi krävde också att gruvpumparna inte skulle stoppas. Inget fick förstöras. Det skulle bara komma surt efteråt.

Ju längre strejken varade desto mer politik smög det sig in. Också utifrån. Lars Westman, han som skulle göra en film om strejken, honom litade jag inte på. Jag tyckte att han provocerade oss för att det skulle bli bråk inom kommittén. Jag försökte sabotera hans filmning genom att vända bort ansiktet så fort man riktade kameran mot mej. Också från en del malmbergare kom det angrepp, framför allt från Harry Isaksson och Östen Öhlund. Speciellt utsatta var socialdemokrater och fackligt aktiva, exempelvis Hilding Lindström och Atle Lans. Jag sa till dom att ge fan i det. Vi hade inte tid att diskutera vem som var radikalast.

Dom försökte hoppa på mej också men det hade dom ingenting för för jag hade rent mjöl i påsen. Jag ville bara en sak, dvs att vi fortast möjligt skulle komma till förhandlingsbordet. Jag vet att vissa malmbergare och en del härifrån Kiruna hade hemliga nattsammankomster. Dom spelade in små snuttar av vad jag hade sagt på stormötena för att komma åt mej. Det är klart att man kan rycka ut 15 ord av 100 så att det ser jävligt ut. En del ville väl få bort mej som ordförande men jag sa ifrån att det är dom som har valt mej som ska avgöra sådana frågor, inte hemliga nattmöten.

Så fick vi då hit Kurt Nordgren. Det var en jädra bra kille och han ville mycket mer än han fick göra. Det var många som skällde på honom men han drev VD:n, Lundberg, hårt. Lundberg förresten. Honom träffade jag några gånger. Han frågade mej hur jag trodde att det skulle gå. ”Kom till förhandlingar”, sa jag. ”Det här kan bli farligt. Bolaget förlorar, vi förlorar, hela samhället förlorar. Ni sitter på era direktörs- och ingenjörstolar och får sen fin pension medan vi som gör grovjobbet och sliter fan, vi får ingenting. Är det riktigt?” ”Nja”, sa han. ”Det är en samhällsfråga.” ”Just det”, sa jag. ”Och samhället är vi allihopa. Kom och möt oss vid förhandlingsbordet.”

I slutskedet av strejken började Elof Luspa fara kors och tvärs i landet. Han åkte till Lund och träffade professorer och studenter. Efter dom där resorna gick det inte att känna igen honom. Han började hålla långa tal med näven knuten i luften och sa att vi var ett föredöme för hela Skandinavien arbetarklass, att vi skulle väcka upp folket. Jag tyckte att han spårade ur. Våra uppgifter var att sammanställa lönekraven och få igång förhandlingar så att vi kunde börja jobba igen. Hans ungdomar drömde om att stå på barriaderna medan jag ville att vi skulle kunna tala med varandra och avstå från extrema åtgärder som kunde skada bolaget, ja hela samhället.

Det var bra och nödvändigt att ta in dom fackliga representanterna i strejkkommittén. Det var det enda sättet att komma till tals med LKAB. Det första samtalet vi skulle ha med bolaget spräckte Luspa. Vi hade kommit överens om att Ture Rantatalo skulle tala först men när Lundberg hade hållit sitt öppningsanförande flög Luspa upp och ställde ultimatum. Då knackade Lundberg i bordet och ajournerade mötet.

Nästa gång vi skulle träffas hade vi bestämt samma sak, att Ture skulle inleda. Då var det Harry Isakssons tur. Inte fan har han dumma idéer Harry, att allt ska fördelas lika. Om dom gick att genomföra ändå ... Han hoppade upp och strök sig över skägget och sa: ”Har det inte gått upp i era skallar att det är vi som bestämmer!” Disponent Göransson tog spjärn med både fötter och armar för han var på väg att flyga upp och klippa till Harry. Han var så arg att han skakade. Det var ju en jävla fin början på ett samtal ...

Några ord måste väl också sägas om 12-12 omröstningen. Vi i strejkkommittén satt och räknade rösterna från medlemsomröstningen då Kurt Nordgren tittade på klockan. Om han fick skjuts till flygplatsen skulle han hinna till Stockholm med sista flyget. Jag och Wigerstedt erbjöd oss att hjälpa till och efter en snabb färd kom vi dit i sista minuten. Efter det åkte jag

hem. Då var det en som ringde och sa att det var flera hundra personer utanför Sporthallen. En del stod och agiterade och påstod att vi i strejkkommittén hade sålt oss, att vi inte borde gå tillbaka, att det bara var mygel.

Under tiden Wigerstedt och jag hade varit borta hade kommittén röstat om återgång eller inte. Det blev 12 mot 12 men Rantatalo avgjorde för återgång. Det hade nog inte spelat någon roll om jag hade varit med för jag hade också röstat för återgång. Det var visserligen majoritet för fortsatt strejk i medlemsomröstningen men den var obetydlig. Dessutom var det nästan 1 000 medlemmar som inte hade röstat, bl a därför att många av finnarna hade åkt hem. Vi visste också att en del hade sökt sig söderut för att finna andra jobb. Sen var det ekonomin. När vi sa att vi hade fyra miljoner i strejkkassan hade vi i själva verket inte mer än en och en halv miljon ... Allt detta visste vi i strejkkommittén om och vi ansåg att vi måste se till helheten, dvs hur många som röstade, vad dom som var borta skulle röstat och att dom som förespråkade fortsatt strejk hela tiden minskade i antal ...

När jag kom till Folkparken var hela salen fullpackad. Luspa som hade ordnat mötet öppnade med att förklara att dom hade avsatt dom ur strejkkommittén som röstat för återgång. ”Vem fan har gett er lov till det”, ropade många. Först skulle inte vi få tala men så fick vi i alla fall det. Det var Lans, Lindström, jag och så Rantatalo. När han skulle tala brast det för honom. Han var en av dom som skulle sparkas ur kommittén. Resultatet blev att den gamla strejkkommittén fick förnyat förtroende. När jag föreslog Ture som förhandlingsordförande betonade jag att strejkens följder och våra krav skulle ta många år att klara av. Själv skulle jag ju gå i pension i augusti 1971.

På måndagen började jag jobba igen. Det var en bas som ringde och bad mej komma för under strejken hade det tornat upp sig varor överallt. Vi var väl inte så många som kom ner och det berodde på att dom som var emot återgång försökte hindra oss. Jag hotades med stryk men jag gick ner i alla fall.

Men det var många som vände om. Ända nere vid grindarna var dom och försökte hindra folk från att komma ner i gruvan ...

Det bästa med strejken var att LKAB därefter tvingades bidra till avdelningens förhandlingskostnader. Tidigare hade dom nästan knäckt avdelning 12 genom oupphörliga förhandlingar om lokalavtal.

Också huvudskyddsombuden tvingades dom betala, vilket innebar att ett riktigt skyddsarbete tog form. Bland ungdomen ökade det fackliga intresset enormt. Det var allt detta som vi vann med strejken.

Hadar Sandberg

Hadar Sandberg är född den 21 februari 1918 i Storbacken, Edefors, vid Luleå älv. Som liten flyttade hans föräldrar till Malmberget och det var där Hadar gick folkskolan. Redan i skolåldern började han hjälpa till i skogen. 1936-39 arbetade han i gruvan varefter han gjorde sin militärtjänst. Efter några år som byggnadsarbetare och skogsarbetare kom han 1948 tillbaka till gruvan. Sammanlagt jobbade Hadar 33 år i gruvan, varav tre år ovan jord, innan han 1977 förtidspensionerades p g a yrkesskador. Redan i ungdomen kom Hadar i kontakt med det kommunistiska ungdomsförbundet och 1950 gick han med i skp. I dag är Hadar verksam inom apk. Trots partimedlemskapet har han alltid haft goda kontakter med den socialistiska rörelsens olika grenar. Hadar blev efter strejken invald i Gruvs avdelning 4 och han har också varit aktiv som skyddsombud och skyddsarbetare. Han är gift och har inga barn.

”Strejken blev en väckarklocka för hela Sverige.”

— Vi hade inget människovärde och därutav kom strejken. Du blev inte behandlad som en människa trots att du presterade och gjorde ditt bästa. Ingenjörerna och basarna pratade inte ens med oss. Dom kom bara med order som skulle utföras. Klarade du inte det, blev man analyserad och fick kanske t o m sparken. Dom behandlade oss nästan hur som helst. Men dom tiderna är slut för kapitalisterna nu, att pressa oss på det viset ...

Vi hade ackord som var fruktansvärda och vid torrborrningen drog vi i oss massor av damm. Det var skjutgaser och ventilation saknades på många ställen. När staten tog över gruvan 1957 gick vi och gladde oss och tänkte på hur mycket bättre det skulle bli. Men bara efter ett par år fick vi erfara den verkliga utsugningen. Vi såg att det inte var någon skillnad mellan en privat och statlig kapitalist. Det är samma skit bägge två.

När staten tog över införde dom UMS. Dom köpte in det amerikanska systemet med teser och alltihop bara för att pressa oss till det yttersta. Dom kom med sina block och klockor och började ta tid. 1965 kom det värsta av allt. Dom införde dieseldriften i gruvorna. Det var rent kriminellt. Ja, dom prövade på allt för att få ut så mycket som möjligt.

Missnöjet bara växte. Folk svimmade när dom stod på berghögarna och skrotade i taket. Koloxiden var också mycket farlig. Jag minns en gång när jag låg under en vagn och sköt på i kurvorna. När jag kom ut var det en som skrek att en kompis hade segnat ihop. Jag klättrade upp i stigen och där uppe satt han ihopkrupen. Jag kopplade loss en slang med komprimerad luft och satte under näsan på honom. Samtidigt hämtade dom andra en bår men det var så trångt att det var svårt att få upp den. Killen var redan så styv att vi fick pressa ner honom på båren. Trots att vi tog bort hjälmen strök berget i pannan på honom. På lasarettet sa dom att hade det gått några minuter till hade dom inte kunnat rädda livet på honom. Det är många kamrater som har dött, alldeles för många. Till dom andra skyddsombuden sa jag en gång att man egentligen valt fel yrke. Man skulle ha blivit sol-och-vårare i stället för det finns så gott om gruvarbetaränkor i Malmberget.

Som tur var kom strejken. När jag säger att det var maximal utsugning så menar jag både fysisk och psykisk. Det var inga orimliga krav vi ställde. Inte på något vis. Varken när det gällde miljön eller rent lönemässigt. Det var rent mänskliga rättigheter vi krävde. Men LO-ledningen, riksdagen och hela högen blev skakade. Det höll på att bli generalstrejk.

Den viktigaste miljöfrågan under strejken var att få bort dieseldriften i gruvan. Sen krävde vi också att pensionsåldern skulle sänkas till 60 år. Ingen av dom här frågorna löste vi med strejken men det blev mänskligare förhållanden i gruvan. Vi fick bort ackordet och strejken blev en väckarklocka för hela Sverige när det gällde lagstiftningen kring miljöfrågorna. I dag pågår det en miljökamp på många platser tack vare att vi tog upp dessa frågor under gruvstrejken.

När jag efter strejken tog kamp mot dom höga radonvärdena i gruvan kom jag underfund med att lagstiftningen inte är till för att skydda arbetarna utan för att skydda profiterna. Man kan med andra ord säga att det pågår rena folkmordet på många industrier. Medvetet. Jag kom med i lufthygieniska kommittén men den kommittén var luft i alla bemärkelser ... Allt man tog upp blev luft och inget åtgärdades.

Månadslönen hade stor betydelse för att minska olycksfallen. Ändå är statistiken lite falsk. Man kan inte bara räkna krossade ben och armar. Varenda en som jobbar i gruvan blir skadad. Förr eller senare blir han sjuk. Många dör eller förtidspensioneras. Det finns aldrig med i olycksfallsstatistiken. Ska vi komma tillrätta med problemen måste dieseldriften bort.

En av mina arbetskamrater låg på lasarettet. Han måste ha syrgas för att överleva. Hans närmaste anhöriga sökte genom Riksförsäkringsverket ersättning i form av livränta. Efter två års tvister fick han 8 000 kr. Hälften tog dom i skatt och hyresbidraget drog dom in. Det blev ingenting kvar. Nu är han död.

När det gäller miljön har facket här i Malmberget skött sig bra. Däremot har förbundet legat väldigt lågt. Jag anser att det måste bli slut på att gå hand i hand med arbetsköparna och det måste bli slut på alla uppgörelser ovanför huvudet på arbetarna. På Gruvindustriarbetareförbundets kongress fick jag sämre gehör för arbetsmiljöfrågorna än när jag tog upp samma frågor med förvaltningen här i Malmberget. Här var vi exempelvis genomfört en överenskommelse om radonnormerna som är trefalt bättre än vad Strålskyddsinstitutets regler säger.

Vi har vunnit många stora framgångar här i Malmberget, inte minst tack vare strejken. Men det hjälper inte. Dieseldriften måste bort!

Jag är inte pessimist vad det gäller malmfältens framtid. Järnmalm måste dom ha i alla tider. Men det har öppnats många nya gruvor runt om i världen och kapitalisterna köper där det är billigast och där dom billigaste slavarna finns. Boksluten visar att det måste vara något galet. Trots att arbetarna presterar mer och mer är inkomsterna för små för att täcka utgifterna. Man behöver inte vara ekonom för att förstå att det är åt helvete. Man behöver bara ha vanlig folkskola för att begripa det. Och man behöver inte ens ha gått i alla klasser.

Hur dåligt det än går får man dock inte tumma på arbetsmiljön. En arbetares liv är aldrig värt att offras.

Städerskestrejkerne 1974-75

Upp till kamp!

Melodi: Internationalen

Upp kvinnor ni som skurar, städar
 oss trälomsbojor lagts uppå
 Nu vågar vi oss börja strejka
 för att bättre löner få.
 Störta kvinnolönen uti gruset
 från dylikt trams vi vill bli fri
 Från intet stiga vi mot ljuset
 för lönekraven strejka vi ...

Upp till kamp emot ASAB
 lönestriden det är
 ty enighet för kraven
 åt alla lycka bär
 Upp till kamp emot ASAB
 lönestrider det är
 Enighet för kraven åt alla lycka bär

Ur Kvinnobulletinen nr 1 1975

Strejkkfakta

Inledning och bakgrund

Knappt fem år efter den stora gruvstrejken gick städerskor på flera olika platser i landet ut i strejk. Det började i Borlänge den 19 november 1974 och spred sig snabbt till Kiruna, Svappavaara, Malmberget, Skövde, Arlanda och Umeå.

De sammanlagt ca 350 städerskorna hade många saker gemensamt. De var kvinnor, de var lågavlönade och de arbetade alla åt samma arbetsgivare – ASAB. Drygt sex månader senare, den 21 maj 1975, satte arbetsdomstolen punkt för en av de viktigaste strejkerna under 1970-talet genom att godkänna avskedandena av sju städerskor i Skövde.

Städyrket har under alla tider haft dålig status. Det är ett typiskt kvinnoyrke och med detta följer låga löner. Trots att städning ofta betraktas som "fruntimmersgöra" är det ett mycket tungt och slitsamt yrke. Förslitningsskador i armar, axlar och rygg är mycket vanliga och de starka rengöringsmedlen orsakar många gånger eksem och andra hudsjukdomar. Dåligt utbyggd barnomsorg utnyttjas hänsynslöst och obekväma arbetstider är snarare regel än undantag. Andelen invandrare är betydligt högre än inom andra branscher. Majoriteten av kvinnorna arbetar deltid och många får på så sätt inte del av de sociala förmånerna, såsom sjukförsäkring, permitteringslön och grupplivförsäkring. Den oerhörda mängden av små städentreprenörbolag försvårar ytterligare kvinnornas möjligheter att gemensamt angripa problemen.

Städerskestrejkerne 1974-75 kommer inte i första hand att gå till den svenska arbetarrörelsens historia som exempel på framgångsrika strejker – om man enbart ser till i vilken grad kraven tillgodosågs. Nej, städerskestrejkerne kommer framför allt att kommas ihåg som en segsliten kamp för människovärde av en av samhällets mest utsatta och exploaterade grupper. Vidare kommer strejkerna att sprida ljus kring de arbetsrättslagar – främst arbetarskyddslagen och lagen om anställningsskydd, den s k trygghetslagen – som socialdemokratin och LO varit med om att stifta.

ASAB, Allmänna Svenska Städtjänst AB, var den gemensamma arbetsgivaren på alla de platser där strejker bröt ut. Företaget kom till Sverige 1946 och expanderade kraftigt under 1960- och början av 1970-talet. ASAB ägdes gemensamt av det multinationella danska bolaget ISS, International Service System, och det Wallenbergdominerade Electrolux. I dag är ASAB ett helägt dotterföretag till Electrolux. Mellan 1972 och 1975 fördubblade bolaget sin omsättning till ca 240 milj. Vinstutvecklingen var mycket god och 1974 var denna nästan dubbelt så stor som genomsnittet för de 200 största svenska företagen. 1973 var den genomsnittliga arbetarlönen hos ASAB 18 822 kr. Samma år hade Hans Werthén, styrelseledamot i ASAB och VD i Electrolux, en årslön på 680 410 kr.

Vid tiden för strejkerna hade ASAB inte mindre än 40 procent av marknaden för entreprenadstädningen och närmare 8 000 anställda. Med entreprenadstädning menar man att företag köper städning av exempelvis ASAB, som skall stå för arbetsgivaransvaret. Vad detta ansvar var värt fick städerskorna känna på in på bara skinnet.

Städbolagens frammarsch baserades på att man åtog sig utökade städområden, sänkte städfrekvensen samt försämrade kvalitén på arbetet. De som kom i kläm var de som skulle utnyttja lokalerna ifråga men de som drabbades hårdast var naturligtvis städerskorna själva. I anbudsgivningarna förklarade ASAB sina ”låga” priser med att man hade en modern maskinpark. Städerskorna upptäckte snart att de enda maskinerna som fanns tillgängliga var de själva.

Den direkt utlösande faktorn, bl a vid strejken i Borlänge, var att ASAB efter förhandlingar med Fastighetsanställdas Förbund, som organiserade 16 000 av de ca 150 000 städerskor som arbetade vid denna tid – kommit överens om att övergå från betingslön till fast timlön. Med betingslön menas att man får ett visst antal kronor och ören för ett visst fastställt städområde. Utför man arbetet snabbare än vad som fastställts ökas timlönen och tar det längre tid än beräknat minskas lönen i motsvarande grad.

I samband med dessa förhandlingar på det lokala planet försökte ASAB med alla medel korta ner arbetstiden. Detta drev upp arbetstakten och naturligtvis försämrades kvalitén på städningen. I Skövde, exempelvis, skar bolaget ner arbetstiden från åtta timmar till sex och en halv samtidigt som man ökade antalet rum som skulle städas från 11 till 21. Trots att avtalet innebar en formell höjning av timlönen fick städerskorna på detta vis en reell lönesänkning.

Med tidur och städledare som sprang omkring med block och penna och antecknade allt de såg försökte ASAB övertyga städerskorna att ”den nya tiden” nu var i antågande. Den fysiska och psykiska pressen blev till slut för stor. De ”osynliga städkärringarna” tog ett rejält grepp om den vita svanens hals – ASAB:s företagssymbol – och de släppte inte taget förrän arbetsdomstolen ett halvår senare tvingade dem att ge upp. Än i dag kan man se de röda stryppmärkena på den graciösa halsen ...

På det ekonomiska planet blev strejkerna inte den framgång som man hade räknat med. Dessutom lyckades man inte förhindra att ASAB och SAF fick igenom de flesta av sina avskedanden. Däremot betydde strejkerna mycket för arbetarkvinnornas mod och självkänsla. Medvetenheten om det egna värdet som människa och yrkesarbetare väcktes och solidariteten mellan städerskorna stärktes.

Förenklat kan man säga att strejkerna i Borlänge och malmfälten, med stålverksarbetare respektive gruvarbetare i ryggen, fick en positiv utgång i städerskornas ögon. I Skövde däremot hade de fåtaliga kvinnorna ingen stark arbetargrupp bakom sig och det var där fackförbundet och ASAB satte in sin stöt. Ordspråket ”En kedja är inte starkare än dess svagaste länk” fick här en kuslig sanningssägande innebörd.

Strejkförlopp

Borlänge

Tisdagen den 19 november 1974 började en strejk i Borlänge bland de ASAB-anställda städerskorna. En lavin satte sig i rörelse men det berodde inte på töväder. Snarare stundade bistrare tider ...

Avgörandet kom att stå kring situationen på Domnarvets Jernverk med sina 5 500 anställda där de flesta av ASAB-städerskorna arbetade. Den utlösande faktorn till strejken var att ASAB beslutat sig för att gå över från betingstid till timlön. I samband med denna omläggning krävde man att arbetstiden skulle minskas. Detta vägrade städerskorna att gå med på. Protestlistor cirkulerade och strax innan strejken bröt ut fick de som inte ville ställa upp stryka sina namn. Endast fem, sex stycken av de 70 som skrivit på backade ur.

Att konflikten fick ett relativt snabbt slut – efter en vecka återgick kvinnorna till arbetet – berodde på två orsaker.

För det första kom järnverkets ledning i ett mycket allvarligt läge. Toaletter grodde igen och skiten samlades i högar överallt på bruket. Om ”sanitär olägenhet” kunde konstateras av huvudskyddsombud eller hälsovårdsnämnd skulle hela verksamheten hotas. De försök som gjordes från ledningens sida, att få järnverksarbetarna att städa, misslyckades. I stället samlade arbetarna in pengar till städerskornas strejkkassa.

För det andra var man inom ASAB rädd att Borlängestäderskornas exempel skulle smitta av sig. Den näst sista strejkdagen gick ASAB-städerskor i Malmberget ut i sympatistrejck. Ett snabbt slut var en absolut förutsättning för att konflikten inte skulle sprida sig ytterligare. Genom att järnverkets ledning gick med på att betala ASAB mer för städningen öppnade sig en möjlighet att få slut på strejken.

Samma dag som städerskorna i Malmberget började sin sympatistrejck, måndagen den 25 november, lade ASAB fram ett bud som innebar att städerskorna själva skulle få avgöra hur lång tid arbetet tog samt att lönen skulle höjas från 9,37 kr till 15,30 kr i timmen. Som villkor satte ASAB upp omedelbar återgång till arbetet. Städerskorna godtog budet och dagen efter avblåste man sina stridsåtgärder.

Malmfälten

Sympatistrejken i Malmberget spred sig under dagen till Kiruna och Svappavaara. På kvällen var 135 städerskor indragna i konflikten. De flesta arbetade åt ASAB vid LKAB:s olika anläggningar.

Strejken startade i sympati med Borlängestäderskorna men mycket snabbt visade det sig att man hade egna krav. Dessa var fem kronor mer i timmen samt garantier mot rättsligt efterspel i arbetsdomstolen. I motsats till Borlänge önskade man behålla betingssystemet.

Eftersom det lokala facket motarbetade strejken – man manade till återgång och påstod att kravet på fem kronor mer i timmen var orealistiskt – bildade städerskorna i Kiruna och Malmberget egna strejk- och förhandlingskommittéer. ASAB vägrade förhandla med motiveringen att städerskorna inte gick tillbaka till arbetet. Återgång var också villkoret för att arbetsdomstolen inte skulle kopplas in.

Samma orsaker som bidrog till den snabba lösningen i Borlänge, samma orsaker återfanns i malmfälten, dvs hot om driftsinskränkningar och den växande arbetarsolidariteten. Bl a öppnade gruvarbetarna sin Stridsfond. Trots likheterna blev kampen i malmfälten både bittrare och mer utdragen.

Efter ett par veckors strejk började manskapsbodarna, matsalar och andra gemensamma utrymmen bli så smutsiga att det fanns risk för infektioner. Skiten hotade helt enkelt driften i gruvorna. Så fick exempelvis 100-tals verkstadsarbetare i Kiruna sin arbetstid förkortad på grund av stängda toaletter.

Onsdagen den 11 december tog städerskestrejken i malmfälten en ny och dramatisk vändning. Gruvarbetarna drogs med in i konflikten. Med stöd av 30 skyddsombud försökte huvudskyddsombudet, Elof Luspa, stänga manskapshuset i Svappavaara. Strax innan Luspa skulle sätta upp plakaten kom yrkesinspektionen och LKAB-ledningen på "oväntat" besök. Yrkesinspektören förbjöd uppsättandet av plakaten och LKAB-ledningen påstod att Luspa "saknade omdömesförmåga". De övriga gruvarbetarna anklagade honom för att vara slarviga och smutsa ner omkring sig. Luspa hävdade riktigheten i sitt beslut genom att bli hänvisad till hälsovårdsnämnden som konstaterat att "risk för smitta" förelåg. När Luspa tilldelades en "erinran" svarade han och de övriga skyddsombuden med att avgå från sina poster. I protest mot företagets agerande mot Luspa satte sig 50 män i truckverkstaden. Före dagens slut hade allt arbete i gruvan avstannat.

Samma dag inledde 13 städerskor vid Billingeus i Skövde en sympatiststrejk med sina kollegor i malmfälten.

Nu blev det liv i luckan! LKAB slingrade sig och tvingades till slut att ta tillbaka sina anklagelser. Arbetarna godtog ursäkten och återgick till arbetet samtidigt som skyddsombuden med Luspa i spetsen satte på sig sina brickor igen. I samma vecka beordrades LKAB enligt arbetarskyddslagen att se till att det blev städat. I detta läge gjorde Gruvs avdelning i Svappavaara en kovändning. Styrelsen godkände strejkbryteri, vilket nu kom att kallas "skyddsstädning". Denna åtgärd, som är tänkt att *skydda* arbetarna, gjordes om till en bumerang mot städerskorna. Arbetarskyddslagen säger nämligen att arbetsgivare som ej hör samma yrkesinspektionens anvisningar mot strafföreläggande kan tvingas till det. På så vis blev LKAB, med ASAB:s hjälp "nödtvunget" att tillgripa strejkbryteri. Några gruvarbetare fick man av naturliga skäl inte att ställa upp utan ASAB tvingades att flyga upp strejkbrytare från Luleå.

Ett par dagar senare började "skyddsstädningen". Först i Svappavaara, senare också i Kiruna. Städerskorna gick strejkvakt dygnet runt men kunde inte hindra att manskapshuset i Svappavaara öppnades igen. På så sätt föll ett av deras starkaste kort bort.

I och med att städerskorna inte lyckades stoppa strejkbrytarna mattades massmedias intresse för konflikten. Arbetarna vidhöll sitt krav på garantier innan återgång kunde bli aktuell. Onsdagen den 18 november kom ASAB med ett bud som innebar övergång från beting till timavlönning. 16,50 kr i timmen var man beredd att betala för finstädning medan man lade på ytterligare en krona för städning under jord. Genom att ASAB och LKAB tog upp separata förhandlingar med Kiruna/Svappavaara och lämnade de mer militanta kvinnorna i Malmberget utanför, kunde man splittra strejkfronten. Efter två dagars betänketid godtog kvinnorna i Kiruna/Svappavaara uppgörelsen och därefter hade städerskorna i Malmberget bara att följa efter. Fredagen den 20 december var den knappt en månad långa strejken i malmfälten över.

I de förhandlingar som följde utökades kraven till att också gälla återanställning av de avskedade Skövdestäderskorna. På ett stormöte i Malmberget, söndagen den 12 januari 1975, beslutade mötesdeltagarna att gå ut i sympatiststrejk två dagar senare om inte Skövdestäderskorna återanställdes till dess. Genom att Fastighetsanställdas Förbund och ASAB lovade att snarast ta upp frågan om de avskedade städerskorna i Skövde gick luften ur aktionen och någon allmän strejk genomfördes aldrig i malmfälten. Endast tre städerskor från

Malmberget genomförde den planerade sympatistrejken. De satte sig den 3 februari och återupptog inte arbetet förrän onsdagen den 21 maj då dom föll i Skövdemålet.

Malmfälsstäderskornas krav om garantier mot inställelse till arbetsdomstolen struntade ASAB i. Onsdagen den 19 mars 1975 meddelade arbetsdomstolen sitt domslut.

Malmfälsstäderskorna dömdes till 200 kr var i skadestånd samt skyldighet att betala rättegångskostnaderna.

Skövde

I november 1973 övertog ASAB städningen av hotell- och semesteranläggningen Billingeus i Skövde. I förhandlingarna med hotelledningen hävdade ASAB att övergången skulle spara närmare 100 000 kr. Vem som skulle få betala de minskade utgifterna kom städerskorna snart underfund med ...

Arbetsstyrkan halverades i det närmaste, arbetstakten drevs upp, arbetstiderna försämrades och de kvinnor som protesterade mot förhållandena trakasserades på alla tänkbara sätt.

Till försvar bildade städerskorna en fackklubb där Raghild Andersson valdes till ordförande och Britt-Marie Johansson till sekreterare. Under närmare ett år förhandlade man med ASAB utan nämnvärda resultat. Kravet på fast timlön på 16 kr och garanterad full arbetstid nonchalerade bolagsledningen fullständigt. Att man valde just 16 kr i timmen berodde bl a på att ASAB hävdade att städerskorna tjänade denna summa.

ASAB lade ett bud på 14,10 kr i timmen och detta tillsammans med sympati för malmfälsstäderskorna, gjorde att strejken bröt ut. I samband med strejktubrottet upplöste man fackklubben, vilken annars hade kunnat dömas till dryga böter. Detta inträffade onsdagen den 11 december 1974. ASAB svarade med att muntligt avskeda alla redan den första strejkdagen. Dagen därpå fick Raghild och Britt-Marie skriftligt avsked med motiveringen att de agerat ”strejkledare”. Avskedandena gjordes utan att vare sig meddela Fastighetsanställdas Förbund eller de berörda städerskorna. Detta var, och är, ett klart brott mot reglerna om avsked i lagen om anställningsskydd. Redan den fjärde strejkdagen anmäldes de övriga städerskorna till arbetsdomstolen för ”deltagande i olovlig strejk”.

Utöver avskedandena försökte ASAB ta udden av strejken genom att sätta in strejkbrytare. Städinspektörer – arbetsledare – och deras släktingar sattes in på detta långt ifrån hedervärda arbete. Städskornas motdrag blev att försöka blockera städsåp och linneförråd men de blev snabbt utslängda på gatan. Efter en kort tid satte ASAB också in beväpnade vakter för att förhindra att städerskorna tog sig in på sin egen arbetsplats.

Genom att uppmana eventuella gäster att vägra ta in på hotellet hoppades man att strejken ändå skulle få effekt. Bland de som vägrade hörsamma städerskornas vädjan var bl a det socialdemokratiska statsrådet Anna- Greta Leijon, dåvarande chef för Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor, samt landshövdingen Karl Frithiofsson. Han tog dock inte den vanliga vägen utan föredrog att smita in bakvägen ...

Torsdagen den 19 december beordrade arbetsdomstolen städerskorna att återgå till arbetet. Kvinnorna vägrade så länge inte alla var välkomna tillbaka. Några dagar före årsskiftet fick städerskorna skriftliga meddelanden från ASAB att de alla var avskedade.

Fastighetsanställdas Förbund godkände avskedandena och förklarade att man inget kunde göra eftersom städerskorna vägrat att återgå. Förbundsordföranden, Roland Larsson, förklarade rakryggat: ”Det enda jag kan uppmana städerskorna till är att dom ställer sig till arbetsmarknadens förfogande.”

Nu var läget problematiskt. De 13 städerskorna hade inte lyckats stoppa städningen av hotellet och nu hade fackförbundet, också officiellt, tagit handen ifrån dem. Kvar återstod solidariteten

hos andra städerskor samt den allmänna opinionen. Trots att massmedia vid denna tidpunkt minskat ner på rapporteringen, utvecklades solidaritetsarbetet över hela landet. Hundratalstals stödkommittéer bildades som sammanlagt samlade in mer än 200 000 kr. Den uteblivna solidaritetsstrejken i malmfälten i mitten av januari verkade dock mycket demoraliserande bland de strejkande i Skövde. Solidariteten skulle visa sig komma från andra håll. Själva bidrog man med en anmälan till arbetsdomstolen mot ASAB:s sätt att avskeda de två ”strejkledarna”.

Torsdagen den 16 januari inledde ASAB-städerskorna på Arlanda flygplats en sympatistrejk med sina kollegor i Skövde. Fyra dagar senare var strejken över efter det att ASAB gått med på förhandlingar om avskedandena i

Skövde samt lovat att några rättsliga efterräkningar inte var att vänta.

Samma dag som Arlandastrejken avblåstes satte sig ett åttiotal ASAB-anställda städerskor i Umeå. Även här ryckte fackförbundet och ASAB ut och lovade förhandlingar om situationen i Skövde.

Med motiveringen att det skulle utredas om städerskorna begått några lagbrott startades förhör med de strejkande i Skövde. I fyra dagar och fyra nätter utsattes städerskorna, och då framför allt Raghild och Britt-Marie, för ett mycket obehagligt korsförhör. Den psykiska pressen blev nästan outhärdlig för kvinnorna som befann sig mitt i korselden mellan fackets och SAF:s jurister. Roland Larsson förklarade dock att ”det här har varit en utredning på traditionellt, fackligt sätt”.

Förhöret förändrade inte positionerna mellan parterna. SAF/ASAB vidhöll sitt ”erbjudande” om återanställning av alla utom de två ”strejkledarna”. En enda städerska nappade på kroken och återgick. Hon belönades genast med en löneförhöjning på en krona utöver bolagets senaste bud samt en plats i styrelsen för den nya ”gula” fackklubben.

ASAB:s önskan om att arbetsdomstolen nu skulle ta över infriades. Onsdagen den 6 februari skulle målet ha tagits upp i domstolen. Så skedde inte. Eftersom domen skulle få prejudicerande verkan och läget på arbetsmarknaden var ytterst spänt – bl a hade ju nya strejker brutit ut i Umeå och på Arlanda – begärde både SAF och Fastighetsanställdas Förbund att målet skulle skjutas upp på obestämd framtid.

Den första veckan i april tog arbetsdomstolen upp fallet på nytt. Städerskorna anklagades för deltagande i ”olovlig strejk” och Raghild och Britt-Marie utpekades som ”strejkledare”. Anklagelsepunkterna var på många sätt rent absurda. Raghild, exempelvis, påstods ha varit överdrivet fackligt aktiv och svurit (!) på arbetsplatsen.

En och en halv månad senare, onsdagen den 21 maj, föll dom i målet. Raghild Andersson och Britt-Marie Johansson friades och arbetsdomstolen dömde ASAB att betala innehållen lön samt skadestånd. SAF/ASAB lyckades inte bevisa att de två fungerat som ”strejkledare” eftersom de i demokratisk anda hade blivit valda att föra sina kamraters talan. Hänsyn togs också till de omständigheter som utlöste strejken, dvs dåliga arbetsförhållanden och ASAB:s försök att kväsa den nystartade fackklubben. Vidare hade strejken varat endast en dag då kvinnorna avskedades och inte ens SAF:s representanter kunde påstå att detta var att betrakta som allvarligt.

För de övriga sju städerskorna gick det sämre. Mycket sämre. Avskedandena stod fast och att de strejkat i solidaritet med de *olagligt* avskedade kamraterna hjälpte föga. Facket hade redan på ett tidigt stadium (27.12 1974) accepterat arbetsgivarnas åtgärd och i rättegången vägrade man att bistå sina medlemmar. Arbetsdomstolen fann att städerskorna brutit mot avtalet samt vägrat att återgå på uppmaning från ASAB och AD. Vidare menade rätten att strejken varat

”avsevärd tid”, vilket var liktydligt med 17 dagar (11.12-27.12). För första gången prövade domstolen innehålllet i lagen om anställningsskydd. Domslutet blev en framgång för SAF som nu kunde hävda sin rätt till avsked med hjälp av en lag. Tidigare kunde avsked endast ske med hänvisning till avtal.

Efterspel och resultat

Som nämndes i inledningen kommer städerskestrejkerne 1974-75 i första hand att kommas ihåg som det första exemplet där 70-talets nya arbetsmarknadslagar kom att

prövas. Domarna blev inledningen till den skärpning mot vilda strejker som det etablerade samhället satte in och som andra arbetargrupper därefter fått känna på.

Strejkerna kom naturligtvis också att betyda mycket för medvetenheten och självkänslan bland städerskorna och andra lågavlönade kvinnor.

Fackets agerande i samband med strejkerna är också värt att notera. Trots att städerskorna på samtliga orter vänt sig till och arbetat inom fackförbundet, gjorde ledningen på lokal, regional och nationell nivå allt för att stävja och motarbeta kvinnornas kamp. I samband med strejkerna avslöjades också att ASAB betalade en ombudsman i Stockholm vars uppgift var att starta fackklubbar på de arbetsställen där ASAB fanns representerat!

Mest nöjda var antagligen städerskorna i Borlänge. Strejken blev kortvarig, de hade ett omfattande stöd av sina manliga arbetskamrater på järnverket och ASAB tvingades att tillgodose deras lönekrav.

Bland malmfältsstäderskorna var kvinnorna i Malmberget de som var mest missnöjda med uppgörelsen. Det var också från denna ort de tre städerskor kom som fullföljde den beslutade sympatiststrejken ända fram till dom föll i Skövdemålet. Avtalet i malmfälten gav visserligen städerskorna mer betalt men samtidigt utökades städrområdena. Man lyckades inte heller stoppa ASAB:s anmälan till arbetsdomstolen och böter och rättegångskostnader blev dryga.

Det största nederlaget gjorde städerskorna i Skövde även om återanställningen av de utpekade ”strejkledarna” kan ses som en seger. Efter domslutet gjorde ASAB en flott – men tom – gest åt de avskedade. Man lovade att de skulle få komma tillbaka. Raghild och Britt-Marie var de tvingade att återanställa på samma arbetsplats – Billingeus – medan de övriga erbjöds andra anställningar. Det var betydligt sämre jobb än de haft tidigare och arbetstiderna var helt omöjliga. Ingen av städerskorna accepterade ”erbjudandet”.

Som tack för hjälpen fick de som agerat strejkbrytare, och tagit städerskornas arbeten, löneförhöjning. ASAB höjde lönen med inte mindre än 1,80 kr utöver vad Raghild och hennes kamrater hade krävt ...

Litteraturtips

Giese, Suzanna (red), *Sida vid sida – kvinnokamp på fabrik och kontor*. Rabén & Sjögren 1979

Graham, Jessika & Johansson, Klas, *Vi är ju ändå bara städerskor*. Barrikaden 1976

Kvinnobulletinen nr 1/75, 2/75

Ord & Bild nr 4/75

Städerskor i kamp mot kapitalet. Broschyr. Årjäng 1975

Vi människor nr 1/75, 3/75, 1/79

Ines Arnesson

Ines Arnesson är född 1943 i Särna där hon också gick i skola. 1960 flyttade hon till Borlänge. Under en tid skötte Ines familjens chinchillafarm men rörelsen gick omkull och Ines började med hemarbete. 1970 började hon städa åt ASAB på Domnarvets Jernverk där hennes make arbetade sedan tidigare. Det dröjde två år innan hon gick med i facket, där hon blev agitationsansvarig. Vid strejken i november 1974 spelade hon, och fackklubbens ordförande Sylvia Andersson, en mycket framträdande roll. 1 januari 1975 valdes Ines till klubbordförande och den posten innehade hon till våren 1980 då hon lämnade alla fackliga uppdrag. Ines Arnesson är gift och har ett barn. Hon är inte ansluten till något politiskt parti.

”Det är ingen annan som ska komma och rycka upp oss. Det måste vi göra själva”.

— Kan du berätta om hur ni hade det före strejken?

— Vi har alltid haft dåliga arbetsförhållanden hos ASAB. Klagade man hotade dom med sparken. Det var rena 1800-talsmetoderna. Vi hade beting men dom räknade med att vi skulle klara av städningen på ungefär halva tiden. Resten av tiden var uppbearbetning och den tiden fick vi betalt för. Nu fungerade inte det där utan många av städerskorna fick t o m gå över betingstiden. Det innebar att vi hade en väldigt dålig förtjänst.

Vi tog upp dom här problemen med vår fackförening men vi fick inget gehör för våra synpunkter. Jag minns mitt första fackmöte. Jag stammade så fruktansvärt att det kändes som ett livsverk att våga öppna käften. Vad vår ombudsman sa den gången det glömmer jag aldrig: ”Det var ju förbannat dåligt men då tycker jag att du ska söka dej ett annat jobb.” Det var ett svar så man ville sjunka genom jorden. Det var allt en fin inblick utav facket jag fick på mitt första möte ...

Vi gjorde en kravlista där vi bl a begärde fast timlön på 14 kr för kontorsstädning, lite mer för grovstädning. Vi kontaktade varenda städerska och frågade om dom var beredda att strejka om ASAB inte gick med på våra krav. Vi hade läst om en städerskestrejk i Norge och nu ville vi också ta strid. Skillnaden var bara att strejken i Norge var legal – påbjuden av facket. Men vi begrep inte skillnaden. Vi tänkte att det inte kan ha någon betydelse om det kom från oss eller facket. På sätt och vis var det bra att man var så dum som man var. Vi bara blåste på. Vi såg rakt fram, så och så ska vi göra. Punkt och slut.

Ordföranden i fackklubben, Sylvia Andersson, och jag tog ledigt tre dagar och åkte runt och pratade med städerskorna. En del var svåra att övertala men till slut hade vi fått med oss alla. Då ringde vi upp ASAB och sa att vi ville prata med dom. Dom sa nej till alla våra krav och efter ett tag ringde ombudsmannen för Fastighetsanställdas Förbund i Gävle och undrade vad i helvete vi höll på med.

Den 24 oktober sammankallades ett möte och dit kom ombudsmannen. Han var arg för att Sylvia och jag hade gått ut och hotat med strejk men vi sa att eftersom han inte hade klarat av något var vi tvungna att ta saken i egna händer. Efter mötet slängde han sin dokumentportfölj i golvet så att papperna yrde. Han ville att jag skulle erkänna att vi var ute efter en strejk, men jag vägrade.

Efter ett par veckor blev vi nedkallade till ASAB. Jag stoppade ner en liten bandspelare i handväskan. Efter 45 minuter var bandet slut så då fick jag gå ut på toaletten. ASAB ville sänka betingstiden med flera timmar men vi sa ifrån direkt att det inte gick. Många av städerskorna hade ju inte hunnit med städningen på den gamla, längre, betingstiden. Hur skulle dom då klara av att städa på ännu kortare tid? Hade vi godkänt ett sånt bud skulle vi ha blivit halshuggna.

I det läget hotade ASAB med att gå ut till städerskorna en och en för att få deras underskrifter. Vi sa att vi har blivit utvalda för att förhandla och går ni ut på det viset är det rena lagbrottet. Men dom struntade i oss så vi slängde oss på telefonen och blåringde allt vad vi orkade. Nästa morgon började strejken i porten vid Domnarvet.

— **Den första strejkdagen blev kaotisk. Hur försökte ASAB få er att gå tillbaka?**

— På kvällen före var det en av oss som hade förvarnat Dalademokraten i Falun att det skulle bli strejk. På morgonen ringde dom från porten på Domnarvet till mej och Sylvia och sa att vi fick komma ner genast. Det var en cirkus utan like och sen väl Dalademokraten fått bekräftat att vi strejkade började dom andra tidningarna ringa. Hela dagen gick i kaosets tecken. Vi skrev ett brev till förbundet och avsa oss alla uppdrag.

På kvällen var vi hemma och åt och när vi kom tillbaka var hela ASAB där. Jag gick fram till en av städerskorna men hon svarade mej inte. Jag märkte att hon var sur på oss. Då kom det fram en reporter från Borlänge Tidning och frågade om vi hade ljugit för städerskorna. Han berättade att ASAB hade sagt att dom inte hade presenterat något bud utan att det bara var löst prat. ”Nu är det du som följer med mej hem och lyssnar på ett band som jag har”, sa jag. Jag sa till städerskorna att han skulle följa med mej hem och att det var ASAB som hade ljugit.

Egentligen får man inte spela in så där som vi gjorde men vad som än kunde hända skulle sanningen fram. På bandet hördes det tydligt hur ASAB presenterade sitt bud och hur vi sa nej. Hade vi inte haft den där bandspelaren hade det gått åt pipan. Vi hade blivit lynchade. Nu fortsatte strejken i stället.

— **Ni i klubben hade av sagt er era uppdrag men ännu inte fått bekräftelse från förbundet. Hur utnyttjade ASAB detta förhållande?**

— Vi satt liksom på två stolar och visste inte riktigt hur vi skulle göra. När det hade gått tre dagar beordrade ASAB:s regionschef mej och Sylvia att börja jobba. Vi sa att vi hade fullt upp med att prata med städerskorna, att vi inte hann med någon städning. Han hävdade att det fanns annat folk från förbundet som skulle sköta det och att vi måste börja jobba. Han sa att han skulle ringa på kvällen och anvisa oss var vi skulle städa.

Ingen av oss ville börja städa så vi skickade ner Sylvias karl för att köpa en burk med lut. Sen hade vi tänkt fylla en hink med skållhett vatten och lut och stoppa fingrarna i. På så vis skulle vi få brännblåsor och komma undan jobbet. Prata kan man ju göra med omlindade händer. Jag förberedde mej genom att baka en tårta – man visste inte om man skulle bli alldeles fingerlös. Vi satt hemma och väntade på telefonsamtalet men vi hörde inget så vi slapp bränna upp fingrarna ...

— **Det var inte bara arbetsgivarna som försökte splittra er. Också facket hade ett finger med i spelet.**

— Ja, det kan man säga. På ett av våra strejkmöten hade vi besök av förbundsordföranden Roland Larsson. Han stod och viftade med stadgarna och skrämde upp städerskorna. Han talade om hur mycket böter vi kunde få och att det var risk för att vi inte skulle få behålla jobben. Sen ville dom att vi skulle gå med på att få behålla 85 procent av vår gamla arbetstid. Senare ökade dom på med 10 procent men också det förslaget skulle ha inneburit att många städerskor inte hade klarat av jobbet. Till slut godtog en majoritet av städerskorna det förslaget.

När jag kom hem ställde jag mej att grina i hallen. Man tappade lusten helt och hållet. Karin min, han blev förbannad och började ringa runt till städerskorna. Han sa att dom borde skämmas och hade han varit i deras kläder skulle han inte visa sig på stan. En av dom han ringde till kontaktade ombudsmannen och sa att min man hotat henne till livet. Hon hade

också ringt till polisen och anmält honom. Efter det ringde ombudsmannen upp oss. Jag talade ordagrant om vad min man sagt och jag sa också att jag skulle ställa upp som vittne om det blev någon rättegång. Men det blev ingen rättegång ...

På kvällen hade vi möte. Hon som hade ringt till polisen stod och bölade och upprepade att karln min hade hotat henne till livet. Mitt under mötet blev jag utkallad av reportern från Borlänge Tidning. Han berättade då att dom hade fått ett meddelande på teleprintern som berättade att dom hade börjat strejka i malmfälten. Vad glad man blev! Jag hade sagt i Sveriges Radio att andra städerskor ringt och meddelat oss att dom höll på att sätta igång sympatistrejker för oss. I verkligheten var det ingen som hade ringt men vi tänkte att någonstans måste det väl röra på sig. Att vi kanske skulle få dom att sätta igång.

— **Så ni fortsatte strejken trots att dom flesta hade accepterat budet?**

— Ja, det gjorde vi. När jag meddelade mötet att dom hade satt sig i malmfälten förstod dom flesta att det var fel att godkänna 95 procent. Dom som förut hade suttit tysta och röstat ja öppnade nu munnen och vi bestämde att fortsätta strejken.

I det läget beslutade vi att ringa till ASAB och meddela att strejken skulle fortsätta. Det skulle ske anonymt men i det virrvarr som uppstod råkade vi välja den enda grekiskan som fanns bland oss. Hon bröt hemskt på grekiska och dom kände igen hennes röst direkt. Det var jävligt.

— **Positionerna mellan er och ASAB hårdnade. Hur kom det sig att strejken fick ett så snabbt slut?**

— Redan dagen efter blev vi uppkallade till Domnarvets chef Sture Svensson. Järnverket hade då kommit i ett så besvärligt läge att dom tänkte stänga portarna nästa dag. Sture Svensson gick i god för att vi städerskor skulle få den tid vi behövde. Det var inte Domnarvet vi skulle klämma åt men det var dom som fick lida för alltihop. Vi fick papper på att Domnarvet garanterade den tid vi behövde och då avbläste vi strejken.

— **Hur var kontakterna med Domnarvets arbetare under strejken?**

— Dom stödde oss hela tiden. När skiten växte fick dom order om att städa på en del platser på verket. Men det var ingen som gjorde det.

Det fanns dom som gick till ytterligheter, som hällde cement i en toalettstol och kastade ut sopsäckar på golvet. Sånt förstör mer än det är till nytta. Det räcker gott med den skiten som blir ändå.

— **Ni hade svårigheter med att hålla ihop ibland och er organisation var inte alltid så stark. Tror du att det hade att göra med arbetet och det förhållande att ni uteslutande var kvinnor?**

— Ja, det är ju så att en städerska hon är oftast ensam på sitt städområde, hon blir aldrig kompis med dom andra arbetarna. Du ser dom möjligtvis när du stämplar ut och in. Sen går var och en åt sitt håll. På ett verkstadsgolv tror jag att det är mycket bättre sammanhållning, dom pratar och är inte så anonyma för varandra. Det är mycket svårare att organisera något bland städerskor, att våga lita på varandra.

— **Vad tror du att strejkerna betydde i stort för debatten om arbetarkvinnornas situation?**

— Något som jag tyckte var helt galet var att folk började tycka synd om oss. Inte är det synd om oss och inte hjälper det oss heller. Det är ingen annan som ska komma och rycka upp oss. Det måste vi göra själva.

En fråga som vi driver väldigt hårt nu är att all städning ska ske på dagtid. Jobbar man på mornar och kvällar är det lätt att bli folkskygg. Du är ensam, du är inte med i arbetet och till slut blir du rädd för att umgås med andra. Du blir rädd för att prata. Det är en stor fara och det är svårare att göra sig hörd. Man vågar inte opponera sig när man tycker att något är fel.

— **Ni riktade mycket hård kritik mot facket under och efter strejken. Trots det valde du att bli ännu mer fackligt aktiv. Kan du berätta om tiden som ordförande i klubben och varför du till sist lämnade alla uppdrag.**

— Det var så att Sylvia, klubbordföranden, hade ihop det med en arbetsledare på ASAB. Det gick bara inte så hon avsade sig uppdraget. Det fanns ingen annan, så det var jag som fick ta över.

När jag hade varit ordförande ett tag ville dom att jag skulle börja åka på kurser. Dom fordrade att man skulle ha rena ombudsmannautbildningen. Det tyckte jag var livsfarligt, för vem skulle våga fortsätta om jag lade av? Sen är det så att ju mer utbildning man får, desto räddare blir man. Man drillas att uppföra sig på ett visst sätt.

Lika farligt är det att bli heltidsanställd ordförande. Det är lättare att sitta på ett kontor eller vara ute på kurser och ha rajtan tajtan än att slita med dom vardagliga frågorna. Ibland kan det röra sig om en så enkel sak som att få fram fler skurtrasor.

Jag slet och rev allt vad jag orkade. Det fanns trådar överallt som man ville vara med och rycka i. Man ville hänga med och opponera sig. Allt det här gjorde att dom där hemma fick sitta emellan. Ibland visste inte karin min om jag var i Borlänge eller i Stockholm. Då fick jag en tankeställare och tyckte att det hade gått lite för långt.

Det fanns dom som nickade och höll med mej men jag visste att dom innerst inne önskade mitt huvud på ett fat.

Man klarade det ganska länge men till sist orkade jag inte. Man måste fråga sig vad man ska göra av sitt liv.

— **Du funderade inte på att gå med i något politiskt parti t ex socialdemokraterna?**

— Aldrig i mitt ruttna liv att jag skulle gå med i SAP. Jag tycker inte att fackföreningarna ska vara uppknutna till något visst parti. Är du med i ett parti blir du till slut blind, du blir inte klarsynt och du känner dej bunden.

Doris Björkman

Doris Björkman är född 1937 i Lillberget, en liten by fem mil utanför Malmberget. Efter sjuårig folkskola arbetade hon som hembiträde och kokerska. 1959 gifte hon sig och var sedan hemmafru fram till 1967 då hon började städa för ASAB. Vid strejktombrottet 1974 arbetade hon med lägenhetsstädning åt LKAB. Sommaren 1980 sa hon upp sig efter en kontrovers med arbetsledningen och arbetade sedan som städerska åt landstinget. I dag städar hon på Tväråns såg utanför Malmberget. Hon är medlem av Malmbergsteatern, en amatörteatergrupp. Hon är även med i Malmbergets miljökommitté. Hon är gift och mamma till tre barn. Hon är partipolitiskt obunden.

”Tror man att någon tittar ner på en ska man inte bli städerska.”

— 1961 tog ASAB över städningen från LKAB. Vi var ungefär 35 anställda och jag höll på med storstädning, skurade bolagets lägenheter. Vi jobbade mest ensamma och hade inte mycket kontakt med varandra. Vi hade beting och väldigt dåligt betalt.

När jag fick höra att ASAB-städerskorna i Borlänge hade börjat strejka ringde jag och en tjej som heter Annki runt till våra arbetskamrater och kallade dom till ett möte. Vi beslutade att vi också skulle strejka. Vi krävde att lönen skulle höjas från 9,79 kr till 14,79 kr och att vi skulle få behålla betingslönen. Dessutom ville vi att städkontrollen, som prickade var och en, skulle bort.

Det första facket sa var att vi inte bara borde sympatistrejka utan också ställa egna krav. Det tyckte jag lät konstigt, eftersom dom motarbetade oss hela tiden, men jag tror att *dom* ville att vi skulle sitta ett par dagar så att dom fick igenom vad dom ville. Det enda dom pratade om var timlön.

ASAB försökte få igång städningen igen genom att skicka folk från Luleå till Kiruna och Svappavaara där dom också strejkade. Att dom aldrig försökte skicka strejkbrytare hit till Malmberget berodde nog på att produktionen i gruvorna inte hotades här. En kväll när vi satt och textade plakat ringde dom från Svappavaara och berättade att strejkbrytare var på väg. Vi for dit mitt i natten, vi var säkert ett tjugotal kvinnor. Vi stod vakt där ända till morgonen och så länge vi var där vågade dom sig inte fram. Så fort vi hade åkt dök dom upp.

En gång ringde den gamla fackklubbsordföranden och frågade om en ur styrelsen fick gå med i strejken. Hon blev så trakasserad hemma. Men hon fick inte vara med. Man visste ju vad dom gick för.

Under hela strejken fick vi hemskt mycket stöd från hela landet. Det kom brev, telegram och pengar. När vi kom till Malmö för att vara med på ett möte möttes vi av ordföranden i Fastighets Malmöavdelning. Han hade blommor till oss. På kvällen, när jag kom till en tjej som jag skulle bo hos, märkte jag att väggarna i lägenheten var nästan kala. Hon hade rivit ner alla sina vänsteraffischer för att inte skrämja mej. Hon tillhörde SKP.

Gruvarbetarna stödde oss genom att vägra städa. Trots att det var skitigt på toaletter och i matsalar. Det fanns en enda toalett som var ren och snygg, men den låg långt bort och dom fick åka buss dit.

I slutskedet åkte vi upp till Kiruna för dom hade beslutat sig för att gå tillbaka. Då hade Luspa just stängt hela manskapshuset och hela produktionen var i fara. Till det där mötet hade Luspa skickat en kurir för att berätta om vad som höll på att hända. Men deras ordförande i strejkkommittén sa att hon inte kunde ta ställning och så rev hon sönder brevet. Det var en gräslig stämning där och jag försökte få med mej ”våra” städerskor hem.

Dagen efter skulle vi i Malmberget rösta om återgång eller ej. Vår strejkkommitté hade skött sig bra hela tiden och alla fem röstade mot återgång. Det var ett gemensamt bud för hela malmfälten som vi skulle ta ställning till. Vårt huvudkrav om att få behålla betingslönen och få påökt med 5 kr mer i timmen fanns inte med. I omröstningen blev det 13-13. Efter mötet hände det något märkligt för då ringde vår ”strejkledare”, Gull-Inger Isaksson, runt till alla städerskor och övertalade dom att återgå. Jag tror att hon hade fått ett telefonsamtal från facket ... Fackets ombudsman som kommit upp från Sundsvall försökte på alla sätt lura städerskorna tillbaka. Bl a lovade han att bjuda dom på en hotellafton om dom återgick. På så sätt knäckte dom strejken och som tack blev vår strejkkedning utsedd till den nya fackklubben som bildades.

Ett par veckor efter det att vår strejk var slut var städerskorna från Skövde uppe hos oss. Vi hade ett möte med dom och då bestämde vi att vi skulle börja strejka igen om dom inte fick tillbaka sina anställningar. Vi gav ASAB en tidsfrist på två dagar. Men det blev ingen ny strejk. Varför vet jag egentligen inte men det var väl facket som ringde runt och sen var det svårt att få ut folk som rätt nyligen gått tillbaka till arbetet.

Till slut blev det bara tre som fortsatte strejken. Det var jag, Rut och Annki. Innan vi beslutade oss ringde vi till Maja Luspa för att fråga vad hon tyckte. Hon sa att vi skulle sjukskriva oss. Men det var inte det svaret vi ville ha så vi ringde upp igen och bad att få tala med Elof. Han tyckte absolut att vi skulle strejka och så blev det. Vi höll ut ända tills domen föll i Skövdemålet den 21 maj. Det konstiga var att ASAB inte avskedade oss, dom instämde oss inte ens till arbetsdomstolen. Kanske ville dom tysta ner det hela.

För den första strejken fick vi 250 kr i böter. Men jag betalade aldrig in dom till ASAB. Dom skrev och undrade om dom fick dra av pengarna på lönen men jag skrev aldrig på något papper. Varför skulle jag betala? Jag tyckte inte att jag hade gjort något fel.

Strejkerna var bra på så vis att våra arbetsförhållanden, löner och miljön kom ut till allmänheten. Men jag vet inte om strejkerna gav oss större yrkesstolthet. Jag har aldrig känt mej mindervärdig bara för att jag är städerska. Jag tror att det mera beror på vilket självförtroende man har över huvud taget. Tror man att någon tittar ner på en ska man inte bli städerska.

Min inställning till facket ändrades inte så mycket. Jag visste hur dom brukar agera. Dom får igenom en del småkrav, sen är dom nöjda.

Felet med många strejker är att dom viker undan. Jag tycker inte man ska gå tillbaka förrän man har fått igenom kraven. Annars är det ju ingen mening med att strejka. Jag ångrar inte strejken men idag skulle jag nog tveka att gå ut i en ren lönestrejk. Det finns så många andra krav en arbetare skulle behöva ställa. Vi skulle kunna ta över hela samhället själva.

Ta t ex ASAB. Varför ska dom tjäna pengar på vårt arbete? Jag förstår inte varför LKAB har anlitat ASAB. När jag jobbade på bandugnverket fick jag och en till ut lite över 3 000. Samtidigt betalade LKAB ut 8 500 kr till ASAB. Dom tjänade alltså över 5 000 kr på vårt arbete. Det är sådana saker vi borde strejka mot.

Britt-Marie Johansson

Britt-Marie Johansson är född i Karlsborg 1955. Hon gick i grundskola i Karlsborg och flyttade sedan till Skövde och gick gymnasiet där. Efter en del ströjobb började hon på Billinge hus som städerska i maj 1974. I den nystartade fackklubben valdes Britt-Marie till sekreterare. I oktober 1974 deltog hon i en vild strejk och blev avskedad tillsammans med ordföranden i klubben. Efter en av de längsta strejkerna i modern tid i Sverige dömdes arbetsgivaren i maj 1975 att återanställa Britt-Marie och hennes avskedade kamrat. De övriga sju som deltagit i strejken återanställdes inte. Britt-Marie vägrade att gå tillbaka och efter några månader som hemsamarit anställdes hon som städerska på Kärnsjukhuset i Skövde. Britt-Marie är ensamstående mamma till ett barn. Hon står Röd Ungdom, skp:s ungdomsförbund nära.

”Vi blev utpekade som brottslingar.”

— Varje förmiddag gick dom runt och kontrollerade städningen. Dom som fick skulden för att det var dåligt städat, det var vi städerskor. Men vi hade ingen möjlighet att göra jobbet ordentligt för det var omöjligt att följa deras städinstruktioner. Det var omänskligt, det gick bara inte.

Många av oss hade bara tremånadersanställning och det använde dom som hot gång på gång. Vi tog upp dom här frågorna med facket men dom sa att det inte var något att göra åt. Dom var inte särskilt starka i vårt fack ...

Så vi startade en egen fackklubb på Billingeus. Vi förhandlade om ledningen och fördelningen av arbetet, vi ville ha nya städinstruktioner och att dom skulle översättas till finska, på ett av annexen där det var rätt mycket råsupande ville vi vara två. Eftersom ASAB-chefen gick ut och sa att hans städerskor tjänade 16 kr i timmen anammade vi det beloppet. Själva tjänade vi 11,78 kr i timmen.

Första strejkdagen åkte vi upp tidigt på morgonen för att prata med städerskorna som jobbade dagtid. När vi kom upp till Billingeus möttes vi av cheferna. Dom hade hunnit före oss. Sen kom vi tillbaka på vår ordinarie arbetstid och satte oss utanför städrummen.

Redan andra dagen låste dom dörrarna till hotellet. Dom släppte bara in och ut gästerna men då vi rusade in allihop kunde dom inte stå emot. Vi fördelade oss på alla städrummen och satt och blockerade dörrarna så att dom inte kunde städa. Det blev ett himla liv och vi blev avskedade på stående fot, Raghild och jag. Vi var inne på hotellet ett par dagar men det dröjde inte så länge förrän dom fick dit städmaterial och strejkbrytare utifrån.

Dom anställde en vakt så vi stod utanför entrén och uppmanade gästerna att inte ta in på hotellet. Vi fick reda på att ABAB-vakterna inne i stan hade nekat det jobbet. Det blev i stället ett privat bolag som åtog sig att vakta.

Vi trodde att det skulle räcka med att strejka ett par dagar. Sen skulle hotellet paja ihop. Det går inte att driva ett hotell utan städning och så skulle dom få dåligt rykte. Vi trodde att det skulle gå jättefort. Senare skulle det visa sig att så inte var fallet ...

En dag skulle Anna-Greta Leijon komma på besök. Hon var ordförande i jämställdhetsdelegationen, eller vad det hette, så hon borde sagt nej. Vi blev kallade ner till stan hela den dagen. Det var väl ASAB som arrangerade dom förhandlingarna för att inte få mer publicitet.

Vårt lokala fack var enormt svagt. Han som var ordförande satt en hel förhandling och ritade kryss på ett papper utan att säga ett ljud. Dom var inte till någon större nytta, precis. När tjejkorna blev avskedade sa en från förbundet att han tyckte att beslutet var riktigt. Dom utnyttjade inte ens sina möjligheter att hjälpa oss. Det var ingen som begärde att dom skulle stödja strejken men dom borde ha stött oss när vi blev avskedade. Men det gjorde dom inte.

Det kändes som ett moraliskt stöd att dom där tre i Malmberget sympatistrejkdade med oss hela våren. På sätt och vis var det myrans kamp mot elefanten, men ändå. Det är rätt fantastiskt att dom inte blev avskedade. Det visade att ASAB var rädda för att gruvarbetarna skulle lägga ned arbetet. Att det inte blev någon ordentlig sympatistrejka där uppe berodde på fackets splittring.

Dom försökte få över dom som hade jobbat med strejken på sin sida. Sen var det säkert svårt att gå ut i en ny strejka när dom väl hade ridit ut sin storm.

I det stora hela tog tidningarna ställning för vår sak och vår kamp. Det blev dom små och svaga städerskorna mot det stora fula ASAB. Men dom skrev också många snyftreportage om ensamstående mammor med många barn. Vi kunde inte säga nej för vi var beroende av pressen för att få stöd, särskilt i början. Men vi fick vara på vår vakt hela tiden.

Förhören som hölls i Folkets hus här i Skövde var så vidriga att dom är svåra att beskriva. Det var folk här från SAF, ASAB, LO och Fastighetsanställdas Förbund. Fastighets ordförande var en riktig typ. Han gick omkring och klappade oss i rumpan under förhören.

Det var verkligen förhör – inga förhandlingar som dom sa att det skulle bli. Vi satt sent in på nätterna under väldigt pressande förhållanden. Dom försökte hela tiden spela ut oss mot

varandra och vi blev förhörda en och en. Det vi sa utnyttjade dom sedan i arbetsdomstolen långt senare.

Vi hoppades att dom här förhören skulle hjälpa oss, att vi skulle komma till någon form av lösning. Det kom som en chock för oss att vi hade gått igenom alla dessa vidrigheter för ingenting. Dom vidhöll alla sina krav och det enda resultatet var att en av städerskorna gick tillbaka. Hon fick genast höjd lön och blev invald i den nya fackklubben. Dom ville väl visa att det ska löna sig att svika.

AD-förhandlingarna i april var också otroligt påfrestande. Juristen från SAF var som en åklagare på en TV-deckare. Han ställde hela tiden insinuanta frågor om tidigare jobb, politisk hemvist och mycket annat. Vi anklagades för att ha varit överdrivet fackligt aktiva och för att vi hade svurit på arbetsplatsen.

Det dröjde nästan en och en halv månad innan domen kom. På något sätt trodde vi att rättvisan skulle segra men det gör den ju så sällan. Det är orimligt att bli avskedad för att man har strejkat. Strejkrätten är inskriven i FN:s deklaration om dom mänskliga rättigheterna. Gäller inte dom i Sverige?

Vi förlorade, det gjorde vi. Men jag tror att medvetenheten om hur kvinnorna har det på arbetsplatserna höjdes. När jag började städa, och man var ute och dansade, ville inte kompisarna att man skulle tala om det. Det var lågt på något vis. I dag finns det en annan yrkes stolthet. Hur skulle det se ut om inte vi fanns?

Jag hade inga stora illusioner om arbetsdomstolen före strejken men förhandlingarna innebar att man fick se hur det fungerar i praktiken. Och det var nästan värre ... Det är en klassdomstol. Vi blev utpekade som brottslingar men ASAB:s agerande skärskådades inte. Det var oss dom plockade sönder i småbitar, ASAB:s åtgärder gled dom bara över. Och dom troddes på sitt ord. Många gånger stod uppgift mot uppgift men vad vi sa var ingenting värt.

Strejken har lärt mej mycket och man förändras naturligtvis av dom erfarenheter man får. Men jag har inte blivit rädd. Skulle samma oförrätter komma upp i dag skulle jag säga ifrån. Blev jag tvungen skulle jag inte tveka om att gå ut i en ny strejk. Man strejkar ju inte för att det är skojigt utan för att det inte finns någon annan utväg.

På mitt nya jobb var folk väldigt misstänksamma i början. Dom trodde att man var någon dåre som skulle hoppa upp på bordet och skrika ”Vild strejk”! Det var jobbigt, men det gick över så småningom.

Skogsarbetarstrejken 1975

Skogsarbetarens sång

Han var en av dem
som hörde ropet
”Kamrater! Nu lägger vi verktygen ned.”

Han var en av dem
som slogs mot ackordet
som känt dess förnedring och rättslöshet

Han var en av dem
som länge väntat
väntat på bättre lönesystem
Han var en av dem
som länge kämpat
mot uppdrivet tempo och dålig lön.

Han var en av dem
som stämde upp sången
sången om skogsarbetarens rätt
Han var en av dem
som denna gången
ville bli mött på ett bättre sätt.

Han var en av dem
som ställde kravet på månadslön
Han var en av dem
som väntat på svaret
väntar på svaret om månadslön.

Strejkvåren 1975

Tage Hägglund

Strejkkakta

Inledning och bakgrund

När skogsarbetarstrejken inleddes fredagen den 21 mars 1975 kl 16.00 kom den inte som någon överraskning. Varken för skogsarbetarna själva, fackföreningsrörelsen eller skogsbolagen. Kravet på månadslön hade rests gång på gång under mer än tio år. Under vintern och förvåren 1975 hade skogsarbetarna genom namninsamlingar, möten, motioner och demonstrationer försökt visa att man nu var trött på förhållningar och förhandlingstaktik. Bitterheten riktade sig både mot det egna förbundet och arbetsgivarna. Skogsarbetarstrejken – den största strejken sedan Metallkonflikten 1945 – blev en uppgörelse med hela arbetarrörelsens efterkrigspolitik.

Under hela 1960-talet genomfördes mycket omfattande rationaliseringar i skogen. Motorsågen blev allmän och utvecklades och skogsmaskiner, såk processorer, som både kapade och kvistade träden infördes. Rent fysiskt underlättades naturligtvis arbetet vid införandet av motorsågar men samtidigt medförde det ökad stress, fler olyckor och arbetssjukdomar. Bl a den fruktade kärilkrampen. I processorerna satte bolagen in skakur, vilka registrerade hur mycket maskinerna var i gång. Kontrollen och övervakningen skärptes och den relativa frihet som skogsarbetarna haft minskade.

Mellan 1950 och 1975 ökade produktionen med det dubbla medan antalet verksamma skogsarbetare minskade med hälften. Under samma tid skedde en mycket kraftig centralisering av de fackliga organisationerna inom LO. Skogsarbetareförbundet minskade sina närmare 1 000 avdelningar 1950 till dagens drygt 20 storavdelningar.

Det var med det hårda tempot och den allt snabbare utslitningen och utslagningen i åtanke som den första motionen om fast månadslön kom in till Skogsarbetare-förbundets kongress 1965. Att den kom från en av avdelningarna i norr, avdelning 21 i Överkalix, var heller inget att förvånas över. Det var arbetarna i Norrbotten, med sina långa och snörika vintrar och sina få övriga arbetstillfällen, som i första hand fått känna på vad det raka ackordet innebar.

Vid kongressen fyra år senare hade antalet motioner med krav om månadslön ökat till 35. Förbundsstyrelsen tvingades ta upp kravet som sitt eget även om kongressutlåtandet enbart sade att en ”stadigt stigande fast löneandel ” var målsättningen. Några bindande löften om fast månadslön ville man inte ge.

År 1970 övergick man till en ny måttenhet i skogen – från tum till centimeter – vilket innebar försämrade inkomster vid den omräkning som genomfördes. 500 skogsarbetare i Hälsingland och Härjedalen svarade med en kortare strejk. Inför 1971 års avtalsrörelse gav avtalsrådet förhandlingsdelegationen ett direktiv: Förhandla om månadslön!

Förbundsstyrelsen kontrade med att man borde undersöka om kravet på månadslön verkligen var förankrat inom förbundet. Undersökningen kom att heta Rådslag-70. Enkäten visade att drygt 72 procent ville ha fast månadslön för samtliga arbeten inom skogsbruket. Detta trots att den föreslagna lönenivån låg mycket lågt.

Mitt under avtalsförhandlingarna, den 15 januari 1971, samlades medlemmarna i avdelning 3 i Åsele till stormöte och krävde månadslön och fria arbetsverktyg. Om inte kraven genomfördes var man beredd att gå ut i strejk. En månad senare hade ingenting hänt och man beslöt att verkställa sitt hot med omedelbar verkan. Efter tre veckors strejk tvingades de närmare 1 200 arbetarna tillbaka utan något egentligt resultat. Ett treårsavtal slöts och förbundsstyrelsen och skogsbolagens representanter enade sig om att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att se över löneformsfrågan.

Till kongressen 1973 inkom inte mindre än 63 motioner med krav på månadslön. Två huvudförslag stod mot varandra. Motionärerna, som krävde omedelbart införande av månadslön och förbundsstyrelsens förslag, som innebar att prov med månadslön skulle drivas i den kommande avtalsrörelsen. Förbundsstyrelsen hävdade att kravet på månadslön fungerade splittrande och att det skulle isolera Skogs från de övriga LO-förbunden. Med dessa argument i ryggen vann styrelsens förslag.

I april 1974 slöts ett avtal som innebar månadslön med meritvärdering¹ på prov inom nio förvaltningar. Kravet från arbetsgivarna var dock att 75 procent av arbetarna i minst två av tre förvaltningar i varje av de tre huvudområdena röstade för. Soffliggare och de som av olika skäl inte kunde delta räknades som nej-röster. Att Skogs godkände dessa odemokratiska omröstningsregler kom som en kalldusch för många skogsarbetare. Trots reglerna röstade en klar majoritet, 65,5 procent av de röstande, för månadslön. Omröstningsparodin var alltför uppenbar och i strid med de ursprungliga reglerna infördes månadslön med meritvärdering på prov inom två förvaltningar, Lycksele och Korpilombolo. I övriga landet kom den fasta löneandelen upp till den svindlande summan av 1,27 kr i timmen!

¹ Med meritvärdering menar man ett värderingssystem vilket exempelvis tar hänsyn till yrkeserfarenhet, anställningstid, utbildning, frånvarodagar osv. Meritgrunderna kan också baseras på mer subjektiva grunder så som yrkesskicklighet, noggrannhet, uppförande m m. Skogs avtal grundade sig i huvudsak på objektiva faktorer.

För 1974 redovisade skogsbolagen rekordhöga vinster, 60 000 kr/anställd. Detta tillsammans med brist på skogsarbetare gav förutsättningar för en offensiv och framgångsrik avtalsrörelse. Vid avtalsrådets sammanträde i november 1974 framfördes kravet på nytt – månadslön åt alla skogsarbetare. Mötet beslutade att försöksavtalen skulle förlängas, förbättras och utvidgas. Något beslut om allmän månadslön ville förbundsstyrelsen inte godta.

Under årets sista månad startade avdelning 21 i Överkalix en namninsamling för kravet på månadslön och den 29 januari 1975 anordnade Skogs sektion i Arjeplog ett stormöte. Deltagarna krävde att Skogs skulle ställa sig bakom kravet på månadslön utan meritvärdering på minst 4 000 kr i månaden.

Under februari och början av mars hölls en mängd stormöten och demonstrationer, bl a i Arjeplog, Arvidsjaur, Älvsbyn, Norsjö och Åsele. Kraven var desamma som hade framförts vid stormötet i Arjeplog, med tillägget att traktamentena skulle höjas från 5 kr/dag till 25 kr/dag. Om inga bindande löften hade getts före den 8 mars fick arbetsgivarna ta ansvaret för en eventuell storstrejk, menade skogsarbetarna. Fredagen den 28 februari löpte det gamla avtalet ut, vilket innebar att en kommande strejk inte längre var avtalsstridig, dvs vild. Däremot var – och är – strejker som inte godkänts av förbundsstyrelsen otillåtna enligt Skogs och LO:s stadgar.

Torsdagen den 6 mars träffades avtal för ca 3 500 skogsarbetare i Norrbotten (Norrbottensavtalet) och lika många i Västerbotten och nio förvaltningar söder därom (Västerbottensavtalet). För den förra gruppen innebar avtalet månadslön med meritvärdering, för den senare blandackord. Vid ett möte i Boden dagen efter, med representanter från sex storavdelningar i Norr- och Västerbotten, beslutade man att Norrbotten solidariskt skulle ställa sig bakom en eventuell strejk om övriga trädprisområdet¹ så beslutade.

Under veckan som följde hölls en mängd stormöten och avdelningsmöten i Västerbotten, vilka alla avvisade förslaget om blandackord. Söndagen den 16 mars hade representanter för fem storavdelningar inom trädprisområdet möte i Lycksele. Man beslutade då om total strejk om inte förhandlingar inletts före den 21 mars kl 16.00. Kraven var att förhandlingarna skulle gälla ren månadslön för hela trädprisområdet, 4 000 kr i månaden samt en höjning av dagtraktamentet till 25 kr/dag.

Tre dagar senare annonserade styrelserna för avdelningarna 1, 3, 4, 12, 20 och 26 i lokalpressen och varnade för en ”vild strejk”. Man uppmanade sina medlemmar att ”slå vakt om den fackliga demokratin och hålla stadgar i helgd, vilket är förutsättningen för framgång i vårt arbete”. Detta var naturligtvis en skymf mot alla de skogsarbetare som under mer än ett decennium kämpat ”innanför ramarna” men inte kommit någon vart. Varningen fick ingen verkan och skogsarbetarnas kamp gick inte längre att hejda. Fredagen den 21 mars kl 16.00, en kvart före arbetets slut, stannade motorsågarna och de väldiga skogsmaskinerna. Skogsarbetarna hade fått nog.

Strejkförlopp

En viss tveksamhet om hur strejken skulle utveckla sig kunde märkas under de första dagarna men redan i helgen beslutade årsmötet i bl a Arvidsjaur att sluta upp i strejken. I slutet av den första strejkveckan var strejken så gott som total i Norrbotten, Västerbotten och stora delar av Jämtland och Ångermanland.

Onsdagen den 26 mars samlades för första gången den centrala strejkkommittén i Lycksele. Sammansättningen blev två representanter för varje avdelning inom trädprisområdet samt två

¹ Trädprisområdet var Skogs norra avtalsområde. Mellansverige gick under namnet WDHU-området medan södra Sverige kallades Södra regionen.

representanter för SAC, summa 26 personer. Orsaken till det senare var att SAC hade – och har – relativt stor anslutning bland skogsarbetarna, framför allt i södra delen av trädprisområdet. Mötet fastslog att huvudkravet var månadslön och detta riktade man till arbetsgivarna. Till avtalsrådet och förbundet ställde man kraven 4 000 kr i månaden samt 25 kr i dagtraktamente.

Fredagen den 4 april sammanträdde avtalsrådet i Gävle. Det blev ett mycket långt och hetsigt möte där förbundsstyrelsen till sist utgick med segern, vilket de i och för sig alltid gör eftersom församlingen endast är *rådgivande*. Resultatet blev att man varken fördömde strejken eller beslutade att stödja den. Efter mötet uttalade sig ordföranden i Skogsarbetareförbundet, Sixten Bäckström, som sade att lönenivån var det mest angelägna och att formen, fast månadslön, först kom i andra hand. Detta var helt i strid med vad de strejkande själva hade uttalat på strejkkommitténs möte en dryg vecka tidigare.

Två dagar senare sammanträdde strejkkommittén på nytt. På detta möte fanns även representanter för Hälsingland och Härjedalen närvarande. Villkoren för återgång skärptes nu och man krävde *bindande löfte* om fast månadslön i *hela* strejkområdet innan någon återgång till arbetet kunde bli aktuell. Enligt strejkkommitténs beräkningar befann sig nu närmare 15 000 man i strejk. Detta sedan stora grupper i mellersta Norrland anslutit sig till strejken. Till den öppnade kampfonden hade redan 50 000 kr inkommit.

Söndagen den 13 april träffades de strejkande och förbundsledningen för första gången. Dagen därpå samlades strejkkommittén åter. Detta möte kom att bli ett av de viktigaste eftersom man då godtog 6:e-marsuppgörelsens Norrbottensavtal (vilket innebar månadslön, men med meritvärdering) medan man förkastade ”Västerbottensavtalet” (65 procent meritvärderad månadslön plus 35 procent ackord). Att man accepterade Norrbottensavtalet, med dess fel och brister, berodde på att man ansåg att skogsarbetarna i Norrbotten kunde riskera att förlora de framsteg som avtalet ändå innebar, ifall strejken skulle misslyckas. Till förbundet riktade man kravet att ett nytt avtalsråd borde inkallas. Ett par dagar senare svarade förbundet nej till denna begäran.

Samma dag som förbundsstyrelsens svar angående ett nytt avtalsråd nådde skogsarbetarna, beslutade styrelserna för de fem storavdelningarna i Norrbotten att på alla sätt stödja strejken i övriga delar av trädprisområdet. Detta lokala stöd från de fackliga organisationerna varierade från plats till plats. I norr var den fackliga uppslutningen mer markant medan ju närmare förbundskontoret i Gävle man kom, desto aktivare motarbetade funktionärerna strejken. I Hälsingland exempelvis, anordnade de lokala organisationerna konkurrerande fackmöten samtidigt som de strejkande höll sina stormöten.

Efter en trög start för kampfonden sköt insamlingarna fart under mitten och slutet av april. Pengar skänktes, och uttalanden till stöd för de strejkande togs bl a av Hamnarbetarförbundet, Skövdestäderskorna och gruvarbetarna i malmfälten samt från mängder av politiska och ideella organisationer. I början av maj passerade kampfonden mil jonstrecket.

Den nu drygt månadslånga strejken började så sakta få återverkningar på skogsbolagen. Detta förnekades naturligtvis från företagarehåll men den uppgörelse som kom till stånd mellan Kopparfors och skogsarbetarna i södra Hälsingland talade sitt tydliga språk. Vidare tvingades NCB:s fabrik i Väja i Ådalen att göra ett driftstopp medan Mo & Domsjö kom undan med blotta förskräckelsen genom att importera flis från Sovjetunionen.

Den 1 maj, arbetarklassens internationella kampdag, genomfördes demonstrationer runt om i landet till stöd för skogsarbetarna. I LO—FCO-tågen däremot, lyste skogsarbetarnas paroller med sin frånvaro. I Ljusdal anordnade skogsarbetarna själva en demonstration. 1 500 deltagare tågade bakom huvudbanderollen ”För skogsarbetarnas seger”.

Måndagen den 5 maj återupptogs förhandlingarna mellan Skogs och arbetsgivarna. Detta efter att den centrala uppgörelsen mellan LO och SAF undertecknats. I stället för att ta upp de strejkandes krav om månadslön för alla presenterade förbundet ett förslag om månadslön endast för maskinförarna i de fyra nordligaste länen. Att ta upp och driva sådana delkrav kännetecknade förbundets agerande under hela konflikten.

På onsdagen sammanträdde den centrala strejkkommittén igen. Deltagarna gjorde bl a följande uttalande: ”Vi betraktar varje insats i flottning, skogsplantering eller annan skogsvård som strejkbryteri.” Vidare uppmanade man Sveriges hamnarbetare att blockera all import av flis och annan vedråvara.

Arbetsgivaren kom med sitt bud tisdagen den 13 maj. Där sades ingenting om månadslön och man vidhöll att uppgörelsen av den 6 mars stod fast. Två dagar senare strandade förhandlingarna. Medlingskommissionen som tillsattes av regeringen fick förre MoDo-direktören Bengt Lyberg som chef.

I slutet av maj blev läget i Norrlandsälvarna allt mera kritiskt. Strejken och bevakningen kring älvarna var effektiv och timret sprängde fördämningar och bommar och stockarna började ge sig av ner mot kusten på egen hand. Miljontals kronor stod på spel.

Tidigt på morgonen onsdagen den 28 maj slöts en preliminär uppgörelse mellan de centrala parterna. Genom ett pressmeddelande från den gemensamma förhandlingskommittén – vidarebefordrad av Tidningarnas Telegrambyrå, TT – framstod avtalet som om att kravet på fast månadslön tillgodosetts. Att så inte var fallet skulle emellertid visa sig senare, och förvirringen och osäkerheten bland skogsarbetarna och deras representanter var påfallande. Massmedia propagerade för återgång och inom vissa förvaltningar gick också arbetarna tillbaka.

När dimmorna skingrats och avtalstexten blev känd i sin helhet visade det sig att den fasta biten endast utgjorde 85 procent. Den var dessutom meritvärderad. Den resterande biten på 15 procent byggde på ackord. Inte heller lönenivån tillfredsställde fullt ut arbetarnas ursprungliga krav på minst 4 000 kr/månad.

Lördagen den 31 maj sammankallade strejkkommittén sina medlemmar till möte i Skellefteå. Man beslutade då enhälligt att rekommendera återgång till arbetet. Avtalet betraktades inte som en fullständig seger och man slog fast att kampen för månadslön måste fortsätta.

Sedan de strejkande hållit stormöten och accepterat avtalet gick de tillbaka till arbetet måndagen den 2 juni.

Efterspel och resultat

Det nya avtalet började inte gälla förrän på hösten 1975. Långa diskussioner fördes om hur man skulle få bort ackordsdelen på 15 procent. På några ställen lyckades man lokalt förhandla sig fram till fast månadslön. På andra platser skrev huggarlagen gemensamt upp hur mycket man avverkat, vilket innebar att alla i laget fick lika mycket i ackordsdel.

Den kontaktkommitté som skapades efter strejken dog mycket snabbt. Argumenten mot den var att en sådan struktur skulle kunna splittra Skogsarbetareförbundet, att strejkkommitténs ledamöter endast blivit valda för att sköta strejken samt att det kunde bli problem om de kvarvarande pengarna delades ut till andra kämpande arbetare. Förespråkarna menade att det var viktigt att fortsätta att träffas och kämpa för de frågor som inte blivit lösta. En bibehållen kampfond skulle innebära att man stod bättre rustad för att driva igenom dessa krav i framtiden.

Den fackliga aktiviteten ökade markant under de närmast följande åren efter strejken. På kongressen 1977 fanns det dock endast en motion som krävde att Sixten Bäckström skulle

avgå. Motionen avlogs. Förbundsstyrelsen lade fram en verksamhetsberättelse, där man påstod att man lyckats förhandla sig fram till månadslön trots strejken. Vidare anklagades skogsarbetarna för att ha valt fel tidpunkt för strejken. Förutom att man inte ”valt” tidpunkt visade sig detta påstående vara felaktigt. Andra halvan av 1970-talet var nämligen mycket dåliga år för skogsindustrin som helhet.

1980 års avtal innebar ytterligare urholkningar av månadslönen. Avtalskonstruktionen innehöll tre olika ”nivåer”: ren månadslön (men med meritvärdering) eller en ackordsdel på 25 respektive 45 procent. Genom att betala ”bra” för ackordsdelen i början kan skogsbolagen ”tvinga” arbetarna att acceptera ackord. Många skogsarbetare uppfattar detta avtal som ett steg bakåt.

Litteraturtips

Arbetarmakt nr 4/75, 5/75, 6-7/75

Arkiv nr 11-12

Falk, Jan m fl, *Den stora skogsstrejken*. Stencil. Journalisthögskolan, Stockholm 1975

Häftet för kritiska studier nr 3/78

Kommunistisk tidskrift nr 3/75

Olsson, Åke, *Anpassning eller förnyelse*. Liber 1977

Palmer, Georg, *Strejken i skogen – seger för enheten*. Arbetarkultur 1975

Skogsarbetarstrejken våren 1975. Broschyr. Arbetarpress 1976

Skogsarbetarstrejken. Broschyr. Oktober 1976

Strejktidningen Hugget. Skogarbetarnas centrala strejkkommitté 1975

Sverker Thyr

Sverker Thyr är född 1939 i Bjuråkers kommun. Pappan var skogsarbetare och Sverker följde tidigt med ut i skogen. Han har sjuårig folkskola bakom sig men han har på egen hand läst in skogvaktarutbildning. Redan som ung engagerade han sig fackligt och i dag sitter han med i Skogs avdelning 4 samt sektionsstyrelsen. Han är ordförande och huvudskyddsombud för Mellanskogsklubben. 1961 gick han in i skp och han har suttit som ordförande i Nordanstigs kommunistiska arbetarekommun i 13 år. Han har även suttit med i styrelsen för Gävleborgskommunisterna under 12 år. Sverker har hela sitt vuxna liv arbetat i skogen med undantag av ett år som ombudsman för vpk och 10 månader som industriarbetare på LM Ericsson. Han bor i dag tillsammans med sin fru och fyra barn i Älgered, en liten by fyra mil norr om Hudiksvall.

”Har man åkt 30 mil för att vara med på ett strejkmöte, då har man rätt åsikter när man kommer fram.”

— **Vill du beskriva skillnaden mellan att arbeta på ackord och att ha månadslön?**

— Jag var nog ingen riktigt fin familjefar när jag hade ackord. Sen kände jag ett tryck över bröstet. Läkarna sa att det var stress. I dag jobbar jag säkrare och vi har också tid att se över verktygen på ett annat sätt.

Tryggheten i lön är väldigt väsentlig. Vi vet på ett ungefär hur mycket vi tjänar varje månad. Vi har visserligen fått längre arbetsdagar, men både jag och familjen mår mycket bättre av det.

Sen hinner man tänka på lite annat än jobbet också. Ibland undrar jag om det var det arbetsgivarna var rädda för – att vi skulle få möjligheter att tänka. Visst glömmar man bort sig

ibland och det händer att man är slut när klockan är två. Man glömmer helt enkelt bort att man har månadslön.

— **Ni i Hälsingland och Härjedalen var inte med i förberedelsearbetet inför strejken. Hur gick det till när ni anslöt er?**

— Vi som jobbade åt Mellanskog kom inte med i strejken förrän efter en vecka. Avdelningen kallade till möte och tog beslut om att inte gå med i konflikten. Efter ett tag ändrade dom sig och beslutade att ställa upp. Det hade en viss psykologisk betydelse för det innebar att dom inte riktigt visste var dom skulle dra gränsen för månadslön. Just detta att vi hela tiden blev fler och fler var väldigt lyckat. Vi lärde oss att inte gå ut alltför hårt i början.

Vi trodde att dom väldiga avstånden skulle föra med sig oerhörda problem men det visade sig att spridningen gjorde att vi fick bättre sammanhållning än på en fabrik. Har man åkt 30 mil för att vara med på ett strejkmöte, då har man rätt åsikter när man kommer fram.

Sex månader före strejken gick jag ur Skogsarbetareförbundet. Jag räknade med konflikt och jag var nästan säker på att avdelningen inte skulle ställa upp. Jag ville vara fri, vara ett språkrör för skogsarbetarna här omkring. Jag hade ju inte sämre kunskaper för att jag gick ur och gubbarna träffade jag ändå.

— **Från förbundsledningens sida anklagade man strejken för att vara styrd och dirigerad av kommunister. Hade verkligen kommunisterna så starkt inflytande?**

— Någon måste ju starta ... men vi gjorde det inte för att vinna partipolitiska fördelar utan för skogsarbetarna och månadslönen. I centrala strejkkommittén var ungefär en tredjedel kommunister, en tredjedel socialdemokrater och en tredjedel partilösa. Sossarna fick vi handplocka dit. Vi fick ta bort åtta, tio kommunister för att lämna plats åt fler socialdemokrater. Paul Lestander varnade oss för att bara skicka kommunister till strejkleddningen. ”Det får inte bli för mycket av det goda”, som han sa.

I västra Hälsingland och Härjedalen var syndikalisterna mycket aktiva. Det var faktiskt dom som var drivfjädern i början. Dom hade blivit lovade konfliktunderstöd från sin organisation så dom gick man ur huse. Det gjordes en del fula påhopp på syndikalisterna i efterhand. Jag umgicks med dom varje dag under nio veckor och jag fick förtroende för dom som människor.

Under strejken fanns det starka strömningar som krävde att vi skulle dela förbundet. Det var inga gaphalsar som krävde det utan folk som nogga hade övervägt konsekvenserna. Vi ansåg ändå att det hade varit till mer skada än nytta.

— **Skogsarbetarstrejken blev väldigt uppmärksam i massmedia. Kan du berätta om hur ni skötte dessa kontakter?**

— Efter tre veckors strejk förstod dom flesta tidningar vad vi var ute efter. Tyvärr var den borgerliga pressen mer på vår sida än dom socialdemokratiska tidningarna. Dom skrev bara om hur förbundsledningen uppfattade strejken och glömde alldeles bort att det var 15 000 man ute i konflikt. Dom gav oss tjuvnyp och försökte blåsa liv i dom förbundstroga. Men det lyckades dom inte med. Vi var också väldigt missnöjda med vår egen fackförbundstidning, SIA. Dom hoppade på strejkkommittén många gånger och när vi själva försökte få in artiklar stoppades dom av ”utrymmesskäl”.

— **Strejken innebar stora påfrestningar på ekonomin och sammanhållningen inom familjen sattes på prov. Vad gjorde ni för att stärka sammanhållningen?**

— Vi ordnade fester och samkväm, sålde ”Skogstior” och organiserade gäng som for söderut för att rulla upp strejken. När vi hade segerfesten var det många som sa att dom skulle sakna

den tiden som hade varit. Dom kontakter som knöts på det personliga planet kommer aldrig att lösas upp. Själv har jag aldrig haft så roligt i hela mitt liv.

Om alla hade haft en fru som jag hade det inte varit några problem. Hon hotade med att jag skulle få förskäraren i ryggen om jag gick tillbaka. Hon berättade bara vad hon skulle spara in på. Jag vet inte hur hon trollade och grejade, men det gick. Strejken lärde mej något som jag kommer att ha nytta av nästa gång. Man ska dra in hela familjen i konflikten, man ska inte kämpa ensam.

För oss som var väldigt aktiva under strejken var det inga problem. Vi fick ändå inte tiden att räkna till. Värre var det för dom som bara satt och väntade, speciellt när pengarna började ta slut.

Jag tog på mej ansvaret för att utnyttja sociallagstiftningen. Dels ville vi skydda familjemedlemmarna, dels räknade vi med att det skulle bli sånt tryck från kommunerna att arbetsgivarna skulle gå med på kraven. Hade vi fortsatt strejken en månad till hade vi sprängt varenda budget i norra Sverige.

Jag uppmanade också folk att fiska och jaga. I norra Sverige var det en del renar som strök med och längre söderut sköts väl en och annan älg. Det var upp till var och en när och var dom skulle jaga.

Det är inte ofta jag har något gott att säga om banker men under strejken ställde dom upp suveränt. Det var många som tog lån och folk skrev på växlar åt varandra. Dom som hade lite undanstoppat lånade ut pengar utan ränta. Strejken visade verkligen var arbetarklassen stod någonstans, sånt som man kanske inte ser i det dagliga livet.

— Den stora demonstrationen i Ljusdal den 1 maj var något av en höjdpunkt under strejken. Vad betydde den för dig?

— Vi kände att det vi demonstrerade för var rätt. Dom flesta jag känner brukar demonstrera på första maj men i regel är dom mer eller mindre utkommenderade och känner inte speciellt för demonstrationen som sådan.

Dom åker mest för att få träffa bekanta och ta en fika. Den här gången var det annorlunda.

Från början sa polisen att tiden och platsen var upptagen av SAP/FCO. Jag sa till dom att vi inte brydde oss om det och att den första banderollen skulle vara "För skogsarbetarnas seger". Dom som ville gå under den var välkomna. Då påstod polisen att dom inte hade resurser men då svarade jag att dom inte heller hade resurser att hindra oss. Vi hittar själva och det är inte Ådalen -31, sa jag. Efter två timmar ringde polischefen och meddelade att allt var klart. Sossarna skulle gå en annan väg. När vår demonstration startade visade det sig att SAP:s demonstration var inställd. Vi blev 1 500 personer.

Det fanns dom som hade åkt 20 mil för att få vara med. Dom som var så invalidiserade att dom inte kunde gå hade skickat sina fruar. Dom kom med blommor, pengar och små tal som dom bad mej hålla. Jag blev så gripen att jag tappade rösten, och det vill inte säga lite. Jag brukar inte göra det.

Jag kommer att minnas demonstrationen så länge jag lever.

— När ni som arbetade åt Mellanskog fick meddelandet om att arbetsgivarna och Skogs hade kommit överens hade ni redan beslutat er för att återgå. Var det arbetsgivarna som tvingade er till det?

— Nej, tvärtom. Hur konstigt det än kan låta. Dagen före ringde arbetsledningen och berättade att vi skulle få nya sågar. Dom hade stämt träff på ett kafé klockan nio men frågade om inte jag kunde åka ner en timme i förväg "och bearbeta dom". Dom ville inte att vi skulle

gå tillbaka förrän vi hade fått garantier om månadslön! Dom trodde väl att det skulle skapa bättre trivsel och att det skulle bli lugnare för dom. Det där lärde mej att inte döma alla arbetsledare över en kam. Visst var det ett undantag. På dom flesta ställena motarbetade naturligtvis arbetsgivarna våra krav. På Iggesunds bruk var det en arbetsledare som åkte till Hassela och sa att dom jobbade i Delsbo. Sen åkte han till Delsbo och sa att dom jobbade i Hassela ...

Strejken lärde oss också att vi borde gått ut tidigare i konflikt med tanke på att det alltid blir svårare ju närmare sommaren man kommer. Trots det bevisade skogsarbetarna att dom klarar av att strejka i två och en halv månad. Att man klarade sig utan lön om man hjälps åt. Bara solidariteten finns där.

— **Vad var det mest positiva med det avtal som ni fick?**

— Det var att skogsarbetaren blev accepterad som en vanlig lönearbetare. Tidigare betraktades en skogsarbetare som en särpling. Många gånger var det vårt eget fel. Det fanns en bild som sa att en skogsarbetare skulle äta hårt bröd och amerikanskt fläsk, snusa och supa av själva fan till helgen. Sen skulle han spy halva måndagen och så upprepades proceduren.

Positivt var också att vi fick ett enhälligt avtal i hela landet. Sen tror jag att förbundsledningen fick sig en tankeställare. I framtiden kommer dom säkert att pejla stämningen bättre även om det inte verkar så när det gäller den nya lagen om flygbesprutning. I den frågan har förbundsledningen också svikit. Vi har ju ingen nytta av en bra löneform om vi samtidigt har en dålig arbetsmiljö.

— **Vid kongressen 1977 trodde många att förbundsledningen skulle stämpas för sitt agerande under strejken. Varför var oppositionen så svag?**

Vi ville att förbundsledningen skulle erkänna att strejken hade haft stor betydelse för månadslönens genomförande. Det förslaget gick till omröstning men vi förlorade. Dom delegater som inte hade strejkat hade väldigt svårt att förstå våra argument. Efter kongressen erkände Sixten Bäckström att strejken hade haft stor psykologisk betydelse ...

Varför vi inte agerade hårdare för att få bort Sixten Bäckström berodde på att vi inte hade fått fram något namn med förankring. Paul Lestander vägrade ställa upp. Att ta bort Sixten Bäckström och sätta dit en annan ja-sägare var inget alternativ och någon personlig hämnd tycker jag inte hör hemma inom ett fackförbund.

— **Du är aktiv vpk-politiker och har en mängd fackliga uppdrag. Samtidigt kämpar du på basplanet. Innebär detta några konflikter?**

— Det kan det göra. I ett kapitalistiskt samhälle fungerar man ofta som en stöttepelare åt storfinansens. Parlamentarismen passar mej egentligen inte. Jag tror inte att vi kommer någonstans den vägen. Det är som att trampa vatten. Att jag ändå sitter kvar beror på att jag får gehör för en del frågor med socialistisk inriktning.

Dom fackliga uppdragen gör ibland att man blir ansvarig för beslut som man inte står för. Det känns som en belastning. Om medlemmarna vill gå ut i en konflikt men avdelningen och förbundet säger nej har man bara två vägar att välja mellan. Antingen stannar man kvar och kan bli dömd till skadestånd eller så går man ur. Jag vet vad jag kommer välja.

— **Ni var 10-15 000 skogsarbetare som strejkade. Men det var många som fortsatte arbeta. Hur var situationen för dem?**

— Vi beslutade att dom strejkande gärna fick prata med dom som arbetade men dom fick inte hindra dom eller gå till handgripligheter. Dom som hade varit med i strejken från början till slut blev liksom ett moraliskt A-lag. Efter strejken fick dom på många ställen sätta ut två

raststugor till arbetslagen för dom vägrade att sitta i samma kur. Dom som har gått igenom det här är säkert dom första som ansluter sig om det blir en ny konflikt. Jag tror inte att dom gör om samma misstag en gång till.

Gunnar Asplund

Gunnar Asplund är född 1950 i Johanneshov i Stockholm. Efter gymnasiestudier arbetade han som lantarbetare. Genom lantbruket kom han till skogen. Vid skogsarbetarstrejkens utbrott bodde Gunnar i Los i Hälsingland. Han blev vald till centrala strejkkommittén för Hälsingland/Härjedalen (avd 35). Efter strejken flyttade han till Umeå där han högg åt SCA. 1978 blev han uppsagd och har därefter arbetat som byggnadsarbetare. Han är sammanboende och pappa till ett barn. Han är partipolitiskt oorganiserad.

”Strejken innebar ett personligt lyft. Jag mognade och blev gladare.”

— **Det är många orsaker som måste till för att en strejk ska bryta ut. Vad tror du var avgörande för skogsarbetarstrejken?**

— Något som ofta glöms bort är att skogsarbetarkåren homogeniserades väldigt sent. Det var först i början på 70-talet som mer än 50 procent blev heltidsanställda. Sen har hela verksamheten i skogen koncentrerats i och med avfolkningen av glesbygden. På så sätt har skogsjobbet blivit mer likt ett industriarbete. Själva arbetsprocessen var nästan hantverksmässig fram till 50-talet då skogs- och transporttraktorerna kom och det dröjde in på 70-talet innan avverkningsmekaniseringen satte ordentlig fart.

Denna utveckling har inneburit en enorm produktivitetsutveckling i skogsbruket, vilket i sin tur har lett till ökad stress och fler skador.

Den subjektiva orsaken till strejken var att kunna kontrollera arbetsprocessens takt genom att få bort ackordet. Det finns ett foto från en av våra demonstrationer som jag inte glömmer. Det visar en skogsarbetare som bär på ett plakat med texten ”Ett liv efter 50 – månadslön är medicinen”. Det tycker jag är en bra sammanfattning på den stämning som rådde.

— **Det räcker inte med objektiva faktorer. Det måste 11 en tändande gnista också?**

— Ja. När Skogs avtalsråd sammanträdde på senhösten 1974 var man inte tillräckligt beslutsam i kravet på månadslön. Då började många skogsarbetare, framför allt i Norrbotten, tappa tålamodet. Det utgick två av varandra oberoende rörelser. Dels från Överkalix och dels från Arvidsjaur, varifrån stormötena spred sig. På Älvsbynmötet formulerades kraven.

Dom otroliga avstånden var vårt största handikapp. Strejken kom att breda ut sig över mer än halva Sveriges yta. På stormötena kom folk 10-15 mil ifrån. I många fall var det första gången dom träffades i fackliga eller politiska sammanhang. Det blev därför naturligt att bygga upp strejken runt Skogsarbetarförbundets avdelningsområden.

I vissa avdelningar valde man att gå i strejk på det ordinarie årsmötet och utsåg också strejkkommittéledamöter vid dessa tillfällen. I andra avdelningar utsåg man speciella representanter som enbart gällde under strejken. På ytterligare andra ställen utsågs representanterna till centrala strejkkommittén på stormöten. Generellt kan man säga att i Norrbotten och norra Västerbotten var avdelningarna mera intakta under strejken än vad som var fallet i den södra delen av strejkområdet.

— **Organiseringen av strejken i Hälsingland/Härjedalen skiljde sig i vissa avseenden från övriga strejkområden. På vilket sätt och varför?**

— Dels berodde det på att vi inte hade varit med i uppbyggnadsarbetet på samma sätt som Norrbotten och Västerbotten, dels var förbundet mer på sin vakt och motarbetade oss här nere.

Ytterligare en orsak var det stora antalet syndikalister i dessa områden. Allt detta bidrog till att vi organiserade oss efter stormötesprincipen, på basplanet. Det var nödvändigt att gå utanför den fackliga organisationen. Hos oss försvann det gamla grollet mellan ledningarna för Skogsarbetareförbundet och syndikalisterna. Det visade sig vara just konflikter mellan ledningarna, inte mellan skogsarbetarna. Vi samarbetade ypperligt och kom mycket bra överens.

Vi försökte anordna stormöten minst en gång i veckan. Jag berättade vad som hänt på strejkkommitténs möten och så tog vi upp frågor som skogsarbetarna ville att jag skulle föra vidare. Ofta for jag iväg med bundna mandat.

Förutom stormötena ordnade vi filmvisning, hade patruller som for söderut för att försöka utvidga strejken, samlade in pengar och sålde ”Skogstior”. Genom dagliga telefonkontakter höll vi uppe ett utbrett kontaktnät. Vi försökte helt enkelt hålla en mycket hög aktivitet under strejken för att vi inte skulle ligga hemma på sofflocken och känna oss osäkra.

— Ni valde, i motsats till t ex gruvarbetarna, att inte förhandla själva. I stället vände ni er till förbundsledningen. Varför gjorde ni det och vilka konsekvenser fick denna taktik?

— Vi ansåg att det var deras uppgift, att förhandla utifrån våra krav. Vi ansåg vidare att strejken riktade sig mot skogsbolagen, inte mot förbundsledningen. Vi var inte ute efter att spränga Skogs. Vi var ute efter månadslön.

Om vi i det läget som var hade krävt att få förhandla hade vi också orsakat stor splittring bland oss själva. Att vi inte hade fått månadslön berodde inte på att vi hade dåliga förhandlare i Skogs utan att vi inte hade satt tillräckligt hårt mot hårt från basen. Man får inte glömma att en strejk alltid är en kamp mellan arbete och kapital. Den som är starkast vinner och det resultat som förhandlas fram är en avspeglning av dessa styrkeförhållanden. Vad man säger vid förhandlingsborden betyder ingenting. Vad som betyder något är att skogsmaskinerna står stilla, att timret ligger kvar i älvarna när vårfloden går.

— Men borde inte strejkens styrka gett er möjligheter att själva förhandla?

— Vi behövde inte förhandla. Hade Skogs lagt fram ett dåligt resultat hade vi bra skrattat. För varje möte i strejkkommittén skärpte vi kraven och visade på så sätt att det var vi som hade kontrollen och initiativet.

Men visst fanns det problem med att det var förbundet som förhandlade. Vi hade inte den kontroll som vi önskade och vi fick inte ett enda förslag att ta ställning till under hela strejken.

— Efter tre veckors strejk godtog strejkledningen Norrbottensavtalet som modell för hur månadslöneavtalet skulle se ut. Därigenom frångick ni ert krav på månadslön utan meritvärdering. Hur kom det sig?

— När vi gick ut i strejk hade Norrbotten – genom 6:e-mars-uppgörelsen – fått månadslön, men med meritvärdering. Det var bara ett principavtal utan spikade nivåer. Flera av representanterna från Norrbotten var rädda för att detta avtal skulle rivas upp. Skulle strejken misslyckas befarade dom att det man uppnått skulle gå förlorat. Vi beslutade därför att acceptera Norrbottensavtalet och att det skulle gälla hela strejkområdet.

Själv var jag emot Norrbottensavtalet eftersom det innebar meritvärdering. Det var inte enbart ett personligt ställningstagande utan jag hade mandat från Hälsingland/Härjedalen att rösta mot. Det är en allmän tendens att ackorden inte lämpar sig för att dela upp arbetarna när mekaniseringen ökar. Därför har meritvärderingen vuxit fram. Men meritvärderingen utgår från bolagens synsätt, vilken nytta dom eventuellt kan göra. Arbetarnas behov åsidosätts.

Det var väl ingen som applåderade meritvärderingen men i jämförelse med den fasta lönen vi krävde var det en liten fråga.

— **Förbundsledningen hade under en lång tid motarbetat kravet på månadslön. Vad tror du att det berodde på?**

— Ytterst är det arbetarrörelsens tradition av klassamarbete. Med den tilltagande isoleringen av förbundsfunctionärerna, parad med ja-sägare i apparaten, blev lägre instanser tystade. Dessutom tror jag att det fanns en skillnad i bedömningen mellan oss och förbundsledningen. Dom såg kravet på månadslön som en fördelningsfråga. Vi såg det mera som ett sätt att få kontroll över arbetsprocessen. Därför tror jag att dom missbedömde situationen efter 6:e-mars-uppgörelsen. Dom trodde att ett blandackord skulle minska lönespridningen men vi var framför allt ute efter att rädda liv, att skära ner på olyckorna.

— **I massmedia presenterades uppgörelsen som ett rent månadslöneförslag. Kan du berätta något om den dramatiska upplösningen?**

— Jag blev väckt tidigt på morgonen den 28 maj av en som hade hört på radio att vi fått månadslön. När jag hörde nästa nyhetssändning sa dom samma sak. Vi i strejkkommittén ringde runt till varandra för att få veta mer. Innan dagen var slut hade vi ett strejkkommittémöte via telefon. 24 man pratade samtidigt. Vi diskuterade igenom vad vi visste om budet och uppmanade alla att sammankalla stormöten för att gå igenom avtalsförslaget. I det läget var vi väldigt förvirrade om vad avtalstexten egentligen innehöll och förhandlingarna hade ingen ambition att informera oss korrekt.

På lördagen samlades vi i Skellefteå och gick igenom vad avtalsområde efter avtalsområde tyckt. Det visade sig att alla i stort sett var för återgång. Vi från Hälsingland/Härjedalen var dom som var mest tveksamma. Den gemensamma värderingen var dock att vi hade vunnit en stor seger.

— **Skogsarbetarstrejken är den största strejken i modern tid. Hur organiserade ni solidaritetsarbetet?**

— Inom strejkkommittén utsåg vi en ansvarig och vi upprättade också en talarbank. Stödkommittéerna uppmanade vi att anta vårt gemensamma upprop ”Till Sveriges alla arbetare”.

Vi var väl lite missnöjda med insamlingsresultatet men det hade antagligen att göra med segern i Vietnam som drog till sig mycket uppmärksamhet. Dessutom var massmedia skamlöst dåliga på att rapportera. Från radio- och TV-ledningen var det säkert en medveten politik att rapportera så lite som möjligt. Dom hade väl inte glömt vilken väldig genomslagskraft gruvarbetarstrejken fick just genom dessa kanaler.

En sak vi kan lära oss av skogsstrejken är hur viktigt det är att komma igång snabbt med stödarbetet. Det hade kunnat göras betydligt mer och betydligt effektivare. Vi skulle över huvud taget drivit det mer i egen regi, aktiverat oss själva.

Vi försökte få i gång en tidning men det blev bara ett nummer av ”Hugget”. Bland 15 000 skogsarbetare finns det säkert ett dussin utmärkta ”journalister”. Den tidning vi hade tänkt oss skulle var intern, rikta sig till skogsarbetarna och ha till uppgift att hålla modet och diskussionerna uppe bland oss själva.

— **I många strejker har facket helt ställts åt sidan. I skogsstrejken sköt ni förbundet framför er. Vilka är dina fackliga och politiska erfarenheter av strejken?**

— Strejken visade vikten av att kombinera fackliga och utomfackliga åtgärder i arbetarkampen. Fackföreningsrörelsen är något man aldrig kan gå vid sidan om. Frågan står inte

mellan att ställa facket åt sidan eller försöka ta över ledningen. I dagens läge finns det endast en sak som är viktig och det är den lokala arbetsplatskampen. Under fackliga eller utom-fackliga former. Det går definitivt inte att komma framåt genom att ta över post efter post. Alla centrala strukturer är fullständigt ointressanta. Vår kamp var en del av den ständiga kampen mellan arbete och kapital och var på så vis i allra högsta grad politisk, men inte partipolitisk. Våra gemensamma intressen som arbetare måste utgöra grunden för det fortsatta arbetet.

Misstaget vi gjorde var att vi inte försökte rulla strejken söderut mer konsekvent och att vi inte hade större aktivitet på basplanet.

— **En så omfattande strejk som skogsarbetarstrejken får inte bara konsekvenser för samhället och facket, också människorna påverkas och förändras. Hur upplevde du strejken personligen?**

— Strejken visade den oerhörda styrka som finns i den gemensamma kampen och den kändes rakt genom ryggmärken. Strejken innebar en skjuts som jag varken har upplevt före eller efter. Det var en glädje och styrka som var otrolig.

Jag kommer ihåg en gammal skogsarbetare på 60 år. Han sa: ”Att jag fick räta på ryggen en sista gång.” Sånt är oförglömligt. Det är sådana händelser som håller visionerna om ett rättvisare och socialistiskt samhälle vid liv. Personligen betydde strejken enormt mycket för mej. Jag mognade och blev visare och gladare. Strejken innebar ett personligt lyft.

Karl-Axel Sandgren

Karl-Axel Sandgren är född den 6 maj 1915 i byn Storsand, som ligger ett par mil norr om Harads. Efter sexårig folkskola kom han som 17-åring till skogen. 1939 började han hugga åt Domänverket, där han stannade till sin pensionering 1978. Karl-Axel har suttit med i Bodens arbetarekommuns styrelse, SAP:s kretsstyrelse samt sedan mitten av 60-talet fungerat som ordförande i Skogs sektion 3, Edefors. Under skogsarbetarstrejken var Karl-Axel ledamot av centrala strejkkommittén. Han är gift och har två barn. Han är organiserad socialdemokrat.

”Jag är fortfarande socialdemokrat. Men inte tillhör jag högerflygeln precis ...”

— Vi hade motionerat om månadslön i åtta år. Förbundet pratade naturligtvis om kravet men dom tog aldrig upp det som sitt eget. Varför dom inte gjorde det? Ja, den frågan har jag ställt mej många gånger. Hade bara förbundet tagit upp kravet hade det inte blivit någon strejk. Det hade räckt om dom visat att dom tänkte försöka.

Bland skogsarbetarna växte sig kravet starkare och starkare. Här i min sektion hade vi bara en gemensam tanke: Nu skulle det ske. Vi beslutade enhälligt att ta en konflikt. Jag förberedde dom ordentligt innan jag klubbade och frågade om dom var införstådda med vad ett sådant beslut skulle innebära. Det går ju inte att besluta något den ena dagen för att ta tillbaka det den andra. Svaret var ja.

Två dagar efter 6:e-mars-uppgörelsen skulle alla storavdelningar i Norrbotten samlas för att få information och diskutera avtalet. Avdelningarna och förbundsrepresentanterna uppmanade oss att ta avstånd från tidigare fattade beslut i sektionerna. Det höll på att gå riktigt illa och det var bara jag och två till som stod pall för vad vi hade sagt och beslutat. Det var ett fruktansvärt svek att dom andra lät övertala sig.

Sen blev det strejk i alla fall. Det var då den verkliga kampen började. Som socialdemokrat hade man en väldig press på sig. Både från tidningar och partiledning.

Man fick höra att man var kommunist och jag vet inte allt. Men jag brydde mej inte om det där, mej kunde dom inte göra någonting. Det var många socialdemokrater som strejkade och jag försökte så gott jag kunde påverka partikamraterna ute i de lokala SAP-föreningarna.

När vi hade strejkat ett tag skulle alla fem storavdelningarna i Norrbotten ha möte i Boden. En journalist från Norrländska Socialdemokraten ringde och frågade vad jag ansåg om ett uttalande som mötet hade antagit. Jag sa som jag tyckte, att det var värdelöst. Det där skulle jag tydligen aldrig sagt för dagen efter blev jag anklagad av sektionsordföranden i Klöverträsk. Han menade att jag hade varit alldeles för avvisande mot storavdelningarnas ”stöd”. Också Paul Lestander gick på hans linje och ville att jag skulle ta tillbaka vad jag sagt. ”Det gör jag inte”, sa jag. Två dagar senare var det en från förbundsstyrelsen som uttalade sig i Norrländska Socialdemokraten. ”Sandgren har rätt!” löd rubriken på första sidan. Han hade varit med på mötet i Boden och erkände nu att jag hade tolkat uttalandet på ett riktigt sätt. Då blev jag nöjd.

Här i Harads hade vi möten med alla strejkande en eller två gånger i veckan. Så fort jag hade varit på strejkkommitténs möten kallade jag samman medlemmarna. Det tror jag är en väldigt viktig sak, att dom har kontroll över sina representanter. Men på många håll här i Norrbotten var aktiviteten mycket låg, t ex i Klöverträsk och Jokkmokk. Dom som var mest aktiva därifrån kom ner till våra möten!

Den 14 april godkände centrala strejkkommittén Norrbottensavtalet. Innerst inne ville jag inte det men ... jag var i Borlänge när beslutet fattades. Dagen efter träffade jag dom andra i strejkkommittén och då var det bara att följa med. Detta trots att vi i sektion 3 hade beslutat att inte acceptera Norrbottensavtalet, som ju innebar meritvärderad lön. Jag tror att orsaken till att vi godkände avtalet var att en del höll på att bli nervösa. Ju längre strejken drog ut, desto mer tog det på krafterna. Förslaget om att vi skulle godkänna Norrbottensavtalet tror jag kom från Arjeplog. Paul Lestander var i alla fall drivande för att vi skulle ta det.

Så slutade då strejken. Ackordsbiten, den trodde jag att vi skulle få bort senare. Men det gick ju inte. Aktiviteten bara sjönk och sjönk. Varför? Ja, det kan man fråga sig eftersom det finns fantastiskt många frågor som fortfarande är olösta.

Kongressen 1977 var en sorglig tillställning. Dom som var härifrån var så kaxiga och påstridiga när dom for men så fort dom kom till Stockholm tystnade dom tvärt. Det var bara Burén och en från Gotland som var starka. Jag säger det inte för att framhäva mej själv men en sån gång måste man ha kraft, våga stå för vad man har sagt.

Jag kände en hemsk besvikelse efter kongressen. Än i dag bär jag den där bitterheten inom mej. Folk går på politiska möten men dom har ingenting att säga till om. Likadant är det i facket. Det är ingen idé. ”Det är ingen som lyssnar på mej”, säger många. Facket var ju från början din och min organisation. Och det är den fortfarande – om man läser stadgarna. Facket skulle ge oss arbetare större värde som människor. Men hur är det i dag? Jo, det är topparna som styr. Det verkar som en del människor inte tål att hoppa upp ett steg. Under strejken sa partiet till mej att vi inte borde ta till sådana där medel. Det är fackföreningen som ska sköta dom där frågorna. ”Om dom ändå gjorde det”, svarade jag. Det var inte särskilt populärt. Jag är fortfarande SAP-are. Men inte tillhör jag högerflygeln precis ...

Facktopparna sa att det var vänstergrupper som låg bakom och styrde strejken. Samma argument har fackledningarna upprepat vid exempelvis Bodenstrejken och vid ockupationen av Eiser i Sollefteå. Att säga så avslöjar deras egna svagheter. Dom vågar helt enkelt inte erkänna att dom kan ha gjort fel. I stället skyller dom på kommunisterna.

Jag tycker att vi borde fortsatt arbetet i någon form efter strejken. En kontaktkommitté hade kunnat bli ett sånt forum men efter påtryckningar från förbundet la vi den tanken på is. Också

en del inom kommittén var emot att fortsätta träffas. Hade vi haft kvar den där strukturen så tror jag inte passiviseringen hade kommit lika snabbt bland skogsarbetarna. Så hade exempelvis motioner fått mycket större kraft om vi alla legat bakom dem. Slutligen beslutades att dela ut dom pengar som var kvar i kampfonden. Dom gick till storavdelningarna! Vad hade dom haft med strejken att göra? Ingenting!

Bil & Traktorstrejken 1978

Arbetarkampen slutar inte

Fredag middag
vid halv fem
passerar en jämn ström
av män och kvinnor
in till systemet
och ut därifrån.

Min paroll
”stöd de strejkande
bilarbetarna
uppe i Boden”
dränks nästan
självklart i buller.
Avgaser stinker.

Entydigt
ja eller nej är lätt
att få fram
hos männen.
Många vill debattera.
Men kvinnorna sviker!

Likgiltigt skyndar
många förbi
som jag helst ville nå
med min bössa.
Inte ta ståndpunkt
är lättast!
Man att vackla
ger ingen styrka!

— Kampen ska fortsätta,
säger en ung tjej.
En röst
som ska växa!
Politiskt medvetna
måste vi bli
kvinnor som män
Först då
får vi kraft
att föra vår talan.

Hedvig Sandström

Strejkfakta

Inledning och bakgrund

När de sju städerskorna i Skövde avskedades 1975, hänvisade arbetsgivarna till lagen om anställningsskydd. När 43 bilarbetare vid Bil & Traktor i Boden tre år senare avskedades användes medbestämmandelagen – ”århundradets reform”, som Olof Palme uttryckte det –

mot dem, om än inte lagen blev rättsligt prövad. I kommentarerna till lagen sägs att avsked får tillgripas om ”olovlig arbetskonflikt blir långvarig” eller om den ”stör den ordinarie fackliga verksamheten på arbetsplatsen”. Att så var fallet i Boden ansåg både arbetsdomstolen, arbetsgivarna och fackföreningen. De menade vidare att strejken varat så länge att arbetarna borde dömas två gånger för samma strejk. De nya arbetsmarknadslagar som stiftats under 70-talet hade därmed avslöjat sina uppenbara brister. Vem som förlorade och vem som vann står helt klart om man studerar händelserna vid Bil & Traktor sommaren och hösten 1978.

1971 fick arbetarna vid det familjeägda företaget Bil & Traktor fast lön. Under tre år hade arbetarna och de lokala verkstadsklubbarna krävt månadslön utan att komma någon vart. Ackordet hade dock fått vissa negativa konsekvenser för företaget – många sökte sig nya arbeten samtidigt som det blev svårt med nyrekryteringen – varför man frivilligt gick med på ett fast lönesystem.

I samband med de lokala löneförhandlingarna 1976 krävde företaget återgång till prestationsbundna löner – annars var man inte villig att betala ut något utöver det centrala avtalet. Arbetarna sa enhälligt nej. Vid förhandlingarna året därpå upprepades samma sak. Vid företagets anläggning i Boden försökte arbetarna få en ändring till stånd genom en maskningsaktion. Detta misslyckades och missnöjet spred sig.

År 1977 övertog Henrik Lindströms son, Martin Lindström, ledningen för Bil & Traktor, Norrbottens största bilfirma med över 250 anställda i Luleå, Boden, Kalix och Jokkmokk. En annan son, Olov Lindström, fungerade som platschef i Boden, en av Sveriges modernaste bilvårdsanläggningar.

När företaget 1978 för tredje gången avvisade alla krav på högre löner utöver det centrala avtalet, om arbetarna inte samtidigt accepterade premielön, brast tålamodet. Arbetarna i Boden hade heller inte glömt att Olov Lindström varit med om att dra in de fria motorvärmarna och de subventionerade luncherna. En annan sak arbetarna var missnöjda med var att löneskillnaderna gentemot de SIF-anslutna på lagret inte jämnats ut, vilket man tidigare kommit överens om. Trots att SIF-arna gjorde exakt samma jobb som de Metallanslutna tjänade de mer än två kronor mer i timmen.

Genom att jämföra två andra verkstäder i Boden, Bilprovningen och Kronans verkstäder, kunde arbetarna visa att löneläget vid Bil & Traktor anläggningen släpade efter. Företaget envisades med att kräva prestationslön om några löneökningar utöver det centrala s k 27-öresavtalet skulle kunna bli aktuella. I detta sammanhang kan det vara värt att notera att avtalet mellan SAF och LO var ett s k normavtal. Detta innebar att båda parter skulle se till att den centrala potten endast fick överstigas om man kopplade den till någon form av prestationshöjning. Avtalskonstruktionen kritiserades våldsamt inom fackföreningsrörelsen och togs bort året därpå.

När arbetarna fick veta att företaget återigen avvisade deras krav satte man sig omedelbart. Detta inträffade torsdagen den 1 juni 1978.

Redan på måndagen avblåstes strejken. Vissa tecken tydde på att ett bud skulle komma och företaget lovade att titta närmare på den undersökning kring löneutvecklingen som fackklubben hade gjort. Efter några dagars förhandlingar visade det sig att direktör Henrik Lindström inte kunde, eller vågade, fortsätta de lokala förhandlingarna. Eftersom han var ordförande i MAF, Motorbranschens arbetsgivareförbund, menade han att han först var tvungen att inhämta deras åsikter.

Tisdagen den 13 juni intervjuades direktör Martin Lindström i Norrländska Socialdemokraten. Han försvarade företagets krav på premielön och sade bl a: ”Ungar krattar inte gräsmattan om dom inte är motiverade till det. Och om dom anstränger sig och bryr sig om lite mer ska man

visa att man uppskattar det. Ingen kan lova att bli duktigare bara för att tidlönen höjs. Det är som att höja ungarnas veckopeng. Dom gör inte mer för det.”

På onsdagsmorgonen gick tidningen runt från man till man på verkstaden i Boden. Stämningen var explosiv och arbetarna kände sig kränkta och förolämpade. Kåre Andersson, verkstadsklubbens ordförande, försökte lugna arbetarna och bad dem att ge klubben ytterligare tid.

På torsdagsmorgonen anlände alla arbetare till verkstaden och påbörjade arbetet i vanlig ordning. Kl 8.00 samlades man i omklädningsrummet och Kennet Öhrvall från klubbstyrelsen redogjorde för förhandlingsläget. Ombudsmännen från Metallindustriarbetareförbundet och MAF hade inte lyckats komma någon vart. Allt företaget erbjöd var en ny utredning kring löneläget och ”förutsättningslösa diskussioner” om premielön.

Arbetarna ansåg nu att alla legala utvägar var blockerade. De 43 arbetarna bytte om och stämplade ut.

Strejkförlopp

Torsdagen den 15 juni blev alltså den första strejkdagen. Av de 51 anställda stannade endast de fem ur styrelsen kvar på arbetsplatsen. Det var Kåre Andersson (klubbordförande), Per-Erik Ökvist (sekreterare i klubben), Toivo Lappi (kassör i avd 103) samt Kennet Öhrvall och Per-Åke Carlsson (ledamöter i klubb- och avdelningsstyrelsen). Klubben stödde visserligen de strejkandes krav men kunde på grund av kollektivavtalslagen inte själva delta.

Dagen efter satte sig arbetarna i Luleåverkstaden några timmar. Det snabba slutet berodde på – enligt de strejkande i Boden – att klubbstyrelsen i Luleå var mer eller mindre uppköpt av företaget.

På måndagen den 19 juni samlades de strejkande för första gången. Diskussionerna gick fram och tillbaka men några beslut om hur man skulle fortsätta strejken fattades inte. Två dagar senare samlades de strejkande på nytt. Eftersom man inte var så många, och företag har en benägenhet att peka ut valda företrädare som ”strejkledare”, beslutade man att inte välja någon strejkkommitté. I stället blev fem man utsedda att utgöra stommen i en stödkommitté. De representerade var sin avdelning på verkstaden. Kommitténs uppgift var att organisera solidaritetsarbetet och fungera som en sammanhållande länk de strejkande emellan. Valda blev Jörgen Lång, Allan Sundberg, Christer Larsson, Alf Hansson och Henning Norman.

Veckan före midsommar besökte direktör Henrik Lindström Stockholm för att närvara vid en arbetsgivarkonferens. Samtidigt passade han på att tala med MAF:s verkställande direktör. Detta sammanträffande kom troligen att få avgörande betydelse för strejkens utveckling. Lindström fräntogs då det direkta ansvaret för konfliktens lösning och han fick också veta att SAF inte skulle betala ut några pengar ur konfliktfonden om Bil & Trak tor gjorde avsteg från centrala uppgörelser och SAF-direktiv.

Två dagar före midsommar, onsdagen den 21 juni, inlämnade MAF en stämningsansökan mot de strejkande till arbetsdomstolen. MAF krävde att domstolen, genom en förberedande dom, skulle ålägga de 36 mekanikerna att omedelbart återgå till sina arbeten. Vidare begärde man 500 kr i skadestånd av var och en inför den kommande rättegången. Att inte fler än 36 av de 46 bilarbetarna instämde berodde bl a på att vissa arbetare hade påbörjat sina semestrar och därför i rättslig mening inte deltog i strejken. Efter en veckas funderingar beslutade arbetsdomstolen att ålägga de strejkande att genast återgå till sin arbetsplats.

Juli månads intåg innebar inte bara semesterstiltje utan också att företaget försökte upprätthålla sina åtaganden genom strejkbryteri. Arbete som egentligen skulle ha utförts vid Boden-anläggningen överfördes till koncernens övriga verkstäder. Också andra privata verkstäder anlätades. De strejkande arbetarna for runt till olika arbetsplatser för att förklara situationen

för sina kolleger. På de flesta verkstäderna möttes de av förståelse och sympati. Så inte på Bil & Traktorläggningen i Luleå. Där blev de tvärtom utkastade. Behjälplig i detta hantverk var Tore Holmbom från klubbstyrelsen som menade att Bodenarbetarna störde arbetet.

Torsdagen den 13 juli inlämnade MAF en ny stämmningsansökan till arbetsdomstolen. Nu ville man plussa på det ursprungliga skadeståndskravet med ytterligare 700 kr. Totalt 1 200 kr, vilket var det högsta krav som någonsin riktats mot strejkande arbetare. Att man kunde göra detta berodde på att den s k 200-kronorsgränsen försvunnit med lottens hjälp vid en omröstning i riksdagen 1976.

De pengar som sattes in på strejkfonden under den första månaden kom framför allt från de norra delarna av Sverige. I början av juli tog två personer från Märsta utanför Stockholm kontakt med Jörgen Lång och erbjöd sina tjänster i solidaritetsarbetet. När de strejkande samlades till möte onsdagen den 12 juli beslutade man att stödkommittén i Märsta skulle fungera som central stödkommitté med uppgift att samordna solidaritetsarbetet. En vecka senare besökte Jörgen Lång och Allan Sundberg Märstakommittén. Där fanns ett förslag till direktiv som Allan och Jörgen godkände efter några smärre korrigeringar. I direktiven slogs fast att solidaritetsarbetet gällde tre saker: att ekonomiskt stödja strejken, att försöka få arbetsdomstolen att inte döma till skadestånd samt att försöka få bort de obegränsade skadestandsreglerna ur medbestämmandelagen. Det senare skulle ske genom en landsomfattande namninsamling.

Kring den sista punkten uppkom under strejkens fortsättning en mängd problem och invändningar. Under hösten skulle riksdagen ta ställning till en socialdemokratisk motion som gick ut på att återinföra 200-kronorsgränsen vid vilda strejker. Även om Bil & Traktorarbetarna ansåg att skadestånd vid strejk var orättfärdigt över huvud taget menade man att socialdemokraternas motion ändå var en bit på väg och att det var bättre att dömas till 200 kr än att riskera obegränsade böter. Andra ansåg att den Fackliga kommittén mot obegränsade strejkböter innebar en uppslutning kring socialdemokratin, som ju i allt väsentligt stött MBL:s utformning, samt att kampanjen spred illusioner om möjligheterna att använda riksdagen i arbetarkampen. Dessa betonade att det var felaktigt att arbetare över huvud taget kunde dömas till böter och att kampanjen på så sätt splittrade solidaritetsarbetet. Uppdelningen mellan inomfacklig (den fackliga kommittén mot obegränsade strejkböter) och utomfacklig (stödkommittéerna) verksamhet kom att få mycket tveksamma effekter i bl a Stockholm. Under hela strejken hölls inte ett enda solidaritetsmöte för hela Stockholmsområdet. Däremot anordnades möten mot de obegränsade strejkböterna, där insamling till de strejkande Bodenarbetarna förbjöds!

Tisdagen den 25 juli var det dags för arbetsdomstolen. 36 bilarbetare for i buss den nästan hundra mil långa vägen till Stockholm. På kvällen deltog de i ett stort solidaritetsmöte i Medborgarhuset. Efter mycket dividerande höll Allan Sundberg ett beljublat tal där han förklarade att ”det finns ingen vild strejk utan endast vilda arbetsköpare”.

Innan domstolsförhandlingarna satte i gång tågade arbetarna med sympatisörer från SAF-borgen till arbetsdomstolens lokaler i närheten av kanslihuset. För många av arbetarna var det första gången de deltog i någon demonstration. Banderollerna fladdrade i blåsten och talköreerna skanderade mellan husväggarna.

Arbetsgivarnas krav denna gång, var som tidigare sagts, 1 200 kr samt omedelbar återgång. Metalls jurist medgav att strejken var olaglig och instämde i SAF:s krav på återgång. Han medgav vidare att medbestämmandelagens paragrafer ger arbetsgivarna rätt att utkräva skadestånd, men menade att detta borde jämkas till 0 kr. Under rättegången presenterade MAF helt ny statistik över löneläget inom branschen. Denna visade att Bil & Traktor låg något över genomsnittet. Denna bluff avslöjades inte förrän rättegången var över och några bilarbetare som kunde dementera uppgifterna fanns inte närvarande i salen. De hade av Metall

uppmannats att hålla sig borta från rättegångslokalen för att förhindra hårdare straff, MAF hade i sin statistik jämfört den *genomsnittliga* förtjänsten för mekaniker i Sverige med den *högsta* förekommande lönen på Bil & Traktor. Därav de felaktiga siffrorna.

Huvudförhandlingarna avslutades samma dag och redan den 4 augusti föll domarna. Arbetarna dömdes till 400 kr var i skadestånd samt rättegångskostnader på kr/person. Dessutom uppmannade domstolen arbetarna att återgå. Det mest uppmärksammade vid rättegången var att också LO:s representanter krävde att skadestånden skulle överstiga den gamla 200-kronorsgränsen. Man fastnade för 300 kr. Tage Fransson, Träindustriarbetare-förbundets andra ordförande, motiverade LO:s ställningstagande på följande sätt: ”Det finns ju ingen övre gräns i dag. Och när nu lagen finns då får man ju försöka göra något vettigt av den. Det här var ett grövre brott än de tidigare fallen. Och i det här fallet landade jag på detta belopp med mitt samvete.”

Tydligt har Tage Fransson ett ganska rymligt samvete eftersom han inte nämnde att socialdemokraterna lovat att återinföra 200-kronorsgränsen så fort att dessa återkommer i regeringsställning ...

Samma dag som domarna föll skickade Bil & Traktor iväg ett brev till samtliga strejkande. I brevet återfanns ett förtäckt hot om avsked om arbetarna inte återgick senast måndagen därpå. Eftersom arbetsgivarna inte vikit sig på någon punkt fortsatte strejken.

Under hela augusti fortsatte förhandlingarna mellan klubbstyrelsen och företagsledningen. I slutet av månaden presenterade klubben en ny utredning om löneläget på verkstäderna i Boden. Det visade sig återigen att arbetarna vid Bil & Traktor låg under jämförbara verkstäder samt att löneklyftan mellan SIF-arna och de LO-anslutna på lagret ökat betydligt sedan 1976.

Som nämndes i inledningen var inte samarbetet mellan klubbarna i Boden och Luleå det allra bästa. För att reda ut oklarheterna försökte klubben i Boden att få till stånd ett gemensamt möte. Detta vägrade Luleåklubben att gå med på. I stället sände man iväg ett brev där Bodenarbetarna smutskastades. Man menade att strejken hotade jobben för alla arbetare inom koncernen. Man använde alltså exakt samma argument som företagsledningen hade använt för att försöka få tillbaka de strejkande.

Fredagen den 18 augusti ägde förhandlingar rum om det strejkbryteri som pågick mellan företagets olika enheter. Klubben menade att några omdisponeringar inte fick göras utan att klubben hade informerats. Vid denna tidpunkt hade emellertid strejkbryteriet redan pågått i närmare åtta veckor. Företaget bestred uppgifterna och till sin hjälp hade man Metalls ombudsman i Kalix, Athle Morin, som bakom ryggen på Kalixarbetarna godkänt leveransservice på nya bilar som tidigare hade skötts av Bodenverkstaden.

I detta läge sökte Bodenklubben stöd hos Metallindustriarbetareförbundet i Stockholm. Man krävde att förbundet skulle ta upp centrala förhandlingar om de utläggningar av arbete som skett. Efter många och utdragna turer avtog förbundsstyrelsen klubbens begäran den 11 oktober. Då hade förbundet förhalat frågan i nästan två månader.

I slutet av augusti gav Bil & Traktorarbetarna ut nya och kompletterande direktiv för stödarbetet. Nu krävde man att *alla* stödkommittéer skulle arbeta för att få bort de obegränsade strejkskadestånden. Orsaken var bl a att ett par fackförbund krävt återgång till den gamla 200kronorsgränsen och att omröstningen om socialdemokraternas motion närmade sig. De stödkommittéer som inte följde direktiven hotade man med att ta offentligt avstånd ifrån. Att man antog denna skärpning gentemot stödkommittéerna *kan* ha berott på det påhopp KPML(r):s tidning Proletären riktade mot de strejkande en knapp vecka innan de nya stöddirektiven publicerades. I tidningen anklagades arbetarna för att vara inskränkta och efterblivna. Klubbstyrelsen vid Bil & Traktor, som fortfarande befann sig på arbetsplatsen vid

den här tidpunkten, utsattes för ett våldsamt angrepp. Vad Proletären inte begrep, eller inte ville begripa, var att det var en mer eller mindre uttalad taktik från de strejkandes sida att behålla styrelsen på företaget. Visst fanns det problem med att styrelsen ”arbetade”, men detta förhållande fick helt orimliga proportioner i Proletären.

De fortsatta förhandlingarna mellan klubben och företaget gav ingenting. I slutet av augusti var läget helt fastlåst. Metall tryckte på för att få slut på konflikten och torsdagen den 24 augusti deltog ombudsmannen John Karlsson från Stockholm på ett extramöte som de strejkande inkallat. Närvarande var också Göte Lindström, klubbordförande på NJA i Luleå och ledamot av Metalls förbundsstyrelse. De hade tillsammans med klubbstyrelsen beslutat att föreslå mötet en sluten omröstning om återgång. Omröstningen genomfördes men enigheten var i det närmaste total. Endast fyra arbetare röstade för återgång. Splittringsförsöket hade avvisats och ombudsmannen John Karlsson fick resa tillbaka till Stockholm utan att kunna visa upp några ”resultat” för sina uppdragsgivare.

Måndagen den 28 augusti inkom ännu en stämningsansökan från MAF till arbetsdomstolen. MAF krävde återigen 1 200 kr av var och en av de strejkande. Arbetsdomstolen meddelade genast att en ny rättegång skulle hållas redan åtta dagar senare.

Samma dag som stämningsansökan nådde arbetsdomstolen skickade SAF ut den förra AD- domen till samtliga 900 medlemsföretag i Norrbotten. Som bilaga fanns en fullständig förteckning över de strejkande med namn och personnummer. Denna förtäckta form av svartlistning fick arbetarna känna av då de senare försökte söka arbete på olika firmor för att på så sätt dryga ut den magra strejkkassan.

Tisdagen den 5 september hölls nya förhandlingar i arbetsdomstolen. Endast ett tjugotal av Bil & Traktorarbetarna kunde åka med till Stockholm denna gång. LO-juristen och arbetarna krävde att målet borde läggas ned. Man hänvisade bl a till vad doktoranden i arbetsrätt, Håkan Göransson, skrivit i Dagens Nyheter samma dag. Han skrev att ”enligt min mening är MAF:s nya stämning juridiskt ohållbar. Det är en grundläggande regel att en och samma sak inte kan prövas flera gånger i domstol”.

Rätten begärde enskild överläggning men återkom efter endast ett par minuter. Man meddelade då att MAF:s tolkning var den ”rätta” och att förhandlingarna kunde fortsätta. MAF hävdade att dagens mål endast gällde strejken från den 26 juli (samma datum som den första domen avkunnades) fram till i dag. På så vis blev det fråga om två olika konflikter, varför det var fritt fram att döma på nytt.

LO-juristen bestred de nya skadeståndskraven men han gick med på att arbetarna borde uppmanas att återgå. Han gjorde också en längre utveckling av vad som menas med ”synnerliga skäl” som lagen talar om, om man skall kunna döma till extra höga skadestånd. Han menade att höga skadestånd skall reserveras för andra strejker som man mycket väl kan tänka sig i framtiden ...

Redan på fredagen samma vecka föll domarna. Arbetarna dömdes att betala 200 kr var plus rättegångskostnaderna på 138,85 kr per man. Domen var enhällig. Såväl TCO:s som LO:s representanter röstade för att arbetarna skulle dömas en andra gång. De röstade även för det tillägg till domen som blev ett indirekt klartecken till bolaget att det nu var fritt fram att avskeda de strejkande. Domstolen menade att medbestämmandelagen nu spelat ut sin roll om arbetarna vägrade lyda domslutet.

Denna andra rättegång mot de strejkande bilarbetarna vållade en omfattande proteststorm runt om i landet. Insamlingsarbetet sköt fart och omedelbart efter domen reste bilarbetarna ut på omfattande talarturnéer. Strax före rättegången kom det första numret av tidningen Bodenstrejken ut i 10 000 exemplar. Efter några dagar var hela upplagan slutsåld.

I mitten av september stod förhandlingarna fortfarande och stampade på samma ställe som de gjort de tre senaste månaderna. Göte Lindström från Luleå hade nu återigen blivit kallad för att hjälpa till vid förhandlingarna. Måndagen den 18 september la han fram ett helt nytt förslag. Det gick ut på att Bil & Traktor skulle ge arbetarna ett lån på 1 000 kr vilket efter tio månader skulle avskrivas. Ovanpå detta skulle företaget betala en garanterad premiedel på 40 öre i timmen. Allan Sundberg som var med vid förhandlingarna protesterade mot premiedelen. Han menade att det skulle innebära första steget mot rörliga löner, vilket ju hela strejken riktade sig mot. Direktör Henrik Lindström lovade att fundera på förslaget samt kontakta MAF för att eventuellt få deras godkännande.

Samma kväll höll arbetarna ett nytt möte i ABF-lokalen. Efter en lång stunds diskussion om premiedelen beslutade man att gå till omröstning. Alternativet var ja till premiedel och 1 000 kr i avskrivningsbart lån, eller nej och fortsatt strejk. Liksom vid förra omröstningen var det endast fyra som röstade för återgång.

Dagen efter omröstningen gick Göte Lindström upp till direktör Henrik Lindström och meddelade resultatet. Denne kunde i sin tur meddela att SAF och Motorbranschens arbetsgivareförbund avslagit förslaget om garanterad premiedel och avskrivningsbart lån.

Redan dagen efter det att direktör Lindström fått veta omröstningsresultatet kallade han till sig samtliga fackklubbar inom koncernen till MBL-förhandlingar. Det första Lindström gjorde var att begära tystnadsplikt av samtliga närvarande. Representanterna från Boden reserverade sig inte mot detta beslut. Sekreteraren i Bodenklubben, Per-Erik Ökvist, menade efteråt att ”detta var nog det största misstaget jag gjort i hela mitt liv”. Företaget förklarade sedan att det enda som nu återstod var att avskeda samtliga strejkande vid verkstaden i Boden, om dessa inte återgick till arbetet före den 4 oktober.

I nästan en vecka gick styrelsemedlemmarna i Bodenklubben omkring med vetskapen om att deras arbetskamrater inom kort skulle komma att avskedas. På grund av medbestämmandelagens paragrafer kunde styrelsen emellertid inte berätta om avskedshotet för sina arbetskamrater. Måndagen den 25 september fick Metallavdelningens ordförande, Berthold Isaksson, reda på vad som var i görningen. Han lyckades kringgå paragrafen om tystnadsplikt och på kvällen informerade han de strejkande som samlats till möte. Nu var läget mycket kritiskt men arbetarna beslutade trots allt att fortsätta strejken.

De fem i klubbstyrelsen, som under hela strejken försökt stödja sina kamrater, insåg att de strejkande inte skulle vika från sina krav. Man beslutade därför att säga upp sig med omedelbar verkan.

På måndagen den 2 oktober samlades de strejkande och f d klubbstyrelsen till möte. Klubbens styrelse informerade medlemmarna om sina uppsägningar. En lång diskussion följde om hur man skulle bemöta hotet om avskedande. Skulle man återgå och fortsätta kampen inne på företaget? Eller skulle man fortsätta strejken och lita till solidariteten hos den svenska arbetarklassen? Arbetarna bedömde risken för strejkbryteri som mycket liten. ”Ingen går väl och tar ett jobb från några som strejkat”, som en av de strejkande uttryckte saken. Man beslutade enhälligt att strejken skulle fortsätta.

Klockan sju, onsdagen den 4 oktober, samlades de strejkande utanför portarna vid Bil & Traktor. Verkstaden hade då stått stilla i 115 dagar. Efter en stund blev man insläppt och arbetarna tömde sina skåp, många för sista gången.

De 43 avskedade arbetarna och de fem ur klubbstyrelsen lämnade verkstaden lika eniga som man gjort knappt fyra månader tidigare. Skillnaden denna gång var att majoriteten aldrig skulle återvända till dessa lokaler där man haft sin försörjning under så många år. Trots hot om avskedande, svartlistningar och påtryckningar gick inte en enda man tillbaka den sista dagen.

Efterspel och resultat

Dagen innan avskedandena verkställdes sände bilarbetarna ut en sista vädjan till Sveriges arbetare. Man uppmanade arbetarklassen att protestera mot avskedandena genom bl a sittstrejker. Klubbordföranden Bengt Pettersson vid Bil & Traktorklubben i Luleå avvisade denna vädjan i mycket arroganta ordalag. Några sittstrejker genomfördes inte heller på någon arbetsplats i Sverige. Däremot hölls protestdemonstrationer på drygt ett tiotal orter och många fackliga och politiska organisationer stödde de avskedade genom uttalanden. 39 000 underskrifter fick Den fackliga kommittén mot obegränsade strejkböter ihop och drygt 150 klubbar och avdelningar ställde upp bakom kommitténs upprop. Men namninsamlingar och protestuttalanden räckte inte.

Måndagen den 9 oktober tog Metallombudsmannen Holger Olsson bladet från munnen och förklarade: "Jag uttalar mitt stöd för de arbetare som övertar de avskedades jobb i Boden samt uppmanar arbetslösa bilmekaniker i Norrbotten att hellre ta jobb vid Bil & Traktor än att kanske tvingas flytta söderut." NJA-klubbens Göte Lindström instämde.

Samma dag som Metall på detta sätt sanktionerade strejkbryteriet anlände de tre första "svartfötterna" till Bil & Traktor. Trots att de avskedade gick strejkvakt lyckades man inte förhindra att strejkbrytarna tog sig in på verkstaden.

Två veckor efter det att de första strejkbrytarna anlant brast de avskedades egen sammanhållning och solidaritet. Fem av dem som varit minst aktiva under strejken, som suttit tysta och passiva på mötena eller varit sjukskrivna, visade då på vems sida de stod. Trots enträgna vädjanden från sina forna arbetskamrater om att hålla ihop, bröt de strejkvaktskedjan och tog sig in på företaget. Strax därefter började ytterligare två man.

På tisdagen åkte Allan Sundberg och Per-Åke Carlsson till Luleå och direktör Henrik Lindström. Han meddelade att vissa återanställningar var tänkbara men att han själv skulle välja ut vilka som i så fall skulle få börja.

På tisdagskvällens möte med de avskedade berättade Allan och Per-Åke om sitt samtal med Lindström. Man beslutade enhälligt att ingen skulle återgå före fredagens förhandlingar mellan avdelningen och företaget. Samtidigt bestämde man sig för att lägga fram en lista på dem som ville börja arbeta igen. Det var framför allt personer som p g a ålder eller andra arbetshandikapp skulle få svårt att erhålla nya arbeten.

Förhandlingarna avslutades måndagen den 30 oktober. Det visade sig då att företaget endast accepterade två av dem som fanns med på arbetarnas lista. Däremot var man villig att anställa ytterligare sju man. Efter lång debatt om man skulle godta detta utpressningsförslag accepterade de nio utvalda att återgå.

I slutet av november hade nästan 1,5 milj kr kommit in till strejkkassan. 350 000 kr betalades ut i strejkbidrag och ungefär lika mycket gick åt för resorna till arbetsdomstolen, talarturnéer, flygblad och tidningar, administration m m. De arbetare som inte lyckades finna nya jobb fick understöd ur det som återstod av fonden.

Onsdagen den 22 november röstade riksdagen om socialdemokraternas förslag om återgång till 200-kronorsgränsen vid vilda strejker. Motionen avslogs med 13 rösters övervikt.

Litteraturtips

Nordblom, Charlie, *Den långa striden*. Ordfront 1979
Strejktidningen *Boden-strejken* nr 1, 2 1978

Jörgen Lång

Jörgen Lång är född den 9 november 1945 i Överkalix. Efter sju års folkskola anställdes han som biträde i en färghandel. Han arbetade sedan som lärling på en bilverkstad fram till militärtjänstgöringen. 1 januari 1969 började han som bilmekaniker på Bil & Traktor i Boden. Han deltog aktivt under strejken 1978 och blev avskedad i oktober samma år. Han har därefter omskolat sig till bussförare men inte fått något jobb. Han arbetar numera som yrkeslärare åtta timmar i veckan åt Luleå kommun. Han gifte sig 1971 och har tre barn. Familjen bor strax utanför Boden i ett samhälle som heter Sävast. Partipolitiskt obunden.

”Jag har gett mej fan på att krypa, det ska jag inte.”

— Kan du berätta lite om de bakomliggande orsakerna till strejken?

— Vi hade krävt fast lön i flera år. Helt plötsligt kom dom och erbjöd sig att gå med på det. Det var 1971. Det var så många som slutade och började att dom fick svårt att hålla verkstaden flytande.

År 1977 övertog Olov Lindström ledningen för Bodenanläggningen. Han var 26 år och hälsade knappt på en när han kom in i verkstaden. Efter ett tag började han plocka bort förmåner som vi hade gjort upp om med hans far, Henrik Lindström. Det gällde motorvärmare och subventionerade luncher och en del annat. Vi försökte med en maskningsaktion men när man har stått och arbetat i ett helvetes tempo en massa år är det svårt att trappa ner. Det rann ut i sanden.

Vid avtalsrörelsen 1978 hamnade vi i samma läge som dom två föregående åren. Företaget krävde att vi skulle gå med på prestationslöner om vi ville få något utöver det centrala avtalet. Stämningen var väldigt irriterad.

Efter ett tag blev det centrala förhandlingar. Vi sa OK men blir det inga resultat så blir vi inte kvar. Det visste dom om.

— Tisdagen den 13 juni intervjuades Martin Lindström i Norrländska Socialdemokraten. Hur reagerade ni på dom beskyllningarna?

— Dom flesta var skeptiska inför en strejk. Vi hade många gamla trotjänare som hade jobbat väldigt länge. Artikeln fick dom att ändra sig. En kille blev så förbannad att hade han träffat Martin den morgonen så hade Martin flugit ner för trapporna som en vante och slagit ihjäl sig. När vi dagen efter fick veta att företaget inte gett med sig en tum gick vi hem. Det var ingen diskussion om den saken.

— De fem i klubbstyrelsen gick inte med i strejken. Var ni eniga om den taktiken?

— Ja, vi visste vad som händer om en strejk inträffar. Metall hade åkt på skadestånd. Vi hade en så pass bra klubb och vi kunde få värdefull information hela tiden.

— Hur utvecklade sig händelserna direkt efter strejkutbrottet?

— Det lugnade ner sig, speciellt efter midsommar. Vi tänkte att här händer ingenting, det var alldeles dött. Företaget gjorde inte en ansats till att förhandla.

Vi förstod att vi måste gå ut, att vi måste ta strid. Har man inga pengar kan man inte slåss, och då svälter man ihjäl. En del ville vänta med en insamling men jag ville starta så fort som möjligt. Var och en gick ut med stödlistor och så kontaktade vi tidningarna och TV. Jag hade ingen erfarenhet av sånt här arbete mer än vad jag hade hört och läst om gruvstrejken och andra konflikter.

— **I början av juni fick ni kontakt med en stödkommitté i Märsta som senare kom att få stor betydelse.**

— Dom ringde upp självmant där nerifrån. Dom hade jobbat och hjälpt till vid strejker tidigare. Dom hade själva haft problem med avtalsförhandlingarna.

Innan vi åkte ner till arbetsdomstolen var Allan och jag nere i Märsta. Dom hade skrivit ett utkast till stöddirektiv som vi tittade på och godkände. Sen blev dom central för hela stödarbetet. Vi själva hade mycket nog att stå i.

— **Kravet att de obegränsade strejkböterna skulle bort vållade många stridigheter. Varför krävde ni inte att alla strejkböter skulle försvinna?**

— Det var väl i och med att vi fick kontakt med dom där nere. Dom var redan inblandade i den där fackliga kommittén och kände till en massa ... Dom tog upp det kravet för att det fanns en socialdemokratisk motion inne i riksdagen om återgång till 200-kronorsgränsen. Från början menade vi att dom gott kunde ta bort alltihop, för egentligen ska det inte vara några böter alls. Det höll dom med om, men dom sa att river man ner en sak så bygger man inte upp den på en natt ... Jag tycker inte man ska acceptera att arbetare över huvud taget kan dömas till böter för en sån här sak. Arbetsköparen ska inte kunna tvinga en att arbeta.

— **I slutet av juli blev ni för första gången inställda till arbetsdomstolen. Kan du berätta om vad som hände?**

— Vi trodde nog att vi skulle slippa strejkböterna p g a Martins uttalanden, det sa LO:s jurister också. Vi var inte med under själva rättegångsförhandlingarna för då hade advokaterna satt in frågor om vi skulle gå tillbaka efter semestern eller inte. Vi kunde inte säga ja för ingen var beredd att gå tillbaka och då hade vi ljugit inför domstol och kunnat få väldigt hårda straff. Det gick inte att lura domstolen.

Innan vi blev instämnda var det en gubbe som åkte runt och skulle överlämna kallelsen personligt till var och en.

Dom han inte fick tag i, dom blev aldrig instämnda. Hade vi vetat det hade det nog varit många som befunnit sig på "okänd ort". Det var några som ringde från Norge under strejken. Där har dom visst någon kommitté som hjälper till vid strejker. Strejkskandeståndet har dom fått bort genom att helt enkelt ge fan i att betala böterna ... Jag ville pröva det här också men det var en del som föll undan så det gick inte.

— **Ert förbund, Metall, försökte hela tiden att få er tillbaka i arbete igen. Hur gick man tillväga?**

— John Karlsson, som är ombudsman från Stockholm, ringde vår klubbordförande Kåre. Han förklarade då att fick inte Kåre tillbaka oss så skulle han komma hit och ta oss i öronen och leda oss tillbaka till företaget. Genom kontakter som vi hade med klubben på Obbola visste vi hur dom skulle försöka splittra oss så vi var förberedda när John Karlsson kom upp. Han kom till vårt möte men vi sa: "Försöker du vara stor i käften är det bara att knalla ut samma väg som du kom." På det mötet hade vi vår första slutna omröstning. Vi gick med på det för att visa att vi var eniga. Det var tre fyra killar som röstade för återgång. Ombudsmannen hade väl hoppats att vi skulle splittras, men så blev det inte.

— **Det största problemet för er, efter det att ni hade blivit avskedade, var svartlistningen. Hur gick företaget till väga?**

— Det började med att dom skickade ut den första domen, med namn och personnummer, till SAF:s alla medlemsföretag i Norrbotten. Sen bjöd dom in till en träff här i Boden. Officiellt hette det att dom skulle visa den nya anläggningen men efteråt har vi fått belagt att det var fråga om svartlistning.

Det här med svartlistningen var det värsta med allt. Visst var det en riktig strid vi tog men ... i dag tar en arbetare nästan vilket jobb som helst. Det finns inte den skamkänsla som fanns förr. Och det är samhällets fel att det har blivit så här.

— **Ni blev väldigt hårt angripna i KPML(r):s tidning Proletären. Hur reagerade ni på dom anklagelserna?**

— Det började med att dom ville att vi skulle dra in partipolitik i vår strid. Vi menade att det inte var fråga om någon speciell politik. Kampen stod mellan oss arbetare och arbetsgivarna. Sen ville dom ha igen alla pengar dom hade samlat in. Vi sa att kan dom tala om *vem* som har skänkt pengarna, *då* ska vi betala tillbaka. Det kunde dom inte ...

— **Metalls ordförande på NJA, Göte Lindström, var med och förhandlade vid flera tillfällen. Vad hade han för uppgift egentligen?**

— Det var Henrik Lindström som ville att vi skulle ta in någon opartisk i förhandlingarna för att på så sätt få en öppning. I mitten av september presenterade Göte ett bud som innebar en ”garanterad premiedel”. Vi sa nej för det var ingen egentlig skillnad mellan det budet och vad företaget presenterat från allra första början.

Det här med någon form av premiedel försökte dom med flera gånger. En gång var vi uppe tio stycken och förhandlade. Henrik han snackade och gick på och när han hade talat en timme hade han vridit om huvudet på nästan varenda en. Då trodde jag att det var slut, att dom andra hade gått med på hans vridningar och vändningar. Jag var så förbannad, för hade vi godtagit det hade vi inte behövt strida en enda dag. Det var Kåre som fick dom att lyssna och inse att budet inte innebar något nytt.

— **I slutet av september fick ni veta att företaget beslutat sig för att avskeda er. Tycker du i dag att ni skulle gått tillbaka i det läget?**

— Nja, vi tyckte inte att det spelade så stor roll om vi strejkade eller blev avskedade. Har man slagits i fyra månader så är det inte så lätt att gå tillbaka och börja om från början. Man var väl mer eller mindre sjuk av allt bråk och vi tyckte att det var lika bra att driva den här frågan till sin spets.

Vi gick ut med en uppmaning till Sveriges alla arbetare att sympatistrejka. Dom hade bara behövt sitta en dag ... Vi trodde att det skulle gå lätt eftersom alla metallarbetare bara låg och väntade på att vi skulle få en uppgörelse.

— **Metalls ombudsman Holger Olsson gick ut i pressen och uppmanade arbetslösa norrlänningar att ta era jobb. Vad fick det för konsekvenser?**

— Hans uttalanden hade väldigt stor betydelse. Det gjorde att ”svartfötterna” kunde hänvisa till Metall. Sen kom ju Göte Lindström och sa samma sak.

Det jäkligaste var ändå när våra egna gick tillbaka. Vi sa att är det någon som vill börja jobba igen så anser vi inte det vara fel. Bara vi får veta om det så att vi kan gå tillbaka alla på en gång. Företaget kunde inte öppna portarna med dom som dom hade tagit in i början. Det var hästskötare och svärslukare och ...

Det höll på att gå riktigt illa när dom sju som hade varit med oss skulle in på företaget. Vi var förbannade och det fanns en del som hade lust att klappa ner dom och bära hem dom. Avgörandet kom när dom sju gick tillbaka. Det var det som knäckte vår kamp.

— **Vilka lärdomar har du dragit av strejken?**

— Det är egentligen bara negativa erfarenheter jag har även om jag inte skulle vilja ha strejken ogjord. Då skulle jag nog bara reta mej på allt som varit. Det enda positiva är att jag

vet att det är mycket svårt att slåss om man är en liten grupp. Visst har det ekonomiska stödet varit fantastiskt men när vi hamnade i den situationen som vi gjorde spelade pengarna ingen roll längre ...

— **Vad har den långa striden lärt dig om rättsväsendet?**

— Arbetsdomstolen och medbestämmandelagen är bara skit. Lagarna är till för arbetsgivarna, dom fungerar baklänges. Ledamöterna i arbetsdomstolen verkar köpta, både våra egna och dom som egentligen ska vara opartiska.

— **I dag lever du på olika vikariat och arbetslöshetsunderstöd. Skulle du vilja tillbaka till Bil & Traktor?**

— Nej, jag vill aldrig tillbaka dit. Jag har gett mej fan på att krypa, det ska jag inte. Dom som har gått tillbaka har inte fått göra annat än bocka och krypa. Dom har haft ett rent helvete. Så fort dom får en annan möjlighet så försvinner dom därifrån. Det skulle jag också göra.

Öjebystrejken 1980

Det flög en fågel

Över landet kretsar nu en hök
Såg du, såg du när den dök
Ner från skyn
mot Öjebyn
Vem blir nästa offer?

Höken härjar med näbbar och klor
Papegojorna med näbbarna i kors och glor
”En vacker dag ...
ska vi stifta en lag ...
och blaa, blaa ...”

Det värsta ord som hökar vet
det ordet är solidaritet
Det går mellan varann
mellan kvinna och man
Det går till frihet och till seger.

Lars-Åke Mikaelsson

Strejkfakta

Inledning och bakgrund

Cementgjuteriet i Öjebyn norr om Piteå är moderbolag i koncernen Norrbottens Cementgjuteri, vilket i sin tur ägs av Skånska Cementgjuteriet. Den 18 september gick de 33 arbetarna ut i strejk mot företagets hårdnackade motstånd i de lokala löneförhandlingarna. Ett långvarigt uppdämt missnöje med fabriksledningen och den eländiga arbetsmiljön bidrog även starkt till arbetarnas beslut.

Verksamheten är uppdelad i en avdelning för prefabricerade produkter och en s k kommunalvarudel. Vid den förra tillverkas betongelement och grunder. Vid den senare brunnsringar, rör, tegel gatukantsten m m. Lönesystemet (före) strejken innebar att ungefär halva styrkan hade ackord. Detta ackord bestämde i sin tur lönesättningen för de övriga anställda. Arbetsmiljön är, liksom vid de flesta andra cementgjuterier, mycket dålig. Kärlekskramp, utslitna ryggar, tunga lyft, buller och damm förekommer i riklig mängd.

Som verkställande direktör i bolaget fungerar Birger Rova. I början av 1977 fick man en ny platschef, Allan Lundmark. I och med bytet av platschef försämrades kontakterna mellan fabriksledningen och de anställda/ facket på ett drastiskt sätt. Några lönelöft utöver de centrala avtalen accepterades inte av företagsledningen varken 1978 eller 1979.

Först i början av september 1980 anlände lönestatistiken för årets första kvartal, mot normalt i början av maj. Denna statistik användes för att räkna ut lönen för dem som inte arbetade på ackord. Föreningen innebar att hälften av arbetarna fick felaktig och för låg lön. Detta gjorde att irritationen bland arbetarna ökade.

Hösten inleddes med att fabriksledningen gjorde ett flertal nyanställningar utan att informera facket, vilket lagen stadgar. Irritationen fick nytt bränsle.

Vid de lokala löneförhandlingarna, som startade i september, krävde fackklubben ett generellt lönelöft på en krona i timmen utöver det centrala avtalet som låg på 96 öre. Vidare förde man fram en s k kravlista. I denna krävde man att de enda kvinnorna på gjuteriet, en städerska och

ett ekonomibitråde, skulle få rejäla löneyft. De låg nämligen på 23-24 kr i timmen, vilket var 4-5 kr under vad andra företag i trakten betalade för liknande arbeten. "Kravlistan" innehöll också vissa justeringar för två snickare och två svetsare. Det generella budet var klubben beredd att pruta på men "kravlistan" betraktade man som helig.

Företagets svar kom som en chock för de anställda. Man bjöd 3,8 öre i timmen samtidigt som fabrikschefen Allan Lundmark anklagade arbetarna på kravlistan för att vara lata, slöa och ointresserade.

Företagets svar innebar att det två veckor senare blev sk förstärkt lokal förhandling med representanter för Fabriksarbetareförbundet och Byggnadsämnesförbundet. Torsdagen den 18 september träffades man på nytt. Företaget upprepade sitt bud från föregående förhandlingar med det undantaget att man nu gick med på att höja lönen för en av snickarna.

Vid lunchtid meddelade fackklubben sina medlemmar förhandlingsresultatet och stämningen blev mycket upprörd. Diskussionerna varade hela eftermiddagen med undantag från den sista timmen då arbetarna återupptog jobbet. På kvällen valde arbetarna en strejkkommitté på tre personer. Ingen av dessa tillhörde fackklubben.

Strejkförlopp

På fredagsmorgonen kallade Allan Lundmark till sig hela arbetsstyrkan för att gjuta olja på de upprörda känslorna. Något nytt bud ville han inte lämna och försöket misslyckades. Strax därefter blev fabriksklubbens styrelse inkallad till kontoret för protokollförda MBL-förhandlingar. På lunchen sammankallade klubbstyrelsen ett möte där de bad om att få bli entledigade från sina fackliga uppdrag. Senare på eftermiddagen fortsatte överläggningarna och klubbstyrelsen hotade med att avgå klockan sju på måndagsmorgonen om inte företaget ändrade sin attityd till dess.

Eftersom företagsledningen vägrade att gå med på seriösa förhandlingar meddelade klubbstyrelsen på måndagsmorgonen att man nu lämnat alla fackliga uppdrag. Även de sju i klubben var i strejk. I detta läge kallade företaget på Fabriksarbetareförbundets ombudsman Gunnar Stenmark. Tillsammans med strejkkommittén fortsatte han under förmiddagen överläggningarna, samtidigt som de övriga arbetarna återgick till arbetet.

På eget initiativ sänkte Gunnar Stenmark det generella budet från en krona till 75 öre. Trots detta sa företaget nej. Själva hade de nu kommit upp till 30 öre. När arbetarna vid lunchtid nåddes av det negativa beskedet, gick de återigen ut i strejk. Det envisa motståndet från företagsledningens sida kan ha berott på att hela styrelsen för Norrbottens Cementgjuteri fanns samlad denna dag i Öjebyn. Arbetarna misstänker att det utgick order från styrelsen att några eftergifter inte skulle tillåtas.

Knappt en vecka efter strejkutbrottet, tisdagen den 23 september, instämde företaget samtliga 33 strejkande till arbetsdomstolen. Kort därefter sänkte arbetarna återigen sitt bud – denna gång till 60 öre. Samtidigt återgick de till arbetet för att på så sätt få till stånd en lösning av konflikten. Då kom företaget med en ny provokation. Man bjöd 45 öre generellt och godkände "kravlistan", med undantag för städerskan och ekonomibiträdet. Naturligtvis kunde arbetarna inte svika två av sina mest utsatta kamrater. Strejken fortsatte.

Torsdagen den 23 oktober hölls förhandlingar i arbetsdomstolen. De strejkande chartrade en buss och for ner till Stockholm och var med under hela rättegången. I stället för att belysa strejken, som var tänkt, kom företagsledningens agerande i rampljuset och arbetarna fick uppfattningen att domen skulle gå i deras favör. De blev dock anmodade att genast återgå även om själva domen inte skulle meddelas förrän den 9 december!

På måndagen efter rättegången hotade företaget med avsked och ombudsmannen Gunnar Stenmark fick arbetarna att återigen börja jobba. Detta samtidigt som han sänkte budet från 60 öre till 45. Nu skiljde ingenting mellan buden vad det gällde det generella påslaget. Det enda hindret som återstod var företagets nej till påslag för de två tjejerna. I samråd med f d fackklubbsordföranden Jörgen Nordh beslutade Gunnar Stenmark på måndagskvällen att ta 5 öre från 45-örespotten och ge till kvinnorna. På så sätt skulle de manliga arbetarna få betala med sina egna löner för att få upp sina kvinnliga kamrater.

Efter lång diskussion på tisdagsmorgonen accepterade arbetarna till slut det bantade budet som Nordh och ombudsmannen presenterade. Nu återstod endast att få en slutgiltig bekräftelse från företaget att man stod fast vid sitt bud. Då kom nästa chock, nästa provokation. Birger Rova meddelade att företaget inte behövde mer än 20-22 man i fortsättningen! 12-13 arbetare skulle alltså bli avskedade. Bland dem som hotades med avsked fanns bl a ekonomibiträdet Åsa Hortberg, samt de övriga på "kravlistan".

Förhandlingskommittén begärde skriftligt svar från Rova och gick sedan ner för att informera arbetarna om företagets senaste piruett. Efter lång debatt beslutade man sig för att rösta. Att säga ja till budet innebar återgång till arbetet samt vetskapen om att 12-13 man inom kort skulle sägas upp. Ett nej innebar fortsatt strejk, men också hot om avsked av hela styrkan. Röstresultatet visade att 22 var för fortsatt strejk medan 8 ville gå tillbaka.

Under onsdagen hände inte så mycket men redan på torsdagen den 30 oktober beslutade arbetarna, efter viss övertalning av Gunnar Stenmark, att svälja förtretet och acceptera företagets bud. Då serverade företaget nästa provokation. Man drog tillbaka alla sina tidigare bud! Varslen om avsked skulle verkställas, vad än arbetarna gick med på!

Förhandlingar inleddes omedelbart men företaget gav inte med sig. Birger Rova förklarade att han ensam inte kunde avgöra och hänvisade till koncernledningen i Sundsvall. Detsamma gjorde koncernledningen i Sundsvall – fast tvärtom.

Klockan 12.00 på onsdagen den 5 november meddelade företagsledningen att varslen hade verkställts och att arbetarna var avskedade.

Efterspel och resultat

Arbetarna hade redan från början försökt föra ut sin sak i massmedia men så länge strejken varade var intresset svalt. Först den 5 november, då avskedandena verkställdes, vaknade pressen och opinionen ur sin törnrosasömn. Fabriksarbetareförbundets avtalssekreterare Uno Ekberg uttalade sig samma dag i Dagens eko och förklarade att han till fullo förstod företagets agerande och att "Öjebfallet" var överspelat för Fabriks del. Detta uttalande bidrog till att sympatierna snabbt vände till arbetarnas förmån. De blev formligen överösta med telefonpåringningar, stöduttalanden och penninggåvor. Sammanlagt fick arbetarna in 400 000 kr till stödfonden och närmare 300 stöduttalanden från olika fackliga och politiska organisationer i hela landet.

Två dagar efter avskedandena publicerade fackföreningsägda Aftonbladet LO:s syn på vilda strejker: "En vild strejk som aldrig slutar leder till sist till att de strejkande mister sina arbeten – antingen genom att företaget läggs ner eller genom att de avskedas. Detta är lagens avsedda innebörd och det är inte mycket att säga om den. Lagar och avtal är till för att hållas."

Lite längre ner i ledaren säger Aftonbladet att "arbetarrörelsen måste försöka stävja företagens missbruk av MBL". Så högt vågar alltså den LO-ägda tidningen ryta, två dagar efter det att 33 arbetare blivit utkastade på gatan!

De avskedade arbetarna fortsatte att träffas varje dag och man gjorde klart för Fabriks att tog de inte upp fallet i arbetsdomstolen skulle arbetarna själva gå till tingsrätten. I det läget gick

LO:s ordförande Gunnar Nilsson ut i en intervju i Dagens eko och förklarade att han gärna såg att Öjebyfallet togs upp till behandling på nytt i arbetsdomstolen. Hans motiv var ingen principiell kritik mot avsked vid vilda strejker utan baserade sig på det faktum att företaget i det läget hade gått längre än vad domstolen hade gjort. Gunnar Nilssons inhopps fick mycket snabb effekt och strax efteråt bestämde sig Fabriks för att ta upp fallet i arbetsdomstolen på nytt.

Tisdagen den 9 december föll domen från huvudförhandlingarna den 23 oktober. Eftersom rättegången i huvudsak hade koncentrerats kring företagens skandalösa agerande i förhållande till facket, arbetsmiljöfrågor osv, kom domen som en överraskning för arbetarna. De strejkande – och dåmera också avskedade arbetarna – dömdes till 400 kr var i skadestånd. Fabrikschefen Allan Lundmarks agerande, med upprepade provokationer och tillmälen, ansåg domstolen inte utgjorde någon förmildrande omständighet.

Väl hemkomna från Stockholm och förhandlingarna i arbetsdomstolen anordnade arbetarna en demonstration i Piteå. På grund av den massiva opinionen som avskedandena och domen fört med sig, tvingades den lokala SAP- och LO-ledningen att ställa upp. Vid denna tid inkom också en mängd stöduttalanden från ”rörelsens” olika grenar i Norrbotten. Många började på ett likartat sätt: ”Vi tar principiellt avstånd från alla vilda strejker men ...”

Fredagen den 9 januari 1981 kom målet upp på nytt i arbetsdomstolen. Frågan som för första gången skulle besvaras löd: Stod avskedandena av de 33 arbetarna vid Norrbottens cementgjuteri i Öjebyn i överensstämmelse med medbestämmandelagens paragrafer och innebörd? Arbetarna och deras försvar inriktade sig på att framhäva den dåliga arbetsmiljön, fabrikschefen Allan Lundmarks antifackliga inställning och företagsledningens upprepade provokationer som förklaringar till strejkens uppkomst och fortsatta förlopp.

Under tiden som domstolen funderade på hur man skulle döma, brann den gamla delen av cementgjuteriet ner till grunden. Detta försvårade naturligtvis ytterligare möjligheterna för att alla arbetare skulle få komma tillbaka, oavsett hur domen skulle komma att se ut. För företaget kom branden synnerligen lägligt.

Tisdagen den 21 januari föll domen. Fabriksarbetare- förbundets överklagande av avskedandena ogillades. Domstolen menade att arbetarna grovt åsidosatt lagen då de inte följde domstolens order om återgång samt att strejkens längd innebar rätt för företaget att avskeda.

Att arbetarna verkligen gick tillbaka vid flera tillfällen men möttes av nya provokationer från företaget tog domstolen ingen notis om.

Efter domen följde den stora tystnaden. Gunnar Nilsson, som var den som genom sina uttalanden fått Fabriks att ta upp fallet på nytt, teg. Förbundsordföranden Enar Ågren beklagade domen men vägrade svara på hur man tänkte agera i fortsättningen.

Arbetarna fortsatte att träffas, även efter den sista domen. Man beslutade att de som fick erbjudande, och ville gå tillbaka till Cementgjuteriet, skulle få ta detta steg. Företaget lät via pressen meddela att ingen skulle svartlistas och att alla avskedade skulle bedömas lika vid eventuella återanställningar. Trots detta har ingen ur den gamla fackklubben eller huvudskyddsombudet erbjudits nytt arbete. Däremot har två personer som aldrig tidigare arbetat inom betongindustrin anställts på företaget.

När detta skrivs, i mitten av april 1981, har löneförhandlingarna på företaget lett till att ackorden har slopats. Samtliga arbetare har fått fast timlön. Städarskans lön, som fanns med på den s k kravlistan och som företaget vägrade att acceptera, ligger i dag på 29 kr/tim, vilket är högre än vad arbetarna begärde under strejken.

Arbetarna var under hela strejken mycket noga med att inte bli kopplade till något visst parti. Man betonade gång på gång att ingen varit, eller var, partipolitiskt aktiv. De tog klart avstånd från alla som försökte utnyttja strejken i egna syften. Erfarenheterna från Bil & Traktorstrejken fanns i färskt minne.

Litteraturtips

Friberg, Inger m fl, *Öjebyarbetarna dömda till avsked – med hjälp av MBL*.
Journalisthögskolan, Stockholm 1981
Strejken i Öjebyn. Öjebyarbetarnas stödkommitté, Stockholm

Jörgen Nordh

Jörgen Nordh är född den 14 maj 1953 i Arvidsjaur. Efter nioårig grundskola kom han till Piteå och påbörjade gymnasiestudier. Efter ett halvår hoppade han av och hade därefter ett flertal kortare arbeten. Han gick också yrkesskola under ett och ett halvt år. Via fotbollen återkom han till Piteå och cementgjuteriet i Öjebyn 1974. Där arbetade han med att tillverka betongelement. 1978 valdes han till studieorganisatör och året därpå kom han in som suppleant i bolagsstyrelsen. 1 februari 1980 valdes han till ordförande i fabriksklubben och den 5 november avskedades han tillsammans med sina 32 arbetskamrater. Jörgen har aldrig tillhört något politiskt parti. Han är sammanboende och far till två barn.

”Visst har vi förlorat, men vi kan se folk i ögonen och gå rakryggade i fortsättningen.”

— **Kan du berätta vad som hände när Allan Lundmark blev fabrikschef i början av 1977?**

— Arbetsmiljöproblem hade vi även innan han kom hit. I en sån här typ av industri får nästan alla olika typer av yrkesskador. Förslitna ryggar, nedsatt hörsel och kärlekskramp är vanligt. Dom som har jobbat 35-40 år är totalt slut.

När Lundmark kom hit var det framför allt samarbetet mellan ledningen och dom anställda som försämrades. Vi fick föra bagatellfrågor till centrala förhandlingar och missnöjet växte. Vi är vana vid att tala klartext och vi sa att det här går åt skogen. Det gjorde det också.

— **Era krav i de lokala löneförhandlingarna som startade efter semestern 1980 var inte särskilt höga. Varför hamnade ni just på en krona mer i timmen?**

— Vi höll på en hel vecka och diskuterade vilket lönekrav vi skulle ställa. En del menade att vi borde kräva 2-3 kr mera eftersom dom flesta företagen runt omkring hade gått med på det. Vi sa att vi aldrig får igenom ett sånt bud. Då är det bättre att lägga ett mycket lågt, realistiskt bud. Vi kom fram till att begära en krona utöver det centrala avtalet samt justera upp dom som hade dom sämsta lönerna. Bland dessa fanns två tjejer.

Vi fick en chock när företaget sa blankt nej. Behandlingen av oss under förhandlingarna – han kallade några på kravlistan både lata och ointresserade – gjorde att stämningen fullständigt kokade över.

— **Företagets kategoriska inställning ledde till förstärkta lokala förhandlingar. Den 18 september lämnade de ett nytt svar. Vad innehöll det?**

— Det var samma visa igen kan man säga. Dom var beredda att släppa fram en snickare men inte den andra. Vi uppfattade deras agerande som provocerande, som rent kränkande. Vid lunchtid var förhandlingarna klara och vi gick ner till pojkarna och berättade precis vad som hade hänt. Det blev en enda lång polsk riksdag av ilska. Vi hämtade ner Lundmark och

frågorna haglade över honom. Eftersom han delvis förnekade vad han sagt till oss under förhandlingarna tog vi dit direktör Rova också. Han medgav att Lundmark agerat dumt och därför förstod han vår ilska.

Vi gick i alla fall ner och jobbade den sista timmen. Senare fick vi i facket höra att den övriga styrkan valt en strejkkommitté. Vi sitter, sa dom, och vi förstod att dom inte skulle gå tillbaka bara för att vi sa det. Vi var ju också jävligt missnöjda. Läget var så allvarligt, att vad som står i lagar och avtal var överspelat. ”Hit men inte längre”, sa vi.

— **Ni avsade er alla fackliga uppdrag och gick med i strejken efter ett par dagar. Varför gjorde ni inte som vid en del strejker, stannade kvar på era poster?**

— Skälet var Lundmarks inställning till facket. Han fullständigt nonchalerade oss. En fackhatare har någon sagt om honom, det stämmer bra. Vi förstod att vi inte skulle kunna agera och sen sympatiserade vi med killarna, vi hade samma krav. En del har undrat om vi hade planlagt avhoppet för att slippa skadestånd men så långt tänkte vi aldrig. Det var en helt spontan reaktion.

— **Redan den andra strejkdagen kallade företaget in er ombudsman Gunnar Stenmark. Vad är din uppfattning om Stenmark?**

— Jag tycker att han agerade på ett bra sätt. Han försökte naturligtvis förmå oss att avbryta strejken men samtidigt agerade han hårt mot företaget också. Han försökte hitta en väg ut ur det hela.

Det första Gunnar gjorde var att gå upp med strejkkommittén för att komma till tals med företaget. Att företaget redan från början sa bestämt nej till våra krav tror vi – vi kan inte bevisa det – berodde på att koncernledningen sa stopp. Dom i sin tur gick säkert efter vad SAF sa. Företagsledningen gjorde egentligen inga seriösa försök att få slut på strejken. Dom trodde kanske att vi skulle ge upp snabbt, att det bara var fråga om en tillfällig missnöjesyttring. Men så blev ju inte fallet ...

— **Ni gav snabbt med er när det gällde det generella budet. Däremot var ni stenhårda på att ”kravlistan” – som bl a innehöll löneförbättringar för två tjejer – inte fick tummas på. Var det ett taktiskt drag från er sida, att skjuta tjejerna framför er så att säga?**

— Nej, absolut inte. ”Kravlistan” betraktade vi som helig och företagets agerande mot tjejerna tog vi som en provokation mot oss alla. Vi krävde 28-29 kronor i timmen för dom men företaget var inte berett att betala det. Trots att ett annat av Skånska Cements företag här i Piteå betalade 28,50.

Vi ansåg att vi inte kunde svika dom. Tjejen hon lagade så fin mat och skötte sig på alla sätt. Och städerskan tog bort den skit man inte alla gånger tänkte på.

Jag kommer ihåg en gång när vi skulle rösta. Vi hotades allihopa av avsked om vi inte släppte tjejernas krav. Då var det en kille som helt spontant reste sig upp och frågade om vi skulle acceptera företagets hot eller fortsätta strejken. Alla som var beredda att stödja tjejerna skulle resa sig upp. Det var som att trycka på en knapp. Vi stod upp allihopa, alla utom dom två tjejerna. Vi sa det då och vi sa det senare: ”Tjejerna sviker vi aldrig!”

— **I slutet av oktober hölls de första rättegångsförhandlingarna i arbetsdomstolen. Hur upplevde ni dem och trodde ni egentligen på ”seger”?**

— Jag var nog lite blåögd men det var erfarenhet jag saknade. Man ville väl tro att AD åtminstone skulle vara någorlunda rättvis ... Vi gick in för att belysa alla missförhållanden, Lundmarks agerande mot facket. Ja, allt. I slutet fick vi till och med hjälp av Rova som i långa

stycken styrkte våra påståenden. Därför kom domen i december som en fullständig överraskning. Företaget hade yrkat på 400 kr i böter – och det blev 400 kr.

Vid andra rättegången i januari 1981 upprepades hela proceduren, fast ännu värre. Det var ett justitiemord som begicks. Det var egentligen inte oss dom dömde utan hela arbetarrörelsen. Två av juristerna satt mest och sov. Vilka det var? Jo, dom två arbetstagarrepresentanterna! Om inte fackföreningsrörelsen fattar vad som hänt och drar några lärdomar av det, hur fan ska då fortsättningen bli? När ska dom då vakna?

— **Vid rättegången i oktober uppmanade domstolen er att återuppta arbetet. Lydde ni domstolens uppmaning?**

— Ja, det kan man säga. På måndagen satt vi och väntade i fikarummet på att Rova eller Lundmark skulle komma ner och informera oss om det aktuella läget. Till slut kom Rova men han hänvisade till Stenmark. När sen Stenmark dök upp meddelade han oss att företaget tänkte varsla om avsked om vi inte gick tillbaka. Vi svarade med att fråga om dom var beredda att förhandla. I så fall skulle vi gå tillbaka.

Efter ett tag kom förhandlingarna igång och vid halv nio-tiden satte vi igång och jobba. När dagen var slut hade vi ännu inte fått något besked. På kvällen ringde Gunnar Stenmark mej och ville att jag skulle försöka få med mej gubbarna. Vi bestämde då att vi skulle ta 5 öre från dom där 45 örena och ge till tjejerna.

På tisdagsmorgonen träffades vi igen och till slut bestämde vi oss för att anta budet. Vi ville bara få det klart preciserat. I det läget meddelade Rova att 12-13 man skulle sägas upp, bli sparkade! Jag begärde att få en kopia och sen gick jag ner till pojkarna och berättade vad som hänt.

Ska vi ta det här straffet eller ska vi hålla ihop och slåss? Det var så frågan stod. Frågan gick runt och alla fick svara för sig. Vi hade alltid livliga men mycket öppna diskussioner. Resultatet blev 22-8 för fortsatt strejk. Efter någon timme gick vi upp till Rova och meddelade att vi inte accepterade sådana här provokationer, att vi sa nej till ”budet”.

— **Ni tvingades till slut att också svälja företagets hot om avsked. Vad fick er att ändra på beslutet ni hade fattat på tisdagen?**

— Vi fick väl lite perspektiv på det hela ... stämningen hade varit så upprörd på tisdagen. Sen kom Stenmark in också. Han sa att vi måste välja. Vår enda chans var att gå tillbaka och sedan förhala och förhandla. Annars skulle vi förlora jobben.

På torsdagen fick Gunnar Stenmark äntligen tag på Rova som hade gjort sig oanträffbar i ett helt dygn. Jag kommer ihåg att Gunnar kom ner till lunchrummet och sa att det Rova sagt till honom, det vågade han inte säga åt oss ... Han hade gett dom 15 minuters betänketid. När kvarten hade gått fick vi veta vad som hänt. Företaget hade dragit tillbaka alla sina tidigare bud. Varslen skulle verkställas, vad vi än sa eller gjorde. Där satt pojkarna och hade svalt den sista stoltheten och även tagit besked att 12-13 man kanske skulle bli avskedade. Och så tar dom tillbaka alla bud ...

Fram till tisdagen, då varslen skulle verkställas, försökte vi på alla sätt få företaget att ändra sig, att stå fast vid sitt bud. Men det var omöjligt. Klockan 12 på onsdagen den 5 november avskedades vi. Alla 33.

— **Fabriksarbetareförbundet vägrade att ställa upp för er. Först sedan Gunnar Nilsson grep in ändrade de sig.**

— Ja, visst var det bra att fallet togs upp på nytt men i mångt och mycket berodde nog inhoppet på att LO ville rädda ansiktet. Dom hade säkert fått information från vårt förbund

om hur vi tänkte agera och sen hade det ju blivit en sån reaktion ute bland fackföreningarna efter vårt avskedande. Dom var tvungna ...

— **I mitten av januari 1981 godkände arbetsdomstolen avskedandena och ni stod på bar backe efter fyra månaders kamp. Också arbetarna vid Bil & Traktor i Boden blev avskedade. Vilka likheter ser du?**

— Jag ser rätt få likheter egentligen. Vi hade en ombudsman som stödde oss, i Boden tog facket avstånd från allt dom gjorde. I Boden stod dom väldigt långt ifrån varandra hela tiden, här backade vi och tog till sist företagets bud. Vi i facket gick med i strejken här i Öjebyn, deras fackklubb jobbade kvar.

Det vi hade gemensamt var sammanhållningen. Den var fin både här och i Boden. Tyvärr sprack väl en del av enigheten i Boden på slutet, vilket den aldrig gjorde hos oss.

— **Hur ser du på vilda strejker? Har inställningen förändrats i och med att du själv varit indragen i en långvarig konflikt?**

— Vi har ju haft många strejker här uppe i Norrbotten. Jag har alltid respekterat dom som har gått ut i strejk och jag har förstått att dom slagits för något som varit rätt. Jag vill dock påpeka att jag inte förordar strejker i tid och otid. Vi själva tvingades till slut, efter flera års växande missnöje, att ta steget ut i strejk. Det var en strejk som ingen av oss önskade och det är ingen överdrift att säga att det var en av företaget framprovocerad strejk.

Visst har vi förlorat men vi har också vuxit. Vi kan se folk i ögonen och gå rakryggade i fortsättningen.

— **Det är lätt att en strejk blir anklagad för att tjäna vissa politiska syften. Vad gjorde ni för att slippa hamna i den fällan?**

— Vi påpekade redan från första dagen att vi ville hålla all partipolitik utanför vår strid. Vi sa till dom olika vänstertidningarna att dom gärna fick skriva om oss men att dom absolut inte fick utnyttja vår strid. Gång på gång slog vi fast att varken jag eller någon annan var partipolitiskt engagerad.

— **Efter en lång bitter kamp som till slut leder till avsked, kan man då uppleva att strejken trots allt gav några positiva erfarenheter?**

— Dom flesta på gjuteriet är närmare 50 år. Många har varit 20-30 år i företaget och dom är fostrade i en anda att bara acceptera. Men det var dom, det var dessa äldre herrar som sa ifrån. Dom har gått i bräsch och då känner man en styrka i gruppen som inte går att beskriva. Det är något helt enormt.

Förut träffades man på fikarasten. Nu vet vi vem vi är. Vi har lärt känna varandras fruar och barn. Vi har blivit ett enda stort kollektiv. Och vi har sluppit intriger och bråk därför att vi har spelat med öppna kort.

Mårten Lidström

Mårten Lidström är född den 17 juli 1948 i Rognäs strax utanför Piteå. Nioårig grundskola följdes av två år på yrkesskola. Mårten har hela sitt vuxna liv sysslat med motorfordon. Han har arbetat som truckförare och lastbilschaufför. Han har varit anställd vid Cementgjuteriet i två omgångar, sammanlagt i fem år. Vid strejken i september 1980 valdes Mårten in i den tre man starka strejkkommittén. Mårten är en av de arbetare som inte blivit erbjuden återanställning. Han försörjer sig för tillfället genom olika ströjobb. Han är gift och har tre barn. Partipolitiskt oorganiserad.

”Dom säljer hellre trucken än återanställer mej.”

— Missnöjet hade grott under flera år tillbaka men utbrottet kom i samband med löneförhandlingarna. Inte för att dom sa nej till budet, men på det sätt dom sa det. Allan Lundmark försökte hela tiden trycka ner enskilda personer. Han påstod att snickarna var lata och verkstadskillarna inkompetenta. Trots att dom hade 16 år i yrket.

Vi i strejkkommittén blev rätt snabbt bortkopplade. Vi gick upp tillsammans med ombudsmannen Gunnar Stenmark men då sa Birger Rova att han vägrade att förhandla så länge vi var med. Gunnar sa att han hade rätt att välja vem han ville och i det här fallet hade han valt oss. Då begärde Rova enskild överläggning. Vi fick inte vara med men vi kände till alla turer.

I kravlistan krävde vi att två snickare skulle upp från 97 procent till 100 av ackordslönen, två verkstadskillar från 99 procent till 100 och sen tjejerna. När dom sa ja till killarnas löner, men nej till tjejkvoterna, blev vi förbannade. Vi hade ingen tanke på att svika tjejkvoterna och företagets bud fick motsatt verkan.

Jag trodde att arbetsdomstolen var en rättsinstans men den villfarelsen togs jag snabbt ur då domen kom i december. Jag förstår inte hur dom kunde döma på det viset ... Jag tycker över huvud taget inte att arbetare som strejkar ska kunna dömas till böter. Det är inget brott. I vårt fall tvingades vi ut i strejken, vi hade inget annat att ta till. Vi hade försökt den fackliga vägen i två års tid. Utan resultat.

Vi samlades i fabriken varenda dag. Vi hade ganska mycket att göra ... Det var telefonsamtal, ordna med insamlingen, tillstånd för demonstrationer ... Vi hade ingen erfarenhet av sånt där arbete utan man blev tvungen att ... Det ena gav det andra. Men visst gjorde vi misstag. Vi skickade t ex ut listor till alla stora fackföreningar i landet och bad dom att sprida informationen vidare. Efter ett tag började jobbarna ringa och fråga varför vi aldrig sände ut någon information. Det visade sig att listorna låg kvar på avdelningarnas expeditioner – underst i pappershögar.

Vår ombudsman Gunnar Stenmark har ställt upp på ett fantastiskt sätt. Annars tror jag att vi var lite småbovar i förbundets ögon. Dom ringde ofta Gunnar och frågade vad vi var för ett folk och vad som höll på att hända.

Vår strejk har förändrat min inställning till vilda strejker. Jag har fått upp ögonen. Förut läste jag tidningsartiklar men jag engagerade mej inte som jag borde göra som arbetare. Jag tror att det är samma sak för dom som läser om vår strejk. Dom engagerar sig också för lite. Det måste bli ändring på det. Vår dom gällde inte bara oss utan hela arbetarrörelsen.

Det är väl inte så många positiva erfarenheter man har av en sån här strejk. Det bästa var sammanhållningen som har varit enorm. Jag har inte hört någon som har sagt att vi gjorde fel. Vi har väl inte vunnit så mycket men jag känner mej inte knäckt. Jag tycker att jag har vuxit rent psykiskt. Man har fått en helt annan självkänsla. Jag hade nog varit mer knäckt om vi hade gått tillbaka och fortsatt krypa.

En annan positiv erfarenhet var stödkommittén i Stockholm. Dom jobbade oerhört fint. Genom dom fick vi kontakter och det var först när stödarbetet spred sig söderut som det blev lite rullning på det hela. Hade vi bara hållit på med facken här uppe skulle vi varit döda för länge sen.

Om jag kommer till något nytt jobb där företagsledningen bär sig åt på samma sätt som dom har gjort på Cementgjuteriet skulle jag inte tveka om att gå ut i strejk. För till Cementgjuteriet kommer man väl aldrig tillbaka. Jag ger mej fan på att dom hellre säljer trucken än återanställer mej. Dom är sådana.

Gunnar Nilsson

Gunnar Nilsson är född 1922 i Mönsterås. Fram till 1958 arbetade han som glasslipare då han började en tjänst som lokal ombudsman i Träindustriarbetareförbundet. Mellan 1966 och 1971 var han Träs andre ordförande. 1973 efterträdde han Arne Geijer som LO:s högste chef. Sedan 1976 sitter han i riksdagen för socialdemokraterna. Vid sidan om sitt ordförandeskap i LO har Gunnar Nilsson en rad andra styrelseuppdrag, bl a i Reso, Folksam och Aftonbladet. Gunnar Nilsson väntas avgå som ordförande under 1982.

”Vilda strejker passar liksom inte in i vårt arbetsmarknadsmönster ...”

— Hur ser du i dag på konflikten i malmfälten 1969-70?

— Frågar man dom inblandade vilken nettoeffekt man har uppnått tror jag inte att dom har så mycket positivt att säga. Men strejken var en logisk följd av den utveckling som hade förevarit. Man fick alltså kortsiktiga fördelar ... nytt lönesystem och bättre arbetsmiljö ... men några bestående värden vann dom inte.

— Finns det något i LO:s agerande som du ångrar i dag?

— Nej, förloppet var det gamla vanliga, dvs att det är lätt att dra igång en sån här strejk men betydligt svårare att få den avslutad. Och det var i det läget som LO tvingades gå in. I uppgörelseögonblicket fungerade ju inte strejkkommittén särskilt bra och det var i det läget som Kurt Nordgren fick åka upp ... för att liksom ena de olika grupperna.

— Gruvarbetarna riktade mycket hård kritik mot hela den fackliga apparaten. Upplevde LO den kritiken som orättvis?

— Ja, jag menar att den var orättvis. Det var inte så att vi skickade upp folk för att läsa lag och ordning. Det var efter hemställan från vissa grupper som LO släppte till förhandlingshjälp. Vi tvingade inte på dom någon form av lösning. Jag har uppfattat det så att man hälsade det med tillfredsställelse att man fick slut på konflikten. Sen kan man alltid utvärdera resultatet och ha olika uppfattningar om det.

— Hamnstrejken i Göteborg i november 1969 och gruvstrejken strax efteråt blev något av inledningen till det som senare kom att kallas ”den nya strejkrörelsen”. Varför kom strejkerna just när dom kom och varför fick de ett så dramatiskt förlopp?

— Det fanns stora spänningar på arbetsmarknaden och vi levde i en brytningstid. Efter 60-talets relativt goda reallöneförbättringar började kravet på inflytande över arbetslivet och arbetssituationen göra sig gällande. 70-talet började lite annorlunda och det skapade en konfrontation som vi strängt taget inte hade upplevt under 50- och 60-talen.

— På vilket sätt tror du att den tekniska utvecklingen spelade roll?

— Jag tror att rädslan för den tekniska utvecklingen skapade en osäkerhetskänsla. Det har man lärt sig mer och mer ute i näringslivet, att den tekniska utvecklingen måste förklaras för människor. Man måste ... människorna måste vara förberedda på dom förändringar som sker i det avseendet.

— På vilket sätt försökte LO möta den våg av vilda strejker som följde på gruvstrejken?

— LO kommer ju inte in i bilden så där med en gång utan det är ofta förbunden som får ta itu med dom. Vad LO kan göra är att förebygga dom konflikter och konflikthanledningar som vi kan katalogisera. Vi kan bara vara med och lösa dom övergripande problemen. Där kan LO spela en roll.

— Vad finns det för samband mellan de olovliga strejkerna och de arbetsmarknadslagar som kom på 70-talet?

— Även om vi hade fört en debatt om arbetslivets förnyelse så hade det inte blivit några påtagliga resultat. Vi trodde allt fort att vi kunde klara det genom överenskommelser på arbetsmarknaden. Men det visade sig inte vara framkomligt. Med andra ord tror jag att konflikterna var en pådrivande faktor för lagstiftningsarbetet.

— **Varför tror du egentligen att arbetare går ut i olagliga konflikter?**

— Jag tror i första hand att det beror på att det finns viljestarka människor i en sån här grupp. Sen finns ju människornas solidaritet och så ställer alla upp. Men det är egentligen ingenting annat än masspsykologi som alltid uppträder i olika sammanhang. Vid Bil & Traktor exempelvis ... det var ju helt klart att människor drogs in där mer eller mindre mot sin vilja. Man ställer upp, i vissa fall mycket halvhjärtat ... man gör det. Och därför får vi konflikter av den här omfattningen.

— **Varför har facket inte lyckats med att kanalisera och utnyttja den kraft som en olovlig konflikt ändå innehåller?**

— Dom här konflikterna bottenar ofta i specifika missförhållanden vid det enskilda företaget. Dom passar liksom inte in i vårt arbetsmarknadsmönster ... och det är inget som stärker den totala fackföreningsrörelsen. Vi måste se till vilka generella framsteg som görs.

— **Kan lokal strejkrätt lösa den här knuten?**

— Förutsättningen för att driva en konflikt har att göra med vilka resurser man förfogar över. Vi måste handskas ordentligt med våra samlade resurser och det är därför som förbunden inte har stött dom här konflikterna ekonomiskt.

Man har försökt finansiera den här verksamheten med mer eller mindre spontana insamlingar. Man står med bössor här i tunnelbanan och tror att ... Svensk fackföreningsrörelse kan inte bedriva sin verksamhet ungefär som Frälsningsarmén. Vi måste använda dom samlade resurserna för att göra samlade insatser där vi vet att vi kan tillgodose bredare intressen. Det vore ingen styrka för svensk fackföreningsrörelse om vi måste tillgripa sådana här primitiva metoder för att klara en konflikts ekonomiska belastning.

Har man inte en stor samlad tillgång bakom sig så kan man inte bedriva så många lokala strejker. Se exempelvis på England. Vad fan har engelsk fackföreningsrörelse vunnit med alla sina tusentals strejker? Det är en svag och splittrad fackföreningsrörelse. Men nog har dom strejkat ...

— **Vad rekommenderar du en medlemsgrupp att göra då alla förhandlingsvägar prövats och inte givit något resultat?**

— Man ska samla ihop sig och driva sina frågor så övertygande att man får förbundet bakom sig. Jag tror inte att man går så systematiskt tillväga, man har inte uttömt dom möjligheter som vår lagstiftning ändå ger. Då säger man i stället: "Här händer ingenting. Vi måste strejka." Så tror jag att det går till. Men det passar inte in i det arbetsmarknadsmönster som vi har byggt upp.

Det vore att återgå till den situation som vi hade i början av 1900-talet. Efter storstrejken och kriget korn vi underfund med att ska vi bygga upp en stark fackföreningsrörelse i det här landet så måste det ske i förbund och under den disciplin som medlemmarna måste underkasta sig. Vi är faktiskt inget folk med spontan levnadsfilosofi. Vi vill ha det ganska ordnat för oss och det som har varit styrkan.

Alternativet, syndikalismen, har alltid funnits men det har inte attraherat den svenske arbetaren. Men där finns alla de grundläggande ingredienserna som gör att man kan arbeta på det här sättet.

— **Vad tror du att den centralisering och byråkratisering som LO har genomgått har haft för betydelse när det gäller de olovliga konflikterna?**

— Den har haft betydelse, ja. Det är en fråga som vi ägnar oerhört stort intresse. Hur vi ska lyfta fram medlemmen i centrum.

Vi fick storavdelningsreformen, med heltidsanställda ombudsmän, och väldigt stora geografiska områden. Det innebar oerhörda avstånd mellan den enskilde medlemmen och hans avdelning men också ett avstånd ute på det lokala företaget.

Den här utvecklingen tror jag är en av förklaringarna till det vi har upplevt. Kanske ännu viktigare än de spänningar som varit mellan företagsledning och dom anställda. Jag tror att vi har tappat bort det som det fackliga medlemskapet egentligen ska ge den enskilde, nämligen det att kunna påverka sin egen situation. Det viktigaste är att gå ut till medlemmarna, för medlemmarna försvann under 60-talet.

— **Många arbetare som har varit ute i olovliga konflikter under 70-talet har upplevt att LO och förbunden ensidigt krävt att de ska gå tillbaka till arbetet. Bakomliggande problem har glömts bort och arbetsgivarnas ansvar har nonchalerats av facket.**

— Det är möjligt att dom här medlemmarna uppfattar det så. Faktum är att organisationen måste skydda sig mot konflikter av den här typen. Avdelningar och förbund måste se till att man häver det här tillståndet. Det är fullkomligt klart. Det är vi skyldiga att göra.

Alla kollektivavtal bygger på att arbetsgivaren köper arbetsfred och att organisationen säljer arbetsfred. Det är den enkla grundläggande filosofin. Vi måste upprätthålla dom utfästelser som organisationen har gjort.

— **Men det finns ju ofta oreglerade frågor som det kan uppstå konflikter runt. Du är inte rädd för att LO:s agerande ska öka misstron mot facket?**

— Där har företagen ett oerhört stort ansvar som dom ofta smiter förbi. Ny teknik och ny arbetsplatsorganisation införs ofta utan att de som berörs är motiverade att ta emot den. Det ansvaret ligger hos företaget.

Man ska veta att LO:s medlemmar i stor utsträckning är vanemänniskor, lite konservativa till sitt sätt att vara. Till sist blir man verkstadsblind och så reagerar man på det här sättet när förhållandena är åt helvete ...

— **Arbetsdomstolen, AD, kom till under mycket hårt motstånd från LO:s sida men mycket snabbt accepterade ni domstolens existens. Vad berodde det på?**

— Det är riktigt, 1927 och 1928 fanns det ett motstånd från fackföreningsrörelsens sida mot all den lagstiftning vi fick. Man levde i den uppfattningen att AD var ytterligare ett uttryck för klassamhället. Det finns en del domar som kommer att gå till historien i för dom anställda negativ riktning. Men ser vi totalt på AD:s sätt att arbeta så har ju LO:s medlemmar och löntagarna haft nytta av domstolen.

Man underkastar sig, och det har vi numera gjort ... Vi accepterar att AD är de som har att slita tvister om kollektivavtal.

— **Men varför har LO underkastat sig?**

— Jag tror att det beror på att AD inte är så negativ som man från början hade trott. AD kunde fälla domar som också var positiva för den fortsatta utvecklingen av arbetsrätten, som förstärkte löntagarnas ställning.

— **Anser du över huvud taget att det är lyckat att en statlig domstol avgör tvister mellan parterna på arbetsmarknaden?**

— Vi har naturligtvis en annan väg att gå, genom skiljenämnds förfarande. Men det tror jag inte i något avseende skulle förbättra situationen.

AD som institution är så etablerad ... Även om den principiella inställningen är klar, att brott mot kollektivavtalet innebär vissa påföljder, så kan man konstatera att AD har mjukat upp sin inställning till konflikter av den här typen. Vad vi vet av domen om Öjebyn är egentligen ingenting annat än att en olovlig strejk som sträcker sig över sex veckor, den kan man inte tolerera.

— **Genom lottens hjälp fick de borgerliga partierna igenom att skadeståndet vid olovliga konflikter är obegränsat. Detta har LO/SAP kritiserat gång på gång. Trots det har LO:s representanter i AD röstat för högre belopp.**

— Det hänger samman med att vi förlorade omröstningen. Men man kan inte anklaga LO:s representanter, för nu är lagen sådan att den medger rätt att utdöma högre belopp. Om man sitter i AD måste man ha klart för sig att man inte enbart sitter som partsrepresentant. Man sitter som domare också och har till uppgift att tolka lagens innebörd. Det skulle vara dumt och ohållbart om partsrepresentanterna i alla domar bara intog partsinställningen. Man måste uppträda som domare och därmed tolka kollektivavtalet med lagen i botten. Har vi nu förlorat vore det mera demonstration att sitta och reservera sig vid varje tillfälle.

— **Visar inte den här inställningen att LO är "systemets fångar"?**

— Som jag sa ... det är en politisk realitet. Vi kan bara ändra lagen i det ögonblick då vi har den politiska majoriteten för en sån här lagändring.

— **Men ska inte LO:s representanter i första hand ta tillvara sina egna medlemmars intressen?**

— Nej, så fan att dom ska. Dom är domare och ... Det är inte på det sättet att AD är någon partsdomstol. Det är precis på samma sätt ... Du har hyresrätter där det sitter med representanter för Hyresgästföreningen. Inte fan kan dom sitta och hävda att dom bara är hyresgästernas representanter ...

Om man vill ägna tid och intresse för hur AD har dömt så ska man titta på hur juristerna har dömt. Också dom kan vara oense. Det tycker jag är ganska intressant och det tycker jag är en garanti för att AD jobbar på det sätt som man från början tänkt sig.

— **Vid domen mot Bil & Traktorarbetarna dömdes de inblandade två gånger. Var det en riktig dom?**

— Ja, det tycker jag. Vi ska ha respekt för den arbetsrättsliga ordningen som så mycket av det här samhället vilar på. Vid den första domen uppmanades arbetarna att återgå men dom motsatte sig detta beslut.

— **Men det var ju samma strejk det rörde sig om?**

— Ja, men den andra fällningen kom för att man inte respekterade den första domen. Jag vet inte var man kan hitta paralleller på det civilrättsliga området ... kanske när det gäller köpekontrakt.

— **Också Öjebyarbetarna blev avskedade. Först efter ett inbrott från dig ändrade sig Fabriks och tog sig an fallet. Varför reagerade du som du gjorde?**

— Jag menade att enbart det förhållandet att AD sagt åt arbetarna att återgå var inte skäl nog för att företaget själva kunde agera och uttolka lagen.

— **Men vid avskedandena i Skövde och Boden ställde ni inte upp?**

— Nja, i Skövde var vi nog fan med ... men sakläget i Öjebyn var lite annorlunda. Mina bevekelsegrunder var att företaget i *det* läget hade gått längre än vad AD över huvud taget hade sagt. Dom försökte göra en egen uttolkning, och det har dom inte rätt till. Att det sen i sista ändan gick som det gjorde må vara hänt ...

— **Innebär det att LO principiellt är motståndare till avsked vid olovliga konflikter?**

— Jag menar att man väldigt noggsamt måste pröva ett avskeds giltighet i samband med olovliga konflikter och det föreskrivs redan i förarbetena till lagen.

— **Men är LO principiellt motståndare till avsked i dom här sammanhangen?**

— Nej, jag kan inte säga principiellt ... Min inställning är att en olovlig konflikt inte i sig innebär rätt till avsked. Sen finns det alltid grader i helvetet, om jag uttrycker det så ... Nu vet vi att deltar jag i en olovlig strejk i sex veckor, då har AD sagt att *det* är för lång tid. Ingenting annat.

— **Men var ligger LO:s gräns?**

— För det första tar vi principiellt avstånd från vilda konflikter. Men vi menar att vilda konflikter alltid har någon orsak och den måste redas ut. Jag menar, i Öjebyn har inte företaget gått helskinnat igenom den här processen. Annat än att dom har fått rätt i sak, höll jag på att säga ...

— **Många av de avskedade vid de olika konflikterna går fortfarande utan jobb. Svartlistning har förekommit. Hur tänker LO agera för att stödja sina avskedade medlemmar?**

— Jag vet inte ... jag kan inte säga ... det är naturligtvis en oerhörd personlig tragik. Det skulle vara bra om jag kunde ange på vilket sätt man kunde lösa upp den här situationen för dom som är berörda.

Svartlistning ... jag vet inte om man kan kalla det för svartlistning ... även om det reellt innebär det. Den är ju inte officiell och då är det svårt att ...

— **Skulle inte LO:s egna företag kunna ställa upp?**

— Ja, det vet jag inte ... Våra företag har självständiga företagsledningar. Hur man har diskuterat det här vet jag inte ... men det är djupt tragiskt att det finns människor som ännu inte fått fotfäste på arbetsmarknaden. Men går man in i en sån här konflikt måste man vara beredd att ta alla de konsekvenser som den kan föra med sig.

Det skulle vara mycket förvånande om inte de fackliga organisationerna gör allt ... För mej är det en ny uppgift att det fortfarande går människor som inte har fått något arbete.

— **De olovliga strejkerna har fått en betydligt större omfattning under 70-talet än vad de hade tidigare. Kommer den här tendensen att hålla i sig under 80-talet?**

— Det beror på hur vi kan utveckla den svenska arbetsmarknaden. Det finns ju ingen hundra procentig garanti för att vi ska bli av med dom olovliga konflikterna. Men man ska inte överdriva problemet.

§— **Så strejkerna utgör inget större problem för LO?**

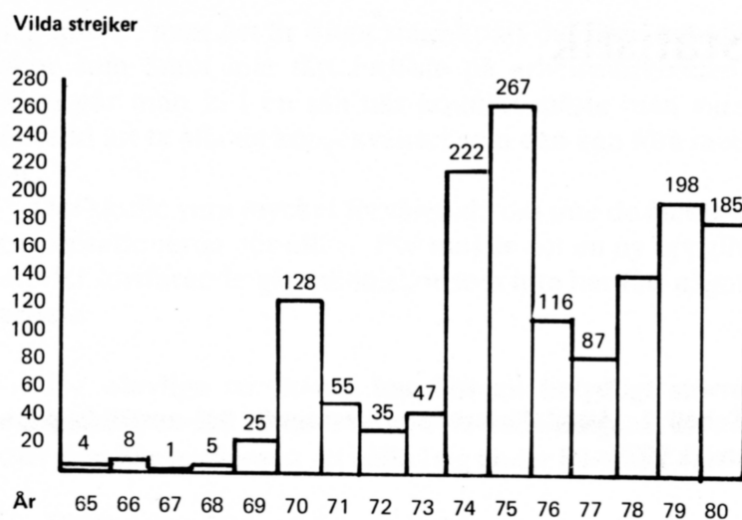
— Nej, men det är klart att dom pekar på vissa företeelser på den svenska arbetsmarknaden som vi måste vara observanta på. Det bästa man kan göra är att förebygga sådana här incidenter. Och där tror jag att 80-talet kommer att kräva rätt mycket av fackföreningsrörelsen.

Statistik

Tabell 1. Antal förlorade arbetsdagar/1 000 anställda p g a strejk 1979.

Irland	3 924
Spanien	3 256
Italien	2 559
Storbritannien	2 428
Kanada	1 659
Australien	1 562
USA	895
Frankrike	354
Belgien	319
Finland	273
Danmark	137
Japan	44
Västtyskland	41
Sverige	17
Norge	10
Schweiz	1

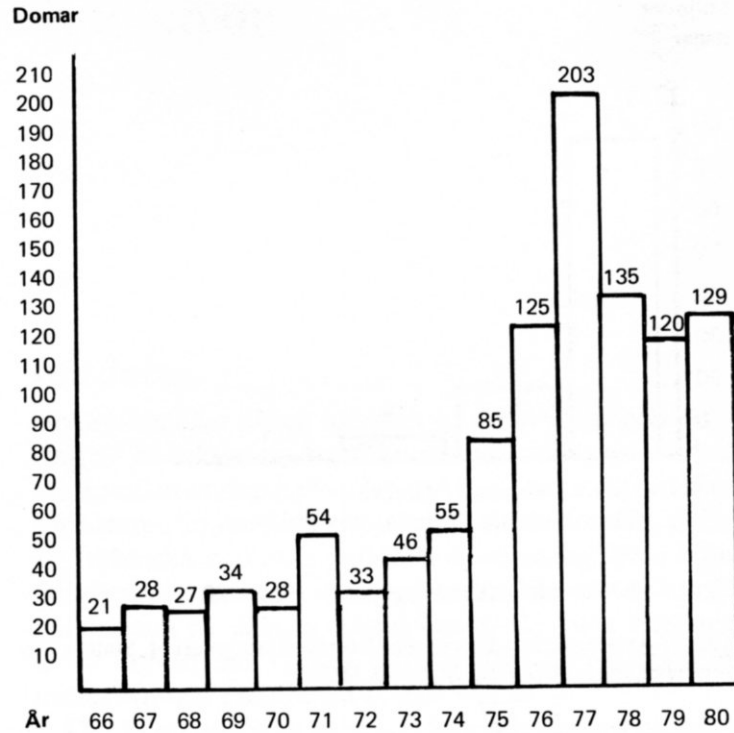
Källa: Internationella arbetsorganisationen (ILO).

Figur 1. Antal vilda strejker 1965—80.

Anm. Endast en mindre del av alla vilda strejker inrapporteras till Statens förlikningsmannaexpedition.

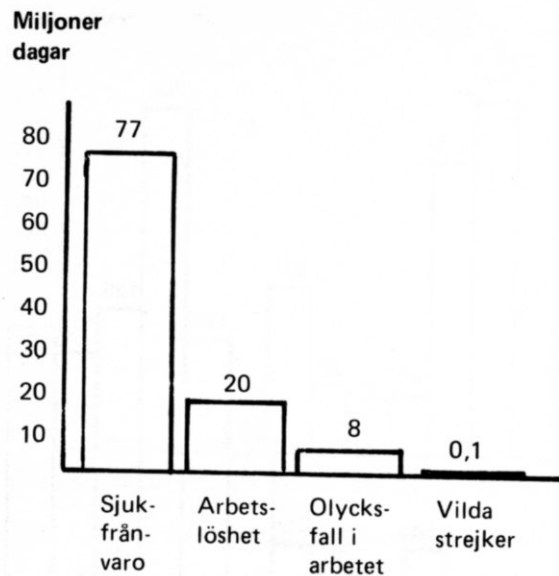
Källa: Statens förlikningsmannaexpedition.

Figur 2. Antal domar avkunnade i arbetsdomstolen 1966—80.

Anm. Endast en mindre del (ca 5—10 %) utgörs av domar i samband med vilda strejker.

Källor: Arbetsdomstolen, Statistisk årsbok.

Figur 3. Förlorade arbetsdagar per år 1969—79.

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen, Riksförsäkringsverket, Statens förlikningsmännaexpedition, Statistisk årsbok.

Studiehandledning

Inledning

Boken *Nu eller aldrig* försöker ge en översikt och värdering av de viktigaste konflikterna på den svenska arbetsmarknaden under 1970-talet. I Åke Olssons förord sätter författaren in de vilda strejkerna i sitt historiska, politiska, tekniska och ekonomiska sammanhang. Men naturligtvis ställer boken en mängd andra frågor som rör förhållandena på dagens arbetsplatser. De vilda strejkerna är ju enbart det synliga uttrycket för mer djupgående motsättningar i samhället och på jobbet.

Det är en bok som man kan läsa och studera på många olika sätt. Det viktiga är att dina och dina arbetskamraters *egna* erfarenheter tas tillvara och hela tiden finns med i studiearbetet.

Det som följer är enbart *ett* förslag till hur ni kan lägga upp arbetet runt boken. På första sammankomsten är det därför viktigt att ni diskuterar den fortsatta uppläggningsen av cirkeln. Tänk på att i en studiecirkel finns ingen lärare och inga elever. Alla i gruppen har ett gemensamt ansvar för resultatet och att allas erfarenheter och synpunkter tas tillvara. Många av frågorna är ganska omfattande. Välj därför ut dem som intresserar er mest!

Till första träffen efter introduktionsmötet kan ni läsa igenom Åke Olssons inledning, ”Den fördömda strejken”, med betoning på s 13-18. Glöm inte att läsa under rubriken ”Tag reda på” inför kommande möten. Ni kan nämligen behöva göra en del förberedelser, t ex kontakta vissa personer, plocka fram litteratur osv.

1. Från klasskamp till regeringsinnehav

Samtala om:

- I författarens förord talas om två sorters språk, nämligen att språket kan användas både för att undergräva och stötta makten. Kan ni komma på ord eller sätt att tala på från er egen arbetsplats som stödjer författarens påstående? (En mer sammanhängande redogörelse för hur språket fungerar finns i Sven Wernströms broschyr *Fiendens språk*)
- Fram till 30-talet var arbetsnedläggelser vanligare i Sverige än i något annat land. Vad kan det ha berott på?
- Arbetsgivarsidan talade sig tidigt varm för samförstånd och samverkan. Varför var man så angelägen om detta? Varför tror ni att LO och socialdemokraterna till en början avvisade dessa tankegångar? Vad fick dem att ändra sig?

Tag reda på:

- Storstrejken 1909 höll på att knäcka den organiserade arbetarrörelsen. Red ut skillnaden mellan storstrejk, generalstrejk och politisk strejk.
- Bjud in någon pensionerad arbetskamrat eller fackföreningskämpe och låt honom/henne berätta om någon av de många strejkerna under 30-talet.
- Låt någon ur cirkeln läsa ur exempelvis *Vingklippt* av Sven Olof Lorentzen eller *Musikanternas uttåg* av Per Olof Enqvist, vilka är böcker som båda handlar om storstrejken. I Riksställningars katalog *Land du välsignade* berättas i ord och bild hur industrialismen växte fram i Sverige. Det är högintressant läsning!

Förberedelser till andra träffen: Läs s xx-xx.

2. Samförstånd och ökad välfärd

Samtala om:

- På vilket sätt påverkade det socialdemokratiska styret de fackliga kraven och målsättningarna?
- Hur kunde det komma sig att arbetarrörelsen stod i spetsen för den tekniska utvecklingen efter andra världskriget och de därmed uppkomna strukturrationaliseringarna? Diskutera för- och nackdelar med denna politik!
- Åke Olsson skriver om något han kallar ”socialt kontrakt”. Vad innebar detta och vilka konsekvenser hade det de närmaste årtiondena?
- I skiftet mellan 60- och 70-tal utbröt en lång rad strejker i Sverige. Hade förutsättningarna för ”arbetsfreden” försvunnit?
- Vad tror ni är viktigast för samhällsutvecklingen och den politiska debatten – enskilda betydelsefulla strejker eller utdragna ”strejkvågor”?

Tag reda på:

- Saltsjöbadsavtalet är mycket omtalat. Vad innebar det egentligen?
- Fråga någon äldre representant för fackföreningen om det förekom några öppna konflikter under 50- och 60-talen på er arbetsplats? Vilka var i så fall kraven? Hur slutade konflikten/konflikterna?
- Låt någon ur cirkeln läsa ett avsnitt ur Lars-Åke Augustssons bok *Fredstid* eller Kurt Samuelssons *Sveket*. Båda böckerna behandlar arbetslivet tiden efter andra världskriget.

Förberedelser till tredje träffen: Läs s xx-xx

3. Hamnarna – förändringar och kampvilja

Samtala om:

- Fackföreningsrörelsen centraliserades kraftigt under 60-talet – inte minst inom Svenska Transportarbetareförbundet. På vilket sätt tror ni att det inverkar på – Svenska Hamnarbetareförbundets bildande? – de många strejkerna?
- Hamnarbetarna har alltid låtit tala om sig som stridbara arbetare. Vad tror ni att själva arbetet, och det sätt som det organiseras på, har haft för betydelse i detta sammanhang?
- Hamnarbetareförbundet har inte lyckats driva igenom ett eget avtal och motsättningarna inom förbundet är stora. Vilka framtidsmöjligheter tror ni är tänkbara för Hamnarbetareförbundet?

Tag reda på:

- Hamnarbetareförbundet står alltså utanför LO-kollektivet. Tag reda på om det finns flera fackföreningar som är i samma position som Hamn, när och varför de har bildats.
- Vilken ställning har dessa s k minoritetsorganisationer på det arbetsrättsliga området, dvs när det gäller arbetarskydd, kollektivavtal, MBL osv?
- Vill ni läsa något om gårdagens och dagens liv i svenska hamnar är Ingemar Svenssons *Durkslag* ett gott exempel. Ove Allansson har skrivit många böcker om livet till sjöss och i hamnar, bl a *Berättelser från sjön* och *Containerbröderna*.

Förberedelser till fjärde träffen: Läs s xx-xx

4. Gruvarbetarstrejken – en skiljelinje

Samtala om:

- År 1957 övertog staten LKAB. Vad fick detta för konsekvenser? Tror ni att händelseutvecklingen hade blivit annorlunda om företaget hade varit privatägt?
- Strejken kom som en överraskning för fackförbundet, arbetsgivarna och samhället. Vilka lärdomar tror ni att dessa drog av konflikten?
- Gruvarbetarna krävde att själva få förhandla. Vilka konsekvenser fick detta?
- I intervjun med Harry Isaksson betonar han två motpoler, nämligen auktoritetstron och strejkens positiva effekter på arbetarnas medvetande. Diskutera!
- Mitt i den starka sammanhållningen och solidariteten gruvearbetarna emellan fanns djupa motsättningar inom strejkkommittén. Försök att katalogisera motsättningarna och diskutera vilka konsekvenser respektive linje innebar.

Tag reda på:

- I texten talas ofta om arbetsvärderingssystemen MTM och UMS. Vad innebär dessa metoder i praktiken? Har ni själva erfarenheter av liknande system? (Se exempelvis *Maskin makt*, Riksutställningar.)
- De ”31 teserna” väckte djup förbittring bland gruvearbetarna. I strejkkommitténs bok *Papperen på bordet* (del I, s 22-23) finns alla teserna upptagna. Diskutera innebörden och den människosyn de ger uttryck för!
- Gå till biblioteket eller er lokaltidning och läs vad som skrevs om gruvearbetarstrejken när den var aktuell. Jämför med faktatexten och intervjuerna i boken.
- Sara Lidmans bok *Gruva* fick stor betydelse genom att den öppnade ögonen hos allmänheten för de förhållanden gruvearbetarna levde under. Läs gärna ett avsnitt ur boken.

Förberedelser till femte träffen: Läs s xx-xx.

5. Städarskestrejken – kamp för människovärde och yrkes stolthet

Samtala om:

- Med hänvisning till den då nystiftade lagen om anställningsskydd avskedades sju städerskor i Skövde. Tidigare hade arbetsgivarna haft samma rätt, dock inte med hänvisning till någon lag. Diskutera för- och nackdelar! Skall strejkande arbetare över huvud taget kunna avskedas?
- I malmfälten utnyttjade LKAB och ASAB arbetarskyddslagen för att få i gång s k skyddsstädning. Hur upplever ni yrkesinspektionen och arbetarskyddslagen på er arbetsplats – som ett stöd och skydd eller som ett redskap i företagets händer?
- Städyrket har alltid föraktats. Hur är det på er egen arbetsplats? Vilken status har städarna/städerskorna där?
- Att arbeta som städare/städerska innebär ofta att arbeta ensam. Vad tror ni det får för konsekvenser för det fackliga och politiska medvetandet?
- Städning är ett utpräglat kvinnoyrke. Varför har det blivit så och vad tror ni det betydde för strejkerna 1974-75?
- ASAB är ett entreprenadföretag. Vad är er åsikt om städning och andra arbetsuppgifter? Skall de utföras i ”egen” eller ”andras” regi?

Tag reda på:

- I vems regi utförs exempelvis städning och bevakning på ert företag?

- Läs ur lagen om anställningsskydd och diskutera dess negativa och positiva sidor! (Proposition 1973:129 eller boken *Anställningstrygghet?* av Kurt Junesjö.)
- I *Rapport från en skurhink* av Maja Ekelöf beskrivs hur det är att arbeta som städerska. Läs boken eller delar av den.

Förberedelser till sjätte träffen: Läs s 155-190.

6. Skogsarbetarstrejken – månadslön i centrum

Samtala om:

- Arbetet i skogen förändrades mycket kraftigt under 60-talet och början av 70-talet. Det blev lättare rent fysiskt men olyckorna och stressen ökade. Är en återgång till yxa och handsåg lösningen? Vad innebar den tekniska utvecklingen på er arbetsplats under samma tid?
- Kampen för månadslön inleddes redan på 60-talet. Varför var det just i norra Sverige som detta krav vann fäste? Vilka för- och nackdelar ser ni med ett fast lönesystem?
- Många skogsarbetare uppfattade förbundsledningens intresse för månadslön som mycket svagt. Var det verkligen så och vad tror ni i så fall att det berodde på?
- Skogsarbetarna valde, i motsats till t ex gruvarbetarna, att låta förbundet sköta förhandlingarna. Varför tror ni man gjorde det? Finns det några risker med ett sådant förfaringsätt?
- På en del ställen utvecklades en hög medlemsaktivitet under strejken. På andra platser satt man mest hemma och väntade på upplösningen. Diskutera orsakerna till den skillnaden och eventuella konsekvenser!
- Efter strejken var det många skogsarbetare som ville att strejkkommittén skulle ombildas till en kontaktkommitté. Vilka uppgifter skulle en sådan kommitté kunna ha?

Tag reda på:

- I texten talas på flera ställen om meritvärdering. Tag reda på vad meritvärdering innebär och diskutera er inställning till detta!
- Skogsarbetarstrejken var inte olaglig. Däremot bröt medlemmarna mot förbundets stadgar. I dag, efter medbestämmandelagens tillkomst, hade en liknande strejk också varit *olaglig*. Undersök vad i MBL, och med vilken motivering, som gör att en sådan strejk i dagens läge skulle betraktas som olaglig.
- Medlemmar ur SAC var på många platser mycket aktiva under strejken. Vad står SAC för och på vilket sätt skiljer sig SAC från exempelvis Skogsarbetareförbundet?
- I Göran Buréns bok *Vårflod* beskrivs hur kampen för månadslön växte fram under mer än tio års tid. Nils Parling är en annan författare som har skrivit många skönlitterära böcker om livet i skogen, t ex *Fällan* och *Motorsågen*. Läs gärna högt ur någon eller några av dessa böcker!

Förberedelser till sjunde träffen: Läs s xx-xx

7. Boden och Öjebyn – exempel statueras

Samtala om:

- I både Boden och Öjebyn avskedades de strejkande arbetarna med hänvisning till vissa paragrafer och kommentarer i medbestämmandelagen. Vad är er inställning till de nya lagar (LAS, MBL osv) som sett dagens ljus under 70-talet? Har de förstärkt arbetarnas

ställning eller är det skenreformer utan egentligt värde? Har de förstärkt arbetarnas ställning eller är det skenreformer utan egentligt värde? Har de t o m försämrat arbetarkampens möjligheter?

- Bodenarbetarna blev dömda två gånger i arbetsdomstolen. Hur ser ni på de motiveringar som en *enig* domstol stödde sig på?
- I Boden var antalet strejkande 43. I Öjebyn var de endast 33. Tror ni att antalet strejkande hade betydelse för hur det gick? Använde sig SAF av dessa arbetare för att statuera exempel?
- LO:s ledamöter i arbetsdomstolen ansåg att de strejkande borde dömas till 300 kr i böter, trots att socialdemokraterna i riksdagen motionerat om ett återinförande av 200-kronorsgränsen. Tycker ni att LO-representanternas motivering är hållbar?
- I stödarbetet för Bodenarbetarna blev kravet om borttagande av de obegränsade strejkböterna ett tvisteämne. Många ansåg att strejkande arbetare över huvud taget inte skall bötfällas och andra menade att kampanjen spred illusioner om möjligheterna att använda riksdagen i arbetarkampen. Vad är er åsikt?
- I intervjun med Jörgen Nordh från Öjebyn hävdar han att arbetsgivarna kan provocera fram strejker som sedan kan tas som intäkt för att avskeda de strejkande. Tror ni att det kan gå till på det viset? Hur skall man i så fall motverka det?
- Ytligt sett fanns det stora likheter mellan strejkerna i Boden och Öjebyn. Vilka var de mest uppenbara skillnaderna?

Tag reda på:

- Hur kom arbetsdomstolen till och med vilka motiveringar? Hur är AD uppbyggd i dag?
- År 1978, i samband med Bodenstrejken, undertecknade LO ett s k normavtal med SAF. Vad innebar detta och varför tror ni att denna konstruktion togs bort? Hur var reaktionerna på er arbetsplats?
- Svartlistning av arbetare var vanligt förr i tiden. Bodenarbetarna hävdar att de också blev utsatta för detta. Vad menas med svartlistning? Känner ni till något fall på er arbetsplats eller inom er bransch?
- Varken strejken i Boden eller Öjebyn har, ännu så länge, satt några djupare spår i den skönlitterära utgivningen. I Charlie Nordbolms bok *Den långa striden* finns en utmärkt redogörelse för händelseutvecklingen i Boden. När det gäller Öjebynstrejken finns f n endast en liten broschyr utgiven av Stockholms stödkommitté för de strejkande i Öjebyn samt en stencil från Journalisthögskolan i Stockholm som behandlar pressens bevakning av strejken.

Förberedelser till åttonde träffen: Läs s xx-xx, xx-xx.

8. Vilda strejker – incidenter eller klasskamp?

Samtala om:

- Jämför Gunnar Nilssons åsikter om orsakerna till ”den nya strejkrörelsen” med dem som framförs av Åke Olsson i hans inledning ”Den fördömda strejken”!
- I så gott som alla strejker under 70-talet har LO, fackförbunden eller avdelningarna på något sätt varit inblandade. Vad är er samlade bedömning av fackföreningsrörelsens insatser? Hade man kunnat agera på något annat sätt och i så fall hur?

- Gunnar Nilsson erkänner att LO har ett visst medansvar för de vilda strejkerna. Diskutera byråkratisering kontra ideellt arbete, centralisering kontra lokal självbestämmanderätt inom fackföreningsrörelsen! Vad har hänt i er fackförening under 60- och 70-talen?
- Strejker har alltid använts i lönekampen. Under 80-talet talar mycket för att kampen för själva jobben kommer att stå i centrum. Är strejken då ett bra medel vid hot om nedläggning? Vilka andra kampformer kan man tänka sig?
- Åke Olsson menar att 80-talet kommer präglas av hårdnande strider, kanske av en ny typ, så kallade fabriksokkupationer. LO-ordföranden Gunnar Nilsson verkar inte lika bekymrad. Han kallar de vilda strejkerna för ”incidenter som vi måste vara observanta på”. Vad tror ni vi har att vänta av 80-talet? Blir det en ny era av arbetsfred eller ett decennium med hårda strider på arbetsplatserna och i samhället?

Tag reda på:

- Studera figur 3 (Förlorade arbetsdagar per år 1969-79). Diskutera fakta och fördomar om de ekonomiska konsekvenserna av vilda strejker!
- Bjud in någon representant för ert LO-distrikt och diskutera fackföreningsrörelsens syn på vilda strejker. Kanske kan ni också få fatt i någon person från SAF:s regionkontor till samma träff?!

I denna studiehandedning finns många tips på skönlitterära böcker som handlar om strejker och andra konflikter på arbetsplatserna. Glöm inte bort att också använda er av litteraturlistan som finns sist i boken!

Förkortningar

ACL	Atlantic Container Line
AD	Arbetsdomstolen
apk	Arbetarpartiet kommunisterna
ASAB	Allmänna Svenska Städnings AB
Asea	Allmänna Svenska Elektriska AB
Esab	Elektriska Svetsningsaktiebolaget
FCO	Fackliga centralorganisationen (inom LO)
KFML	Kommunistiska förbundet marxist-leninisterna
KPML(r)	Kommunistiska partiet marxist-leninisterna (revolutionärerna)
LAS	Lagen om anställningsskydd
LKAB	Loussavaara-Kiirunavaara AB
LO	Landsorganisationen
LS	Lokal Samorganisation (syndikalistisk)
LTO	Lagen om tillfälligt omhändertagande
MAF	Motorbranschens Arbetsgivareförbund
MBL	Lagen om medbestämmande i arbetslivet
MTM	eng. Methods Time Measurement (tidmätningssmetod)
NCB	Norrlands skogsägares cellulosa aktiebolag
NJA	Norrbottens Järnverk AB
PTK	Privttjänstemannakartellen (TCO)
SAC	Sveriges Arbetares Centralorganisation (syndikalistisk)
SAF	Svenska Arbetsgivareföreningen
SAP	Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti
SIF	Svenska Industritjänstemannaförbundet
SKF	Svenska Kullagerfabriken

Skp	Sveriges kommunistiska parti
UMS	eng. Universal Maintenance Standards (mätningmetod för underhållsarbeten)
vpk	Vänsterpartiet kommunisterna
VU	Verkställande utskott

Litteratur

Tidskrifter och tidningar

Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia
 Fastighetsfolket Gruvindustriarbetaren
 Hamnarbetaren
 Häften för kritiska studier
 Kommunist
 Kommunistisk tidskrift
 Kvinnobulletinen LO-tidningen Metallarbetaren Skogsindustriarbetaren
 Transportarbetaren Vi människor
 Zenit

Böcker och broschyrer

Ahlvarsson, Lars m fl *Storkonflikten* 1980. Liber 1981
 Andersson, Sven, *Vilda strejker*. Rabén & Sjögren 1969
 Baude, Frank, *Leve de vilda strejkerna*. Proletärkultur 1973
 Bergqvist, Olof & Lunning, Lars, *Medbestämmande i arbetslivet*. Andra omarb uppl. Liber 1977
 Bratt, Peter, *Steg för steg*. Ordfront 1974
 Bresky, Thomas m fl, *Medbestämmande – mera dröm än verklighet*. Liber 1978
 — *Med SAF vid rodret*. Liber 1981
 Dahlström, Edmund m fl, *LKAB och demokratin*. Wahlström & Widstrand 1971
Demokrati i företagen. Rapport till LO-kongressen 1971
Demokrati på arbetsplatsen. (SOU 1975:1) Liber/Allmänna Förlaget
Dubbla hiv – strejken i Ådalen 1970. Broschyr. Ordfront 1970
 Edlund, Per, *Rätten i klasskampen*. Tiden 1974
 Edlund, Sten & Gustavsson, Stig. *Medbestämmande*. Tiden 1976
 Edlund, Sten & Eklund, Per, *Rätt och arbetsgivarmakt*. Prisma/LO 1974
 Ehn, Pelle m fl, *Företagsstyrning och löntagarmakt*. Prisma 1979
 Ehnmark, Anders & Hagström, Annika, *Jag är jävligt optimistisk*. Kulturfront/Gidlunds 1973
Fallet Harry Isaksson. Broschyr. Arbetarsolidaritet 1973
 Falk, Jan m fl, *Den stora skogsstrejken*. Stencil. Journalisthögskolan, Stockholm 1975
Fakta om Arendalsstrejken. Broschyr. Proletärkultur 1972
 Flodgren, Boel m fl, *Arbetsrätt*. Liber 1981
 Forss, Peter m fl, *Samförstånd eller kamp om makten*. Ordfront 1977

- Friberg, Inger m fl, *Öjebryarbetarna dömda till avsked – med hjälp av MBL*. Journalisthögskolan, Stockholm 1981
- Giese, Suzanna (red), *Sida vid sida – kvinnokamp på fabrik och kontor*. Rabén & Sjögren 1979
- Grahm, Jessika & Johansson, Klas. *Vi är ju ändå bra städerskor*. Barrikaden 1975
- Gustavsen, Finn. *Kiruna – og vi*. Gyldendal 1970
- Hamnarbetarstrejken*. Broschyr. Proletärkultur 1980
- Hamnarbetarstrejken i Göteborg*. Zenits småskriftserie nr 4 1969
- Hellbom, Lena, *Kampen för jobben*. Rabén & Sjögren 1981
- Hultén, Gösta, *Arbetsrätt och klassherravälde*. Tema 1971
- Israel, Joachim, *Den vilda strejken* Aldus 1964
- Johansson, Lennart, *Några synpunkter på strejken 1980*. Stencil 1980
- Korpi, Walter, *Varför strejkar arbetarna?* Tiden 1970
— *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen*. Prisma 1978
- Kronlund, Jan m fl, *Demokrati utan makt*. Prisma 1973
- Lidman, Sara & Uhrbom, Odd, *Gruva*. Aldus 1968
- Låginkomstutredningen*, 1970:34, 1971:39. Liber/Allmänna Förlaget
- Medbestämmandelagen – en antistrejklag*. Ordfront 1976
- Nilsson, Tommy, *Apotekstekniker i konflikt*. Arbetslivscentrum 1979
- Nordblom, Charlie, *Den långa striden*. Ordfront 1979
- Nyhlén Erik & Viktorsson, Nils, *Stuvat – spelet om hamnarna*. Tiden 1975
- Olsson, Åke, *Anpassning eller förnyelse*. Liber 1977
- Oskarsson, Kay & Inge, *Stuvarstrejken i Ådalen 1970*. Prisma 1971
- Papperen på bordet*, del I och II. Gruvarbetarnas centrala strejkkommitté. Ordfront 1972
- Palmér, Georg, *Strejken i skogen – seger för enheten*. Arbetarkultur 1975
- Proposition 1973:129. Lag om anställningsskydd
- Proposition 1975/76:105. Lag om medbestämmande i arbetslivet
- Sakregister till Arbetsdomstolens domar 1951-1979*. Domstolsverket /Liber 1980
- Sandberg, Åke, *En fråga om makt*. Prisma 1975
— *Varken offer eller herre*. Liber 1980
- Schmidt, Folke, *Politiska strejker och fackliga sympatiåtgärder*. Stockholm 1969
— *Facklig arbetsrätt*. Norstedts 1976
- Skogsarbetarstrejken*. Broschyr. Oktober 1976
- Skogsarbetarstrejken våren 1975*. Broschyr. Arbetarpress 1976
- Solidariskt medbestämmande*. Prisma 1976
- Stare, Peter & Wikland, Urban, *Handbok i arbetsrätt*. Fjärde omarb uppl. Liber 1981

- Stora strejker och lockouter i Sverige under 1900-talet.* Broschyr. LO 1980
- Strejk.* Broschyr från Arbetarkonferensen 1971. Trycklunds Uppsala 1971
- Strejk – arbetarkamp i Sverige,* Bibliotekshögskolans småskriftsserie 22 1977
- Strejktidningen *Boden-strejken*, 1978
- Strejktidningen *Hugget.* Skogsarbetarnas centrala strejkkommitté 1975
- Strejken i Öjebyn.* Broschyr. Stockholms stödkommitté för de strejkande i Öjebyn, 1981
- Städerskor i kamp mot kapitalet.* Broschyr. Årjäng 1975
- Thunberg, Anders, *Strejken.* Rabén & Sjögren 1970
- Uisk, Ahto, *Medbestämmandelagens paragrafer.* Federativs 1979
- *Lagen om anställningsskydd.* Federativs 1979
- Utredning angående städkonflikterna inom Fastighets 1974-5.* Fastighetsanställdas förbund 1976

Filmer

- Kamrater— motståndaren är välorganiserad*
av Lars Westman/Lena Ewert
- Gruvstrejken 1969/70*
av Alf Israelsson/Margareta Vinterheden
- Skogsbrand*
av Lennart Bengtsson/Karl-Erik Jagare
- Den ena dagen är aldrig den andra lik*
av Yngve Baum